

UPPSALA UNIVERSITETS ÅRSSKRIFT 1959:10
— ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS —

Recueil de textes kourmandji

PUBLIE PAR
STIG WIKANDER

UPPSALA
A.-B. LUNDEQUISTSKA BOKHANDELN

WIESBADEN
OTTO HARRASSOWITZ

Gen.36

FONDS
ROGER LESCOT

UPPSALA UNIVERSITETS ÅRSSKRIFT 1959:10
— ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS —

Recueil de textes kourmandji

PUBLIÉ PAR

STIG WIKANDER

UPPSALA
A.-B. LUNDEQUISTSKA BOKHANDELN

WIESBADEN
OTTO HARRASSOWITZ

Almqvist & Wiksell
BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG
UPPSALA 1959

PRÉFACE

Cette anthologie vise à donner une idée plus complète d'un parler kurde que ne le font les textes publiés jusqu'ici.

En 1931, les frères Celadet et Kamuran Bedirxan ont créé un alphabet latin sur le modèle du nouvel alphabet turc pour la forme de kurde occidental qu'ils appellent *kurmancî* ou *kurdmancî*. Nous employons aussi ce terme pour désigner cette langue littéraire, bâtie sur le dialecte boti et qui semble destinée à jouer un rôle important dans la vie intellectuelle des Kurdes. Elle a déjà connu un bel essor, notamment pendant les années 1932-1945.

Notre anthologie tâche de présenter cette langue sous ses divers aspects. Elle donne des spécimens de folklore et de poésie, mais aussi des articles ethnographiques et historiques et des morceaux de la littérature grammaticale.

Les textes de la section VII "Grammaire" donnent donc au lecteur un assez bon aperçu en kourmandji de la structure grammaticale de la langue pendant que les traductions de la section VI de certains morceaux de la littérature mondiale aideront le lecteur à se familiariser tant avec la grammaire qu'avec le vocabulaire du kourmandji.

La plupart des textes ont été tirés de publications parues en Syrie ou au Liban et peu accessibles au public occidental. Mais le recueil contient aussi de l'inédit. Les morceaux sans indication de source, pourvus seulement d'un nom d'auteur, m'ont été dictés en 1953 à Damas ou à Qubūr al-Bīd.

L'étude remarquable d'Osman Sebrî sur l'orthographe et la phonologie du kourmandji (no. 37) est publiée selon un manuscrit que l'auteur a bien voulu mettre à ma disposition.

Uppsala, octobre 1958

STIG WIKANDER

TABLE DES MATIÈRES

I. FABLES ET ANECDOTES

1. Pirçemek û Silêman (Osman Sebrî)	7
2. Şêr û şêrker (Ibrahîm Mulla)	7
3. Bûm û roví (anonyme, <i>Stêr</i> 22.10.1945)	8
4. Rovî û gur (Ibrahîm Mulla)	10
5. Gur û golik (Ibrahîm Mulla)	11
6. Ker û roví û leg (Ibrahîm Mulla)	11
7. Roviye xapînok (Qedrîcan, <i>Xwendîna kurdî</i> 1938, p. 45)	12
8. Seyê ko gur tanî fêza pêz (Osman Sebrî, <i>Ronahî</i> 15, 1943)	12
9. Warê min ne î kor e (Osman Sebrî, <i>Hawar</i> 51, 1952)	15
10. Terşê şevê (Osman Sebrî)	16
11. Enker û Nêkîr (Osman Sebrî)	17
12. Elî û Husein (Ûsif Haco)	19

II. CONTES POPULAIRES

13. Pîra sehirdar (anonyme, <i>Roja Nû</i> 45-46, 1944)	21
14. Ûsifê tenbûrvan (Sileymanê Mercî, <i>Roja Nû</i> 54-55, 1945)	24
15. Sêro û Pîvaz (<i>Ronahî</i> 18, 1943)	33
16. Hakim û sê keçik (anonyme, <i>Roja Nû</i> 57 et 61, 1945)	35

III. VIE ET MŒURS DES KURDES

17. Konê reş (Cegerxwîn, Diwan, Damas, 1945)	39
18. Şivanê Kurd (de Ereb Şeino pp. 28-37)	40
19. Meşhingivî (M. E. Botî, <i>Hawar</i> 56)	47
20. Nêçîr (Osman Sebrî, <i>Ronahî</i> 17, 1943)	48
21. Gawestiyayî û koçerên Kurdan (Qedrî Cemîl Paşa, <i>Hawar</i> 52, 1943)	55
22. Mil û Zil bir û esasên eşîrên Kurdan (Herekol Azîzan, <i>Ronahî</i> 12, 1943)	56
23. Ezdî û ola wan (Osman Sebrî, <i>Ronahî</i> 19, 20, 21; 1943)	60

IV. POÉSIE POPULAIRE

24. Memê Alan (deux versions: <i>Ronahî</i> 23, 1944 et Destana Memê Alan Damas, 1958, 88-94)	69
25. Mişo û Xido (Herekol Azîzan, <i>Hawar</i> 7, 1932)	78
26. Siyabendê Silivî (Herekol Azîzan, <i>Hawar</i> 13, 1932)	79
27. Xerabo! ("Tawûsparêz", <i>Hawar</i> , 38, 1942)	80

V. POÉSIE MODERNE

28. Halê welêt (Osman Sebrî)	84
29. Hêviya nû (Osman Sebrî, <i>Roja Nû</i> 1943)	85
30. Roviye jîr (Osman Sebrî, <i>Hawar</i> 29, 1941)	85
31. Bilûra min (anonyme, <i>Hawar</i> 32, 1941)	87
32. Şam şekir, welat şêrintir e (Cegerxwîn, texte dicté, cf. la version imprimée <i>Dîwana Cegerxwîn</i> 2, Damas 1954, 42-43)	89
33. Pendnameh (Cegerxwîn, texte dicté, cf. les versions imprimées <i>Hawar</i> 24, 1934 et <i>Dîwana Cegerxwîn</i> , Damas 1945, 18-20)	91

VI. TRADUCTIONS

34. Evangile de Luc XV, 11-32 (<i>Incîla Lûqa</i> , Beyrouth 1953)	94
35. Kardûx û welatê Kardûxan (Xénophon, <i>Anabasis</i> III, 5-IV, 3, 2, traduit par Herekol Azîzan, <i>Hawar</i> 32, 1941)	95
36. Keçika kibritfiroş (H. C. Andersen, traduit par Bişarê Segman, <i>Ronahî</i> 19, 1943)	100

VII. GRAMMAIRE

37. Çend gotin di warê elefbêya kurdî û tîp û dengên tède (Osman Sebrî)	103
38. Bingehên gramêra kurdmançî (Celadet A. Bedirxan, <i>Hawar</i> 32, 1941)	105
39. Le système verbal du kourmandji (Kurd Reşîd, <i>Rêzman a zîman ê kurmançî</i> , 1956, 87-88, 93-98)	106

I. FABLES ET ANECDOTES

1. *Pirçemek û Silêman*

Dibêjin, gava Silêman pêxember Belkîs ji xwe re anî bû, Belkîs jê xwest ko ji pûrta teyran jê re nivînekê çêke. Silêman pêxember ferman da hemî teyran û got: „Divê hûn xwe biruçikînin, da ko ji bo Belkîsê nivînekê çêkin!” Hingê pirçemekê xwe ravegirt, zûka pûrta xwe ruçikand û çû. Lê teyrine mayî ew ferman ha ne li rê dîtî û gotî: „Silêman pêxember, ma ne guneh e, ko ji bona jina xwe me gişkan han bidî ruçikandin? Emê çawan zivistana xwe bê pûrt derbas kin? ^{Em} pûrtê ha canê me ji serma diparêze.”

Silêman pêxember gotina wan rast dît û dev ji wan berda. Lê pirçemekê xwe ruçikand dibû: ji wê rojê de şerm dike ko bi ro derkeve, nav heval û hogiran, ji lew re bi şev der tê.

OSMAN SEBRÎ

2. *Şêr û şêrker*

Kerek hêja ji xwedeyê xwe revî û çû mêrgekê fireh û dûz; kes ne diçû vê derê, ji ber ko şêrek xirab li wê derê hebû. Çend rojan ker çêrî, û baz dida li ber aliyê mêrgê. Sibehekî zû, şêr hêdî hêdî ji paş latakî li kerî nihêrt û got: “Gelo, ev dehbe çi ye?” Şêr ket, nas ne kir. Hêdî hêdî şêr ber ve kerî de hat, heta nêzik bû; bi zimanekî xweş li wî silav kir û got: “Min navê te nas ne kir, ji kerema xwe bêje mi navê xwe!”

Ker çend caran baz da, di wê mêrga fireh de, û pêt ji bin lingên wî derdiket û bi dengê bilind got: “Navê min şêrker e!” Şêr tirsaha ji ber ko navê wî mezin e. Şêr got: “Min divê ko bibim hevalê te.” Ker got: “Xem nîne!” Her dû be hev re man. Rojekî kerê gote şêr: “Here ser çiyê û ji min re teyra bifirîne, da ez ji te re teyrekî nêçîr bikim.” Şêr çû û bi lez teyran firand. Teyr hemî bi jor ketin, lê teyrekî nexweş hinek firî û li ber kerî ket. Ker banî şer kir û got: “Were, min teyrekî mezin ji te re nêçîr kir!” Şêr hat, dît, teyrekî mezin, perê wî di bin lingê kerî de ye. Şêr teyr bir û gelek tirsaha û got ji xwe re: “Ew heywan dehbekî ecêb e! Teyra li ezmên digire!”

Roja dîtir, şêr gote kerê: “Me divê ko em sobayê dikin!” Ker tirsaha,

lê ewê çi bike? Bi hev re çûn, şêr xwe li çem xist û ji rihê din ve zû derket. Lê kerî gelek di nav avê de ma, carek li ser avê û carek li bin. Piştî demekî derket û her du guhên xwe hejand. Çend masî jê weşîn û ji şêr re got: "Min di bin avê de dom kir, da ko ez ji te re çend masiyan bigirim." Şêr gelek tirsaha û ji ber re got: "Divê ko ez xwe xelas bikim ji wî dehbeyî ko teyra li ezmên digire û masiyan li binê avê nêçîr dike."

Di şevêkî reş de baz da, di nav lat û zinara de bezî. Gur, rovî, hirç û heçî dehbe hebûn, li wî re baz dan. Piştî, rovî hate ber şêr û gote wî: "Tu ji ke direvî?" Şêr vegerand û got: "Qet ne pirs e, şêrker nêzik e, teyra li ezmên digire û masiyan di binê avê de de nêçîr dike."

Lê rovî got: "Ew kerekî reben e, ez dikarim wî bikûjim." Şêr le vege-
rand: "Ezê lingê xwe bi lingê te vegirêdim û emê biçim." Lingê xwe bi
hev re girêdan û vegeyîyan ber ve kerî. Ker ji dûr ve wan dît û ji xwe re
got: "Rovî îşê min kifş kir li ber şêr." Ker çend caran bezî, pêt û çirusk
ji binê lingê wî derket û ber ve şêr û rovî de bezî û bi dengêkî bilind
qiriya. Şêr tirsaha û ji rovî re got: "Şêrker hate me, divê ko em birevin."
Şêr di nav lat û zinara de baz da, roviyê reben li bin çengê kevir û kuçan
ket, parçe bû, şêr tenê xwe gihandi cihekê dûr û nema bû bi wî re ji
bilî lingê rovî.

IBRAHÎM MULLA

3. *Bûm û rovî*

Hebû bûm û rovî. Bûmê her hêlîna xwe çêdikir û hêk dikir, çêliyên
xwe derdixistin. Hêlîna bûmê di tehtê de bu, ji jêr de du rima bilind û ji
jor de ji rimek bilind.

Rovî elimî bû, her sal, kidî (ko wî didît) çêliyên bûmê bi firê ketana,
diçû ser tehtê û ban bûmê dikir, digo: "Ji min re çêliyên xwe bavêje; heger
tu navêji, ezê tehtê bi serê te û çêliyên te ve bixînim."

Bûmê ban dikir, digo: "Çi heqê te li çêliyên min heye?"

Rovî jê re digo: "Zû bavêje!"

Bûmê ji tirsaha ruhê xwe çêliyên xwe jê re diavêtin. Rovî dixwarin
çêliyê di wî (rovî çêliyên xwe dixwarin) û diçû. Her sal wî wextî, rovî
diçû ser tehtê û ji bûmê re wilo digot.

Sala sisiya (siwemîn), bûm di aqilê xwe de difikirî, go: "Ev rovî elimiyê
min, çêliyên min dixwe, go: emrê min hindik maye û çêlî bi firê ne xistin,
lazim e ezê ji xwe re bigirim, û ezê bibêjimê, hewalê min û rovî wiha ye."
Ji tehtê firîya û bi du diyaran qulibî (qulupî) û nêrî ko miyek wa li
mêrgekê ye, û bi tenê ye, û ji xwe re got: bi Xwedê, ev mî heke ne aqilê

wî timam biwa, ya xurt e, nikarî bû bi tenê bimîne. Ew firîya, çû cem mihe, danî.

Mihê jê re got: “Tu li çî digerî?”

Go: “Hal û hewalê min û rovî wiha ye, çêliyên min dixwe, îsal sê sal in. Û piştî çend rojan dîsa çêliyên min bi firê ketin (bikevin), û wext e ko rovî bê”.

Mihê jê re go: “Serê we bûnan mezin e û aqilê we kême, hêlîna te hevqas bilind e, li tehtê de ye, û ji jor de rimek heye, û tu jê ditirsî û tu çêliyên xwe davêjî jê re! Cegerê we bûman tu ne! Here wextê wî ko hat, bike neke, çêliyên di xwe jê re mavêje! Bi xirxirê lepên rovî teht nakeve. Û talî ko rovî li ber te gerîya ko bibêjî kî ev şîret li te kiriye, bêje “filan mihê, li filan mêrgê ye, ji min re gotiye”.

Bûm firîya, hat ser hêlîna xwe, ser çêliyên xwe, û xwedî kirin û çêliyên di wî timam bûn. Mîadê rovî qedîya, hat ser tehtê û banî bûmê kir û go: “Çêliyên xwe bavêje ji min re!”

Bûmê got: “Îsal sê salên min in, tu çêliyên min dixwî, ez guneh im, îsal ji çêliyên min bigere!”

Rovî got: “Bavêje, beriya ko ez tehtê bi ser te de bixînim û lepên xwe avêtîyê û kir xirxir.” Şîreta mihê hat bîra bûmê û jê ne tirsîya û got: “Bi Xwedê, ez navêjim, çavên te birije!” Rovî got: “Madam tu navêji, bêje min kî ev şîret li te kiriye!” Bûmê got: “Filan mihê ji min re gotiye û ev şîret li min kiriye.” Rovî ji ser teht daket û li du sê kaşan qulipî û hat cem mihê û jê re got: “Te çîre rizqê min kut kir? Te ev şîret li bûmê kir!”

Mihê jê re got: “Min ne gotiye.” Rovî got: “Bi Xwedê, te gotiye!” Mihê gote wî: “Sund di nav beyna min û te de heye.” Rovî got: “Ka ez sund bixwim: te ji bûmê re gotiye.” Mihê got: “Were, sund bixwe! Eger tu sund bixwe, ezê çêliyên bûmê ji te re bînim.” Rovî got: “Ka ezê sund bixwim!” Mihê got: “Tu sê gavan bavêjî, û tu ê bêjî: bi vê ziyaretê, te ji bûmê re gotiye.” Rovî rabû û sê gav avêtin. Mihê jê re got: “De bêje, bi vê ziyaretê çavzêrdok, ev te ji bûmê re gotiye!” Rovî got: “Û bi vê ziyaretê!” Û çavên rovî li çavên sehan ket, ko di bin pûş de veşartî bûn, û ji wan tirsîya û veşartî cem mihê û go: “Bavo, ne te ji bûmê re gotiye”, û ji tirsê sehan re ji cem mihê revîya û dîsa bi du sê diyaran ber di çolê ve qulipî, çavên xwe li gurekî digerîne, ko bîne mihê û heyfa xwe jê hilîne. Nêrî ko gurek wa ye, çû cem û jê re got: “Tu çîre wilo şerpeze bûyî, perîşan î, pûrta te weşiyaye?” Gur jê re got: “Bi Xwedê, ez digerim û nagerim li çiyayî, tiştêk bi destê min nakevit.” Rovî jê re got: “Dilê min bi te dişewite, waye xwarineke baş min ji te re dîye.” Gur jê re got: “Brakê

rovî, tu hilan li min nekî?" Rovî gote wî: "Ez ji bona te dibêjim. Dilê min bi te dişewite, tu perîşan bûyî. Tu dixwazî, ezê herim, gurekî din re bêjim, di çolê de gur pir in." Gur jê re got: "Bisekîne, mere, ezê bi te bêm!" Gur da dû rovî û çûn. Rovî jê re got: "Waye, ev miha ha bitenê ye, bimeşe, û lazim ko te kuşt. Tu hebekî ji min re bihêlî!" Ev gur giha serê mêrgê û xwe şidand û berê xwe da mihê; giha nêzikî wê û se pê re rabûn û yekî ji vî alî û yekî ji wî alî bi gur girtin û avêtin erdê û îşê gur xira kirin. Nîvxenîqandî di nav lepên wan filitî. Rovî jî di ko gur filitî, ew jî berî gur reviya, bi du qulpan qulipî û hat pêsiya gur. Gur jê re got: "Tu ji berî hîlekar î û kalikên te jî hîlebaz bû." Rovî ne wêrî bû, xwe di nav lepê wî xista, gur ber pê diçû û rovî direviya. Gur kir nekîr kêsa wî lê ne hat ko bigire.

Stêr 22.10.1945

4. *Rovî û gur*

Roviyek hebû, nêz û nexweş bû. Berî şefeq li dora goleki avê bi rê ve diçû. Gurekî birçî nîzikî wî hat, û ajote ser da ko wî bixwe. Roviye reben gote gur: "Min bihêle, ez biçim, zaroyên xwe bibînim, û vegerem ba te: hingê min bixwe, xem nake."

Gur ji wî pirsî: "Vê sibehê zû te çi dikî vê derê!" Rovî vegerand: "Ez hate bûm nêçîra masiyan di vê golê de." Gur jê pirsî: "Tu çawa masiyan ji golê digirî?" Rovî vegerand: "Ew tişteki hêsanî ye, ezê te şanî bidim. Ezê biçim, zaroyên xwe bibînim û vegerem, tê çend masiyan bigirî." Gur got: "Zû zû şanî min bide da ko ez çend masiyan bigirim." Rovî ji gur re got: "Li ser keviya golê rûne, û duvê xwe drêjî nava avê bike! Ewê piştî kêlekî çend masî bi duvê te ve dalaqin, tê xwe ji golê bikisîni û masî bi duvê te re ewê derkevin ser erdê. Hingê tê masiyên paqij û xweş bixwî!"

Gur rûnişt, li ser keviya golê û duvê xwe dirêjî nava wê kir, da ko masiyan nêçîr bike û gote rovî: "Here, zaroyên xwe bibîne û bi lez vegere!" Rovî ber ve gundekî ve çû û xwe şanî sehên gund da. Şeh bizîn li pey rovî, da ko wî bixwin. Rovî ber ve gurî hat. Ew sibê gelekî sar bu, av qeşa girtî bû, û duvê gur di nav avê asê bû bû. Gur nema dikarî bû xwe bi der êxîne. Rovî giha ber gur û lê silav kir û got: "Tu çi dikî?" Gur vegerand: "Ez nêçîra masiyan dikim." Êcar rovî got: "Gelo, tu nêçîrvan bû, anî bapîrên te dihatin nêçîrê da ko vê sibehê tu hatî nêçîrê? Û ji ber gurî revî û sehên ko dabûn pey rovî, cihê ko gur dîtin, dev ji rovî berdan û hatin, gur parçe kirin û xwarin."

IBRAHÎM MULLA

5. *Gur û golik*

Di meha Tebaxî de germekî dijwar dihat. Çend gurê birçî, nêz, nêzîkî gundekî li bin siha kavilekî sekinî bûn. Ji kelkela germê zimanê wan dirêj derketî bû ji devê wan. Dîtin golikek reş ji nav malan derket û berê xwe da zeviya. Gur hemî ber ve wî çûn û wî ajotin pêş ve, ji gund bi dûr xistin, heta gihane çalekî kort. Gur golik daxistin çalê û dev lê kirin û wî xwarin. Çaxê ko wî dixwarin, wext gelek germ bû. Gur ji germa û ji birçî xuh dan. Yek ji guran got: “Ev çal gelekî germ e.” Gurekî din lê vegerand û got: “Ew germ ne germekî rastî ye, lê çaxê ko xwediyê golikî dar û ti-fingê bine û bête me û di vê çalî de li ser me bigire, hingê ew germa rastî ye.”

IBRAHÎM MULLA

6. *Ker û rovi û leg*

Legêk nexweş bû û perê wî weşeha bu. Hêdiya xwe di rê ve diçû — nikarî bû bifiriya. Roviyeke lê rast hat û xwe avête ser dê. Leg di nav diranê rovi de sekinî. Leg gote rovi: “Ez hevî dikim da ko tu min zû û bi lez bixwî.” Rovi leg ji devê xwe derxist û pirsî ser wê gotinê. Rovi got: “Min divê ko ez zanebim ji bona çi ez bi lez te bixwin?” Leg vegerand: “Ji ber ko ez li riya hecê me û dibêjin ko ê ko li riya hecê dimire, diçe bihiştê.” Rovi got: “Ez hevî dikim ko tu min jî bi xwe re bibî hecê û min navê te bixwin.” Leg gote wî: “Kerem ke were bi min re, lê divê ko tu rojî bigirî, qet malê xelkê nexwî û tu dehban meêşîmî.” Rovi got: “Ji niha û pêve ezê bi rojî bim, heta em bigihim hecê û vegerim.”

Bi hev re xweş bi rê ketin, pêş ve diçûn. Ji nişkekê ve kerekî jîr û heja rastî wan hat, li wan silav kir û ji wan pirsî bi kû dê diçûn. Leg gote kerî: “Emê diçûn hecê û hemî bi rojî me, da ko Xwedê heca me qebûl dike.” Kerî got: “Ez ji hevalê we me! Ezê jî rojî bigirim.”

Her sê bi hev re bi rê ketin, diçûn. Roj bi roj perê legê hin bi hin derdiket. Leg dikarî bû çend gazan bi xwe bifiriya. Çaxê ko dûrî hevalê xwe diket, çend kurm û genim û ceh davête devê xwe û nikulên xwe bi perê xwe paqîj dikir. Ker û rovi jî birçî ne, hêdî bi rê ve diçûn heta ko digihaştin legê. Gelekî diwestahan, ji ber ko ker û rovi bi rojî bûn, qet tiştêk nedixwarin. Çaxê ko rovi pir birçî bû, gote hevalên xwe: “Me navê tiştêkî xelkî bixwin, lê me divê ê ko biçûk e bi emr hemî bixwin.”

Leg got: “Ez emrê min gelekî mezin e, ez ji beriya serê Rûm û Ereban hatime cihanê.” Rovi got: “Ez mezintir im, ez hatime cihanê beriya her sê peyemberan.” Piştî ker serê xwe hilda, guhên xwe ên dirêj ber jor

dikir û got: “Diya min, navê min û emrê min bi latîni li binê lingê min ê paş nivîsiye: û ez guman dikim, ko ez ji we her duwan mezintir im.”

Rovî got: “Ez xweş bi latîni dizanim, ka şani me bide lingê xwe!” Her lingê xwe ê paş hilda ber jor; rovî hêdî serê xwe nêzîk anî. Kerî pehinekî heja û xurt li serê rovî xist, serê wî perqejî û mejiyê wî tev li hev bû. Di cî de mir, ker baz da bi aliyê mêrgekî şîn de, çû biçêre û leg firî, bi aliyê hêlîna xwe vegereha.

IBRAHÎM MULLA

7. *Roviyê Xapînok*

Roviyekî defek kir stoyê xwe, li ber kûna xwe sekinî, li defa xwe dixist û digot: “Xebereke mezin ... Daweteke giran ... Pronivîseke ecêb ... Lîskê mişkan ... Şere kwîsan ... Stranê şalûlan ... Rabin! Rabin! Vê rasthatîya zengîn û rengîn winda mekin, werin, werin ... (ding û ding ... ding û ding) Derbasbûna mirîşk û kewan belaş e, rabin ... rabin.”

Kewek bi ferûçkeke mirîşkan xwe li deng girtin û hatin. Kew ji ferûçkê re got:

— Were, em derbasî vê dawetê bibin, ji bo ko bê pere ye.

Gava derbas bûn, rovî got:

— De werin, werin, ez we bixwim. Hon ketin dava min.

Kew û ferûçkê dest bi girî kirin û li ber rovî gerîyan, gotin:

— Apê rovî, di me bibuhûre!

Rovî got:

— De, îro xem nake, taştê û şîva min heye, ezê sibehê we bixwim, û rovî kevîrek danî ber kûna xwe û çû gerê.

Kew û ferûçkê bi nikulên xwe kevir wergerandin, derketin û revîyan. Vê car ferûçkê ji kewî re got:

— Êdî nema em tên xapandin!

QEDRÎCAN, *Xwendina kurdî* 1938, p. 45

8. *Seyê ko gur tanî fêza pêz.*

Di tebaxa sala 1923an de gurek hînî keriyê pezê min bû. Derî adetê, her du rojan pezek dixwarin. Em ko di berê de xweyî pez in, tim seyên no û şivanên serwext bi xwedî dikin, tu caran tiştên holê li me ne qewimî bûn. Keriyê min ê ko sê şivan, serşivanek û çar sepandiyê wî bûn, dirêjiya salê di navbera 8 û 13 pezan de bi dev guran ve berdidan. Lê di meha tebaxa 1923-an bi tenê de nîzîka bîst mihiyên çak bi dev gurekî ve berdan.

Ji ber ko serwextiya şivan û nobebûna seyên min ji herkesî re nas bûn, ev yeka han ji xelkê eşîra me Mirdês re ecêb dihat. Ji bo vê yekê, hîn mehek kuta ne bû bû ko xelkê navê min li gur kiri bûn. Herwekî, cihê ko bigotana “Îşev gur pezeke Osman Sebrî xwar” digotin “Gurê Osman Sebrî pezek xwar” an li filan cihî hate dîtin. Êdî gur bû bû yê min û navê min dihate salixdan.

Çi roja serşivan serê peza kuştî bianîna, min dûr û dirêj jê dipirsî û bêkêriya wî dida ruyê wî. Li ser gotinên min ên giran serşivên devê xwe dimizmizand û bê ko gotineke rast bide dest min diçû.

Rojeke dîsa em li odê runiştî bûn ko xortekî digot:

— Duh gurê Osman Sebrî berdaye keriyê Bidosê (navê gundekî min e) û mihiyek biriye.

Êdî çî gurê ko di wê erdinê de pez dibir bi navê min dihate xwendin. Vê yeka han ez gelekî kiz kiri bûm. Hîn diltengî li ser min ne çû bû ko serşivanê min Mislimê Qucûl kete hundir û serê mihiyekê kuştî li ber min danî. Di wê bîntengiyê de hatina serşivên û anîna serê mihiyêke nuh ez yekcar aciz kiri bûm. Mîna ko serşivan raste arê cinan were: bê xweragirtin, min hilmeyî ser camêr kir û got:

— Kuro Mislim: êdî nema ez dikarim li ber vê pîsiya we şivanan xwe ragirim. Heke mihiyêke din bête kuştin, divê hou her çar şivan jî terka pêz bidin û ezê her çar seyan jî bidim kuştin.

Mislim xweşnasê eqil û gotinên min bû. Herçiya min bigota, ez nema jê vedigerim û min tanîn cih. Li ser gotina min Mislim serekî pûniji û paşê serê xwe hilda û got:

— Îşev tifinga xwe bigire û were cem pêz, tuyê her tiştî zanî bî.

Piştî vê gotinê rabû û bi der ket, çû. Mislim di şeran de mérékî çak bû: hindik dipeyivî û pir dikir. Ji bo vê min gelekî rûmeta wî digirt û gotinên wî dibihîstim.

Êvarê piştî şivan min û peyan (peyayên) me tifingên xwe hildan û em çûne fêza pêz. Her çar şivan jî bi tifing bûn. Di her çar hêlên fêzê de em dudû bi dudû rûniştin. Mislim di rex min de rûniştî bû û deng ne dikir.

Şeveke tarî bû. Her çar se hîdî hîdî di dora pêz re diçûn û dihatin. Hîn çaryekeke şevê ne çû bû ko Mislim hîdîka gote min:

— Tu zanî? Gur dike were.

— Tu ji çî dizanî?

— Ev e, seyê mezin dike gaziyê ke.

— Ma qey seyê mezin î xiniz e?

— Erê, tu niha bala xwe bidê, ezê her tiştî paşê ji te re bêjim.

Li ser gotina Mislim min bala xwe dayê. Seyê mezin li pêz bi dûr ket û mîna torpekî sipî di nava tariya şevê de wenda bû û çû.

Çariyekek saet ne borî ko dengê zûrîna sê hat û du sê dangan li pê hev zûriya. Hîn cara paşin dengê sê ne hati bû birin, ko di nîveka çiyê de dengê zûrîna gur jî hat. Mislim gote min:

- Te dengê gur jî bihîst?
- Erê. Ma hatina wî dê pir bajo?
- Nîv saetê.

Di vê navbarê de seyê mezin vejerî bû cem pêz û herwekî ên din nobe-dariya hêlekê (hêla ko gur dê tê re were) li xwe girtî bû. Piştî çariyekek saet dengê reyîna seyan xurt bû. Jê xweya bû ko bêhna gur kirine û hatin nîzîk bûye. Çend deqîqeyên din borin: sê yekcar har bû bûn û bi reyîne dinê bi serê xwe va kiri bûn. Mislim hîdîka gote min:

- Qenc hişyar be, wê niha bê.

Hîn Mislim gotina xwe ne qedandi bû ko gurin kete pêz û li ser me rabû. Min tiştêk ne dîtî bû. Mislim bi destan salîxa min dida û digot:

- Ev e mihiyek bir.

Min li dûsa destê Mislim nihêrî. Gur li stoyê mihiyekê siwar bû bû û dibir. Me her duyan da ser, lê ew jî me bezatir bû. Gava min dît xwe gihandin ne mikûn e, me yek dest tîfing berdanê: gur mihî berda û revî.

Ez serwextî tevayiya rastiyê bû bûm. Seyê mezin gur tanîn fêza pêz û di hêla xwe ve rê didanê. Dema gur pez dibir, heya seyên mayî dihatin, seyê mezin berê xwe didane hêleke din û şop li ser gur bi wendakirin dida. Sibetirê dida ser şopê û diçû ser bilata peza kuştî û têr dixwar. Hînga ez vejerîme ser Mislim û min gote:

- Ma ne seyê mezin gur taniye fêza pêz û arîkariya wî dikiye!
- Erê ezbenî, haya min jî vê yekê heye.
- Mafir ko haya te jê heye, te çima jî min re ne digot?
- Ez ditirsiyam ko tu sê bikuji, jî lew re min ne digot.
- Ma gelo tu bê jî vî seyê xiniz re kuştin navê?
- Belê, divê, lê ne niha.
- Piştî ko pêz hemî bide gur û hînga em wî bikujin?

— Ezbenî, ev sê seyêkî ecêb xurt û jêhatiye. Dêla me di van rojan de tê ye se. Min dil hebû ez carê duduyan wî berdim ser dêlê û paşê te serwextî çirokê bikim û hînga em wî bikujin. Lê berî ko daxwaza min cih bibîne, tu bi bêbextiya sê hesiyayî. Ji bo vê yekê min bê sebeb bîst mihiyên gewr bi dev gur ve berdan: dem ne hat ko wî berdime ser dêlê û çend cewrên baş jê bistînim.

Di wê navberê de herwekî seyê mezin zanî be ko em şora wî dikine, hati

bû pêş me. Hema min devê tifingê da bin çeng û ling kişand. Piştî ko seyê xiniz heqê xiniziya xwe da, ez vegeřim ser Mislim û min gotê:

— Heke li hêviya ehmeqiya te bimana, ji bo tovê seyekê xiniz, dê te hîn gelek pez bidana der. Ma tu nizanî ko çi tinawirê xiniz çêliyên wî jî xiniz dibin. Çê ko dêl ji wî ne hate se, an na min ew jî dikuşt.

Mislim ji wenda bûna bîst mihyan poşman ne bû bû û gotina min a ko çêliyên xinizan jî xiniz dibin bi serê wî ne diket. Wî dizanî ko ez ji kizbûna xwe wan gotinan dibêjim.

Lê a rast, bingehê ramana min li ser wê yekê bû ko ji seyekî xiniz cewrine baş û rast çar nabin û mirov jî welê. ...

Hîn jî car caran ez diramim û dibêjim: “Ma gelo heq di destê Mislim de bû?” Paşê tê bîra min ko Xwedê di Quranê de gotiye:

“Û Nûh got: Xwedê, li ser erdê çêjikekî ji kafiran mehêle! Heke tu bihêlî wê ebdên te ji rê derxin, ji ber ko ji gelacan bê çêliyên kafir tiştêk çar nabe. ...”

Sûreyê Nûh

Ji xwe tecribeyên ko min di warê jînê de dîtî, ev ramana han li nik min xurt kiriye. Ji qencan ne qenc, ji neqencan jî qenc kêman çar dibin. Ên mayî herwekî meseloka me Kurdan dibêje: “Ciya li ser koka xwe hişin dibe.”

OSMAN SEBRÎ, *Ronahî* 1.6.1943

9. *Warê min ne î kor e*

Di Kurdistana roava û wilayeta Meletiyê de eşîra Bêzikan heye. Nivê vê eşîrê yê pirtir li nivroyê Ferêt di wilayeta Rihaye de dimîne, ko jê re Bêzîkê Omaxecê dibêjin. Ji ber ko Ferêt ev eşîr kiriye du cihan, malmezînen her du cihan cida ne. Pir caran neyarî jî di navbera van malmezînan de çêdibe.

Mala Ûsiv axa ji malmezînen Bêzîkê jorîn û mala mêrxasên eşîrê ne. Vê paşiyê di vê malbatê de navê Hemê Qadir axa mêrek rabû bû, ko di wî welatî de rû bi mêran va ne hiştî bû Bavê Hemê, Qadir axa, sê kur hebûn, Hemê, Emer û Mistefa.

Birayê biçûk Mistefa liim delaliyê bav û biran û him jî bi desthilanîna xwe ji Hemê ne kêmtir bû. Rojekê Mistefa ji bo derbasbûna Ferêt diçe ser gemiyê û li wir rastê Seyîd Weqas tê, ko ew jî ji malmezînen Bêzîkê Omaxacê ye. Ji ber ko di berê de neyariyeke biçûk di navbera van her du malbatan de hebû, li ser gemiyê zû li hev radibin û her du bi şeşaran bera

qefsinga hev didin. Berikên Seyîd Weqês pêsîra Mistefa dihingêvin û bê can dikeve erdê. Seyîd Weqas jî, berî ko gazî bi ser gihê, li Ferêt derbas dibe û diçe mala xwe.

Qadir axa jî tê, cendekê kurê xwe dibe mal û ji her alî dost û nasên wan berê xwe didin, mala Qadir axa, ji bo serxweşiyê. Le çiqas ko Seyîd Weqasê çû bû mal jî ji tîrsa Hemê xew ne keti bû çavan û ji mala xwe jî baz da bû. Mêraniya Hemê ewçend deng da bû ko Seyîd Weqas riya revê jî şaş kiri bû. Piştî çar rojan Seyîd Weqas ji xwe bê hêvî bû û berê xwe da mala Qadir axa û dexaletê.

Çaxê nîvro bû, dema taştîya mêvanan. Qadir axa li odê hêreyi danîna sifrê û Hemê jî li metbexê çavdariya rakirina firaqan dikirin. Di wê gavê de bû, ko Seyîd Weqas li pêş mala Qadir axa xewinî. Kesek bi xwe re ne anî bû, ko ev şareta xwe avêtinê bû. Xulamana li hêla odê xeber da bûn Qadir axa û li hêla malê haya Hemê kiri bûn.

Li ser vê yeka ko ne dihat bîra kesî, bavê bi kur ve xwe ne tertilandin û her yekî qesda yê din kir. Qadir axa di dilê xwe de digot: Hêmo î serhişk e, heye ko gotinine sar bide rûyê Seyîd Weqas an tiştinî lêde. Hemo jî dizanî ko Qadir axa bi mihrivaniya bavîtîyê dexaleta xwîniyê kurê xwe qebûl neke û bi wê yekê navê camerî û dilgirsîyê li ser malê Usiv axa rake. Di navbera qesra odê û malê de kur û bav raste hev hatin. Ji devê herduyan bi hev re ev gotin bi derket:

— Ev e Seyîd Weqas têye û xwe davêje mala me. Divê em tê biborin.

Piştî ko her yekî fikra ê din nasî, Qadir axa, yê ko heya we hingê hêstirek bi çavan ne keti bû, du hêstiran di nav bijangan re da der. Dema Hemê hêstir li çavên bavê xwe dîtî, got:

— Bavo, ma ewçend ji te re giran e ko tu di xwîna kurekî xwe biborî? Ma ji bo vê digirî?

Qadir axa bi dilê xwe ê xurt li Hêmo ve gerand û got:

— Na Hemo, tê borîna xwîna kurekî ji min re ne ewçend dijwar e. Lê gava min tu li ser ve riya camêr dîtî, ji kêfxweşîyan ev hêstir bi çavên min ketin. Sebebê kêfxweşîya min ev e, ko min zaniye warê min ne î kor e. ...

OSMAN SEBRÎ, *Hawar*, no 51, 1942

10. *Terşê şevê*

Ji aaxayên Reşuan bi navê Ose Qêsim peyayekî xurt û merxas hebû. Ew camerî han ji dostên malbata me bû. Ose di xortaniyê xwe de gelek keleşî kiri bû. Min jî di biçûkiya xwe de ji çirokên keleşan û keleşîtîyê

gelek hez dikirim. Her sal careke an du caran Ose Qêsim dihat mala me û bi heftan mehvan dima.

Rojekê min jê pirsî û got: “Xalo, ma tu rojan tirs li te qewimî?” Li min vegerand û got: “Ma kes heye ko tirs lê ne qewimî be? Ez du caran di ewrî Xwedê tirsiyame, lê ditirsim dişwar.

Yek jê: rojekê min di navbera Adiyaman û Bihisnî de rê kiri bû. Min dît, xortek hat û tifingek bi milên wî hebû. Min dikir ku tifinga xort jê bistînim û min gotê: “Brazî, ma bihere agir nîne, da cixera xwe vexwin!” Xort ber ve min hat ko agir bide min. Min dest avêt tifinga wî û gotê: “Brazî, min divê tifinga te bibînim.” Xort xuyaye ji hêlên xwe bawer bû, ku tifing da destê min. Gava tifingî ha giha destê min pê bi hespî da û meşiya. Dema xort dit kû dilê min ne çak e, himbêza xwe di stoyê hesp rakir û girt. Çiqas min li hesp da û hesp da xwe, ne dikarî xwe ji himbêza wî xelas bike. Êdî ez keti bûm rewşeke dişwar. Ji be meferî peya bûn û me hev û din girt. Serekî dirêj me hev û dî bir û anî. Min zanî bû ku xort ji min xorttir e û wî zora min bibe. Hingê taliya emrê min bû. Dawî bayek li min da û ez ketim ser çogan. Dema me rê ne ji hin ve xuya kir, xencera xwe hejand û bê hemd daw şande sînga wî. Hingê destên wî pêda hatine berdan û min tifing pê bir.

Tirsa dudowan ezê bejime te, lê divê tu bi xalê xwe ne kenî. Rojekê di binhêla pira Ginderê de min rê herî bû. Serekî dirêj ez rawestim, lê tu nêçir ne hat. Careke ez li hêla nivro fikirim ku karek di rex re de disekîne, holê min dinihêre. Ez bawer bûm ku ev karê han ji kesî bi şûn de maye û di winda bibe. Mafir ku wê rojê tu ya na qenc min ne kiri bû, min xwest qenciyeke bikim û min berê xwe da karê ku bigirim û bînim, nîzinga gundekî berdim, da ku gur naxwin. Min dît karî kete ser çogan û berê xwe da min û dengê ecêb li ser ket. Dikir “ye ye ye”; hingê nizanîm ji çî bû, tirsek ecêb giha min û bê ku li karê binêrim û bifikirim, min zengû avête hespî û reviyam. Revek welê ku çiqas hukmê hespî hebû direvim û karî li pê min nediman û dikir “ye ye ye ye. . .” Wê rojê dirêjiya riya du saetan ez reviyam û karek li pê min nediman û her dengê wê di guhên min de bû. Tali hespê qut westî, êdî ez mecbûrî li ber xwe dane bûm. Dema min hesp ragirt û sekinim ku şerê karekê bikim, min dît, tişt nîne.

OSMAN SEBRÎ

11. *Enker û Nekîr*

Carekî di çiyayên Kurdistana navîn de gundekî biçûk hebû. Xwediyê wî gundî aaxayekî ciwan û ji xwe hez kiri bû.

Di rex gundî de goristanek bi darên xwe ên xort û mezin bi tirs û sihin hebû. Xelkê gund der heqê wê goristana han de gelek çirok digotin. Ser û binê çirokên wan ji mirov re dida zanîn ko goristana gund netekîne û têde mirî dinalin û terşê sevê tên dîtin. Ji lew re herkesî bi şev ne diwêre bû here nava wê goristana han.

Şevêkê zivistanê bi ba û baran aħayê ciwan di mêvanxana xwe de rûniştî bû û ji gundiyeû xwe re dipeyivin. Gotin, piştî ko gelekî doş bû, hate ser goristana gund û çirokên ku der heqê wê de tere gotin. Aħê berê xwe da civatê û got: “Gelo, kes heye ko bikare bi vê şeva han a reş di nava goristana gund û niv gorekê de raze?” — Xortekî ji xwe hez kiri, lê ne jîr got: “Belê, aħa, ez dikarim. Heke ez biçim çî û niv gora tu bixwazî û heye sibe ez têda razêm, tuyê çî bidî min?” Aħê got: “Law, heke tu xwediyê wê gotina xwe bî, ezê tifinga xwe ya bazin-zivînî bidim te!”

Ew tifinga han li ber dilê aħê gelekî heja bû. Ev yeka han hemî xelkê gund dizanin. Ji lew re xort rabû ser xwe û got: “Aħa, heke tu ji min re sond bixwî ko tuyê gotina xwe bîni cih, ezê niha herim û nivgora dixwazî, têda razêm û sibe vegerim cem te.” — Aħê got: “Bî gora bavê min, heke tu herî, di nivgora filankes de razî, ezê tifingê bidim te!”

Xortê remtele da xwe û rabû, berî xwe da malê ku tifinga xwe bigire û here goristanê.

Di nava civata aħê de çend rîspî hebûn. Yekî ji wan got: “Aħayê delal, ne diviya bû te ev sond bixwara, xortê han î remtele ye, here û di nava goristanê de razê, ma ne heyf e tu tifinga xwe bidî sûtalekî holê?”

Hinekan ji xortên civatê gotin: “Welê yelewê here; lê heke aħa destûra me bide, em dikarin herin, wî bitirsînin.” Hînga ê bi rê ve, were mal û nema aħa tifing ê didê peçan û dan ser riya goristanê, xortê remtele keti bû pêşiya wan û berî wan xwe gihand nava goristanê û di nivgora, ko aħê jê re salix da bû de, vezeliya bû.

Şev reş û tarî bû, bi dirêjiya gazeke mirov hevdu ne didîtin. Her du xortan di nava goristanê de solên xwe xistin û berî xwe dane nivgora ku xort tê de. Dema pejna wî bihistin, her yekî xwe da hêleke gorê û li ser awayê, ku gotina xwe bi rê ve kirî bûn, dest bi pirsan kirin.

Bi rê ve gotina wan di wî warî de bû bû yek, ku zaravayê Munkir û Nekîr bikin. Ji lew re yekî wan gote xort: “Xwedayê te kî ye?” Xort birast bawer kiri bû ku ewên jê pirsan dikin her du melek in. Wî jî gora zanîna xwe bersîva wan da bû. Paşê xortê din jê pirsî bû: “Pêxemberê te kî ye?” Bersîva wê pirsê jî ne dijwar bû. Ji lew re pirsra wî bê bersiv ne hiştî bû. Lê gava careke din jê pirsî û got: “Şertên imanê çî ye?” Xort nedizani bersîva wî bide û lê vegerand û got: “Hey seba! Melayê gund

vî tiştî nizane. Ma tu doza çî li min dikî?" Gava hinekî bi pirsên dijwar cih lê teng kirin, da tifinga xwe, rabû û got: "Law, ma ne bes e ku we bav û kalên me bi van bêmirês aciz kirin!" û bi dengê wî re tifingê, da qefsinga yekî ji wan û ling kişand.

Bi gurmîna tifingê re qîrîn ji xortekî hat û ket erdê. Yê din, dema mirin li ber çavê xwe dît, berê xwe da gund û bazda. Xortê remtele da ser piştta wî ku bikuje. Dema nîzîkî gund bû, li gundiyan dikir gazî û digot: "Gelê gundiyan, min Munkîr kuşt û ev e Nekîr li pêş min direve: zûka xwe pegînin ku em tola bav û kalên xwe jê bistînin."

Gundiyan bi heft belan ew xort ji nava destên wî xelas kirin, lê piştî ku yek kuşt.

Hêj ji xelkên dora wî gundî holê henekên xwe bi wan dikin û dibêjin: "We Enker kuşt, ma çî bi Nekîr hat?"

OSMAN SEBRÎ

12. *Eli û Husein*

Gundek heye nav eşîra Hawerqan, navê gund Gizrê. Muhtarê gund, navê wî Osman.

Ciwata muhtar di koşkê de qom bû. Muhtar got:

— Geli ciwatê, kesek heye go here Şkeftê Pirevoka, çar libî hêk bibe, bikelîne ji xwe re û li hindirê şkeftê bixwe. Çi dixwaze emê dibin.

Yek hebû, navê wî Husein. Husein got go:

— Heçî here vê şkeftê, hêka têde bixwe, ezê keça xwe dime. Eli rabû ser xwe, go:

— Destê xwe bide me! Geli ciwatê, hon hem şehada di navbera min û Husein de go paşê hîle nebe, ezê herim şkeftê.

Muhtar jî got:

— Ciwatê, em şehada ne navbera wa de!

Eli hate mala xwe, çar libê hêk rahiştiye û hebek rûn û mikilk, kirine çeltê xwe de û şev reşa tariyê berê xwe da şkeftê. Ew Husein jî, bavê keçikê, bi bez çû şkeftê. Berî Eli çû şkeftê, kete kûn ya paşî. Eli jî çû, ji xwe re hebek dar ciwandin û hindir şkeftê agir ji xwe re kir û rûnpêja xwe danî ser agir û hêkê xwe şkandin û hazir kirin, li ber xwe danî. Dest bi xwarinê vekir. Dî go kesek ji paşê şkeftê tê, dibêje: "Elî, ka hinê bide me!" Eli şahwire çî bû, hebekî tirsaha, guh ne daye. Sê çar "Elî bide me!" Eli dixwe, guhê na dide heta xelas kir xwarina xwe û bi lez rabû, berê xwe da mal.

Ma heta sibehê, çû cem koşka muhtar, go:

— Ezbenî, ez çûm şkeftê, heke te bihor nake, du zilamê bişye şkeftê!
 Muhtar rabû, du zilam şiyandin şkeftê. Ew go çûn, meyizandin li şkeftê, gava Elî agir kiriye û kaşûlê hêka li cem agir in. Vegerehan, ji muhtar re gotin:

— Ezbenî, rast e, Elî çû şkeftê, me bi çavê xwe emelê wî dî li şkeftê.

Muhtar go:

— Husein, Elî keça te bire. Keça te bide Elî!

Elî şiyand, keçik anî mala xwe, wilo mehr kir. Elî cem razaya, Elî ne zewicî. Saleke keçik ma cem Elî û Elî ne zewicî. Paşî keçik çû mala bavê xwe.

Elî çû, go:

— Husein, pîreka bide me! — Gote:

— Bi kêr naye, ez keça xwe nadime te, ji ber ko tu jî weke pîreka î! Keça min cem te nayini. (Husein go) Elî, tu zilamekî bêzirav î. Şeva go nê paşiya şkeftê, ez li ji te re go: “Ka, hinê bide me!” û tu pir tirsahayî!

— Elî gote:

— Tu buyî? — Go:

— Belê, ez bûm! — Elî gotiye:

— Ma tu zanî, te çi bi me kiriye? Ew serê sebebê te bûyî, sebeb go ez ne zewicî.

Elî xencera xwe kişand, bi milê Husein girt, da ber xencera û kuşt û dest jina xwe girt û bire mala xwe. Êvarî cem xwe razahan û zewicî Elî.

ÛSIF HACO

II. CONTES POPULAIRES

13. *Pîra sehirdar*

Zilamekî delal hebû. Jinek ji xwe re anî, pir jê hez dikir, qedir û qîmeta hev du gelek zanîn. Şeytan di nav wan de dixebite ka wana li ser hev du xerab bike, nikare. Şeytan çû cem pîrek sehirdar û jê re got: Tu dikarî di nav wî zilamî û jina wî xira bikî? Go: Belê, ez dikarim. Go: Heke te xira kir, xelatek te yî mezin li min heye.

Pîrê çû dikana mêrê wê û jê re got: Ez dixwazim topek hevrêşim ji bona dostika lawê min. Mêrik jê re topekî hevrêşim anî, heqê wî deh zêrê zer standin. Pîrê hat, li mala wî zilamî pirsî. Giha mala wî, li deriyê wana xist. Jina zilêm biderket, go: Tu çi dixwazî? Go: Ya keça min, Xwedê ji te re razî be, tuê bihêlî ezê li mala we nimêj bikim, cihê min dîr e, ez ne ma digehim herim. Jinikê jê re got: Were; Oda, ko mêrê wê lê radize, secade jê re danî û go: De nimêj ke! Pîrê bi derewa nimêj kir, ew topê hevrêşim xist di nav lihêfa di wan û derket, çû, xebera jinikê pê tu ne ye. Heya êvarê, mêrê wê hat, şîva xwe xwarin. Wa'dê ko razin, ew top mêrik dî û gelekî qehirî: Ez ewqas ji jina xwe hez dikim, jina min dost û yarê wê hene. Ban jina xwe kir û jê re go: Here mala bavê xwe, mi tu berdayê!

Jinik ne ma zane, hewala mêrê we çi ye. Jinik bi qehir û girî derket ji mala xwe, pîrê li serê zîqaqa wan sekiniye. Nêrî ko jinik derket û digirî. Jê re got: Hewala te çi ye? Jinikê jê re got: Mêrê min ez berdame. Pîrê go: Xêma na ke. Were mala me, sibehê ezê te û mêrê te pev xweş bikim. — Jinikê pê re çû mala wan. Lawikê pîrê heye, keçelokî gurî ye, pîrê jinik xist hinduro û lawê xwe xist hinduro û kir hawar.

Esker pê ve hat û jê re gotin: Hewala te çi ye? Go: Lawikê min gurî heye, min bi xwedî kiriye heya niha, ko mezin bûye, we hero yekê bine cem xwe û min bi der dike, min divê hon li halê min bipirsin! — Hikûmetê lawê pîrê û jinik birine, xistin hebsê, xebera jinikê ji tişkî tu ne ye, digirî halê xwe.

Pîrê ji xwe re go: Ezê îcar herim, wan derxim û şeytan lê diferice, bê çî dike. Pîrê çû sûkê, hinik nan û helaw kirî û hat ber devê hebsê û ji dergevanê hebsê re got: Lawo, Xwedê te bihêle, sedeqak li min e, mi divê tu bihêlî, ezê herim hebsiya. ... Ê dergevan jê re got: Bibihure, xem

na ke. ... Pîre çû cem wan, ji jinikê re got: Were, çerçefa min li xwe ke û derkeve ber derî, ji dergevan re bêje: Mala te ava, min sedqa xwe da van hebsiyan û ezê herim mal û here mala me heta ko ez bême; ezê niha xwe xelas bikim.

Jinik derket, wilo got û çû mala pîrê. Pîrê kir hawar, go: "Ev çi hikûmet e, ez û lawê min em anîne, xistine hebsê, eyba me çi ye?" Hikûmetê hat, nêri ko pîrê û lawê wêna ye, mane ecêbmayî. Mezinê wan ji wan re got, çima wê pîrê û lawê wêna keçelok anîne? Esker ji mezinê xwe re gotin: Pîrê li mala xwe kir hawar, em çûn, jinikek û lawê wêna me anî hebsê; em ne ma zanîn, ev çawa çêbû — pîrek sehirdar xuya ye. Ji pîrê re go: Here mala xwe, bela te li te keve!

Pîrê û kurê xwe hatin mal, ji jinikê re got: Tu dixwazî ezê te û mêrê te pev xweş bikim, çi pere bi te re hene, ko tu bidî min. Jinikê jê re got: Deh zêrê min hene: ezê bi te dim, ko tu careke din min û mêrê min pev xweş bikî. Pîrê çû cem mêrê we û giriya, mêrik lê nêri ko pîra ko top jê kiriye ew e. Go: çima tu digirî? Go: Ya, lawe min, ev topê ko min ji te kirî, lawê min ji min xwestî bû û min ji cem te bir û wa' dê limêja min hat, ez çûm malekê ji vê taxê, min limêj kir û min topê xwe li wê derê ji bîra(xwe) kir; ez nema zanîm kîjan ual e, û lawê min ne ma min dihevine. Gava wilo ev xeber ji zilêm re da, go: Pîrê, mala te ne ava, min jina xwe li ser vî topî berda. — Mêrik gelikî qeliiri. Pîre go: Lawo, ma qehire, ka topê min bide min, îşaleh jina te li kû be, ezê ji te re bînim. Belê tuê heqê min bidî min. Zilêm jê re got: Ha, ji te re deh zêr heqê te, ji te re topê te, û jina min bîre, binêr bê li kû ye!

Pîrê çû mala xwe û ji jinikê re go: Ka deh zêra û biliv bi min re, ezê te û mêrê te pev xweş bikim. Jinik pê re çû, bir mala wêna pev xweş kirin, pîrê vegeyriya mala xwe. Şeytan lê ma ecêbmayî, tiştê ko pîrê kir.

Pîrê ji şeytên re go: Ev ne tiştêkî mezin e, ezê ê meztir bikim. Tu ji xwe re biferice.

Daket sūkê, va kerwanek çel xort hene, çel xort hejayî ne. Ji ehlê gunda ne, çel qantir bi wan re hene. Pîrê ji xwe re got: Ev derbek mezin e, ezê di van de bikim. Giha rasta vana û ji wan re got: Barê di we çi ye? — Jê re got in: Barê me fêkî ye, emê daxin sūkê bifiroşin. Pîrê ji wan re got: Ez jina serekê bajêr im, û barê di we hemî bi tenê bikirim. — Xortan jê re gotin: Baş e! Pîrê da peşiya wana û birin. ...

Mizgeftik heye, du deriyê wêna hene. Pîrê ji wan re got: Ev mala me ye, hon li ber vî derî bisekinin, ezê qantira bibim hewşê, bela xulamên me, barê we deynin û ezê qantira û heqê barê we ji we re bînim. — Xortan jê re go: Baş e. Li ber deriyê mizgeftê rûniştin, pîrê qantir birin hewşa

mizgeftê û di deriyê din re derxistin, çû, qantirê wan li sûkê ji xwe re firotin. Ew xort man heya nêro, nêrîn ko pîrê derneket. Zilamek di wir re hat, ji wan re got: Hon li vir çi dikin? Go : Em li bendê qantirê di xwe ne. Jina serekê bajêr qantirên me birine, hîna ne anîne. Ewî zilamî ji wan re got: Ev deriyê mizgeft e, herin, li qantirên xwe bipirsin, qantirên di we çûn. — Ewan xortan rabûn, nêrîn ko bi rast mizgeft e. Gelikî qehirin û bi sûkê de çûn, li pîrê digerin. Careke nêrîn, rastî pîrê hatin. Pîrê girtin, jê re gotin: Kanî qantirên di me? Pîrê dibê: Min qantirên we ne dîne. — Go: Bila, emê herin şerîetê. Çûn cem qadî û miftî. Pîrê ji wan xortan re got: Ezê berî we banî kevim û ifada xwe li cem qadî bidim, piştîre hon herin; çê na be ko em hemî pev re herin. — Xortan jê re gotin: Baş e, tu here, piştîre em hemî banî kevin.

Pîrê banî ket jor û digirî di miqabil qadî û miftî de. Qadî û miftî nêrîn ko pîrê digirî, gotin: Çi hewala te ye, tu digirî? Pîrê ji wan re got: Mêrê min çel gundî wî hebû û mêrê min mir û min xulamên di xwe anîne, ko ez bifiroşim. Jê re gotin: Kanî xulamên te? — Pîrê got: Va, xulamên min li ber derî ne, çel xort in. Qadî di şibakê re nêrî, ko çel xulam li ber derî ne. Go: Baş e, emê bikin. — Pîrê her çel xort firot qadî û miftî û ji wan re got: Ne ma çavê min bardibe, ko ez di berwan re dakevim herim. Derikî din tu ne, ezê tê re herim? — Qadî derikî jê re vekir û pîrê çû mala xwe.

Qadî ban xorta kir û ji wan re got: Hon çi karî dikarin bikin, go ez we bişînim gundê di xwe? — Xorta li hev û du nêrîn û ji hev re gotin: Te çi ji me re? Qadî ji wan re got: Min hon kirî ne. — Xortan jê re got: Te em ji kê kirî ne — em hatine ccnî te şerîetê! — Qadî go: Min hon ji pîrê kirî ne. — Go: Pîrê le fenek di xwe li me kir û li te jî kir, qantirê di me birin û em firotin te. — Qadî pir qehirî tiştê ko pîrê te kir, go: Herin, lawên min, malê di xwe, ev îşê min ma, ezê heyfa xwe û a we ji pîrê hilînim. — Ewan xortan ji wî bajarî derketin û ji bezê çûn heya gundê di xwe û go: Li me heram be, em tu carî ne ma tèn vî bajarî.

Qadî karê wî li pîrê digere, di zîqaqek teng de rastî pîrê hat û jê re got: ‘Îcar tu ji destê min xelas na bî!’ — Bi destê pîrê girt û bi dû xwe kişand heya mala xwe û bir: kîsek anî û pîrê xist vî kîsî û devê kîs girêda û ban hemalekî xwediyê qantirê kir û jê re got: Vî kîsî bavêje behrê; û mecidîk da xwediyê qantirê. Xwediyê qantirê ev kîs bar kir ser qantira xwe û bi rê de ji xwe re got: Ev kîs hejayê mecidîkê, ma çîma ezê bavêjim behrê?ê ko di hindurê wî de ye, ezê vala kim, bavêjim behrê û kîs ji xwe re bînim, bifiroşim. — Giha ber behrê, kîs vala kir, nêrî ko pîrek jê diket. Pîrê çavê xwe vekir û eşheda xwe anî û ji xwediyê qantirê re got: Her mizgîniyê bibe ji lawê min qadî re, bê: diya te rahet bû, elhemdi lillah,

wê xelatek mezin, wê bide te. — Xwediyê qantirê beziya û hat cem qadî û ban kir qadî, go: Mizgîniya min li te, diya te rahet bû! — Qadî fehim kir û jê re got: Mizgîniya min li te, qantira te çû! Min ji te re got: Bavê behrê, tu hatiyî, mizgîniyê bidî min!

Xwediyê qantirê vegeziya ber behrê, nêrî ko qantira wî çûye. Pîrê hat mala xwe û mesela xwe henî ji Şeytên re got. Şeytên xwe jê diweşand, go: Ez nikarim wek te bikim, Xwedê min bi agirê te ne şewitîne!

Roja Nû, n°s 45-46, 1944

14. *Ûsifê tenbûrwan*

Hebû hakimek û sê lawên xwe. Hakim rojek ji rojan di xwe fikirî û got: Ez pir bûme û ev lawên di xwe miu ne ceribandine bi kêr tên na yîn.

Rojekê ban lawê xwe ê mezin kir, jê re got: Lawo, heger ez mirim, piştî ko ez bimirim tu brayê mezin î, tu ê bibî hakim li ser bajêr, tu ê çi edaletê bimeşî? Lawê wîna jê re got: ko heçî tadayiya li min bike, ezê tadayiya lê bikim, heçî qenci bi min bike, ezê qenciya pê bikim.

Hakim jê re got: Here! û ban lawê xwe ê navê kir. Ev xeber jê re got. Ewê jî wek brayê xwe ê mezin lê vegerand.

Hakim ban lawê xwe ê biçûk kir. Navê wî Ûsif e. Ev xeber jê re got, Ûsif li bavê xwe vegeand: Heçî xerabiyê bi min bike, ezê qenciye pê bikim, heçî qenciye bi min bike, ezê sê qenciya pê bikim. Heger ez herim qehwa, ezê xesareta ehlê qehwa hemo bidim.

Bavê wî destê xwe li pišta wîna xist û jê dilxweş bû û jê re got: Sibehê ez dixwazim ez û tu herin seyranmişê. Sibehê her yekî hespek ji xwe re derxist ji tewlê. Hakim û lawê xwe Ûsif meşiyana bi çolê de.

Ji sibehê heyani êvarê meşiyana, Ûsif ji bavê xwe re got: Tu dixwazî me bibe kî derê? Bavê wîna jê re got: Em va gihane qonaşa xwe. Nêzikî qesrekê bûn; gihane ber qesrê. Hakim giha ber diwarê qesrê u ji qesrê re got: Derî veke! Derîk ji qesrê vebû, çûn hinduroyê hewşê. Ûsif nêrî ko hewşa qesrê bi zîv resîf kiriye, sola xwe ji lingê xwe kir. Bavê wî lê nêrî ko sola xwe ji lingê xwe dike, jê re got: Çima tu sola xwe ji lingê xwe dikî? Got: Ya bo, eyb e ji me re ko em bi qonderê pê li zîv bikin. Bavê wî jê dilxweş bû, kefa wî gelekî hat, çûn hinduroyê qesrê. Nêrî ko du text têde danîne, her yekî ji wan li ser textekî rûniştin, nêrî ko şîva wan hate ber wan. Kesî di qesrê de nabînin. Ûsif ma ecêbmayî.

Wê şevê razan. Sibehê hakim ji Ûsif re got:

— Tu çi bixwazî ji dinyayê, ev qesir ji te re hazir bike. De rabe, emê îcar herine mall!

Nêrîn ko hespên wan şidandî hazir bûn. Li hespên xwe siwar bûn, hakim ji qesrê re got:

— Ya bimbarek, nefsa me ez bê m, derî ji min re vemeke! Heya ko ne ev lawê min Ûsif be, derî ji tu kesî re vemeke!

Hatine mal: çend rojeke man, hakim newxeş ket, ji meclisa xwe re got:

— Heger ez mirim, lawê min yek ji malê mehrûm e.

Çend rojan ma, hakim mir. Piştî ko mir, lawê di wîna bi hevdu nekirin, her yek ji wan ji hev re dibêje “Tu mehrûm î”, kes ji wan nizane ko kî mehrûm e.

Yekî ixtiyar di meclisa wan de heye, ji wan re got:

— Ev îş kesik nikare safî bike xeyrî Zerîfa keçîka şêxê Ereban.

Her sê rabûn û çûn mala şêxê Ereban. Konaşa se rojan meşîyan. Gihan mala şêx, li bin konê wî rûniştin. Adeta Ereban heye, heyânî se rojan ji mihvanê xwe napirsîn. Piştî se rojan ji wan re got:

— Hon bi çî îşî hatine?

Hewala xwe jê re gotin. Şêx ban qîza xwe kir û mesele jê re got. Keçîkê got:

— Ev îşê min!

Keçîkê ban birayê mezin kir, jê re got:

— Ez qîz bum, di mala bavê xwe de bûm. Lawê apê min heye, ez dixwestim bavê min ez ne didamê ye, dilê min zehf li cem wîna bû û ê wîna jî li cem min bû. Rojekê yekî tacir hat bin konê bavê min û ez xwestim ji bavê min: xurcikek zêran ji bavê min re vala kir û di wê şevê de ez siwar kirim û ez birim gundê xwe. Mehra min birî û ez xistim odakê. Êvarê hat odê cem min, nêrî ko ez digirîm. Ji min re got “Çima tu digirî? Tu ji min çêtir î, heger tu poşman bûyî, ezê te bibim mala bavê te.” Min jê re got: “Ez ne poşman im, feqet dilê min bi halê lawê apê min dişewite; ko xebera wî çêbibe ko te ez xwestime û birime, wê xwe bikuje!”

Gava ko ev xeber bihîst ê tacir ji min re got: “Tu li min heram bî û li lawê apê xwe helal bî! Ev pereyên ko min da bavê te, qelenê lawê apê te — hesabekî min tu ji wî re anî. Here cem lawê apê xwe!” Ko bi min re hat heyânî nîzikî gund û veşerîya, çû. Ez hatim mala lawê apê xwe. Gava lawê apê min ez dîtîm, kêfa wî pir hat û ji min re got: “Hewala te çî ye?” Min jê re hewala xwe got. Ewîna jî got: “Madam ê tacir wilo şîr helal e, tu jî li min heram bî, here vegere cem ê tacir!” Ez çûm cem ê tacir.

Heke tu ê tacir bûna, te xurcika zêran bi min bidana, te ê ji nû ve ez veşerandama, ji lawê apê min re?

Kurê hakim jê re got:

— Erê, ma insanetî ne maye? — Got:

— Tu here; — Ban birayê wîna ê navê kir û jê re got:

— Heke tu lawê apê min bûna û ez wilo bihatama cem te, te ê cardî ez bibirama ji ê tacir re? Got:

— Erê, qenci qencyê nas dike! — Keçikê ji wî re jî got:

— Tu here! — Ban ê biçûk kir, Ûsif, û ev xeber hemî jê re got. Got:

— Heke tu ê wek tacir an wek lawê apê min bûna, ez a wilo xweşik bi destê te kevîm, te ê ez berdama?

Ûsif jê re got:

— Na, çawan dilê min li te hebe û ez berdim, ezê xwe bidime kuştin û ez nahêlim tu ji cem min herî?

Keçikê got:

— Baş e; — ban her du birayên wîna kir û ji wan re got:

— Birayê we ê biçûk mehrûm e ji malê!

Her se lawên hêkim vegeyriyan, hatin mala xwe. Du sê rojan man, birayên xwe bi der kirin ji mal. Qesir bi bîra Ûsif ne hatiye; ji xwe re di nav bajêr parsê dike. Gelekî perişan bû. Çi mala ko diçiyê, jê re dibêjin: 'Here, heger tu baş bûna, birayên te tu bi der nedikirin.

Rojekê li ber diwarekê rûniştîye û bi halê xwe de digirî. Qesra wîna hat bîra wî; rabû ser xwe û ji bajêr bi der ket heyani êvarê gihaşt qesrê. Ji qesrê re got:

— Ya bimbarek, derî veke!

Derî jê re vebû, çû hinduro. Nêrî ko va hemam germ e, av û sabûn hazir e; xwe şust. Nêrî ko bedlek cilê milûkî hazir bû jê re. Cilê xwe li xwe kir. Hat, nêrî ko textek hazir e; li ser textê xwe rûnişt. Şîva wîna hate ber wî, şîva xwe xwar û serê xwe danî û raza. Se rojan di vê kêfê de ma. Piştî se rojan ji xwe re got: "Ezê rabim, herim ber bi birayên xwe de!" Nêrî ko hespek jê re hazir bû, ziln û gemê wêna hemî zêr in. Bi ser piştê hespê ket û berê xwe da bajêr.

Her du birayên wîna jî posman bûne û digirî û dibêjin: "Çawan me birayê xwe bi der kir? Bîst xulam li mala me hene, ew jî weke wana bûna û eyb e ji me re ko brayê me parsê dike." Li brayê dipirsin, saxlîxî wîna hilnanînin. Ew dibê qey hina kuştîye. Dorbînê wana li ber çavên wîna ne, li ser rîyan dinêrin. Carekî nêrî ko siwarek ji wê ve tê. Şewq ji wî siwarî diçe. Ewana got:

— Qey belkî siltan hatiye bajarê wan!

Her du lawên hêkim pêrî wî siwarî ve çûn, serê hespê wîna girtin û anîn. Banî xistin jor, hespa wî kişandin tewlê. Her du lawên hêkim lê dinêrin û digirî. Ûsif ji wan re got:

— Çima hon digirîn? — Jê re gotin:

— Birakî me hebû, bavê me ew ji malê mehrûm kiri bû, û me ew bi der kir û em poşman bûme û em lê digerin. Em wîna nabînin. Tu di şiklê wîna de yî. Me li te nêrî, brayê me hat bîra me û em giriyan. Ûsif ji wan re got:

— Heger hon brayê xwe dibînin, hon nas nakin? — Gotin:

— Belê, heger tu niha ne di vî siklî de bûna, menê bigota tu î. — Ji wan re got:

— Ez brayê we me!

Kêfa wan pir hat û jê re gotin:

— Ya brayê me, ev mal ji te re ji kû? — Ûsif ji wan re got:

— Ez di nav bajêr de bûm, min ji xwe re pars dikir. Yekî cuhî ji min re got: “Were, cem min bişuxîle!” Ez pê re çum. Min nêrî ko malê wi zehf e û min ê cuhî kuşt û ez di mala wî de rûniştim.

Her du birayên wî jê re gotin:

— Lazim emê sibehê herin, li mala te bifericin.

Sibehê her se rabûn, li hespên xwe siwar bûn û berê xwe dan qesrê û meşîyan. Heyanî êvarê meşîyan, gihane ber qesrê, nêrîn ko derî di qesrê de vebû ji keviran. Gava her du birayên wîna dîn ko hewşa qesrê timam zîv e, nêrîn ko se text ji wan re hazir bûne; şîva her siyan, her yekê bitenê, hat ber wana.

Her du birayên wîna mane ecêbmayî û ji hev re gotin:

— Lazim sibehê em wîna bi xwe re bibine çolê û em bikujin û em vê qesrê ji xwe re bihêlin. Ev qesir ji bajarê me hemî çêtir e.

Sibehê ji birayê xwe ê biçûk re gotin:

— Em dixwazin herin nêçîrê.

Birayê wîna got — Bila be! — Her sê siwar bûne hespên di xwe û meşîyane heyanî êvarê. Rastî şikeftê hatin. Her du brayêd di mezin gotin:

— Emê îşev di vê şikeftê de razin! — Ûsif ji wan re got:

— Hon bi ya min dikin, em di şikeftê de ranazin.

Her duya got:

— Belê, emê razin — û di dilê wan de ko birayê xwe Ûsif bikujin di şikeftê de.

Her diwa a xwe kiriye yek û bihortin hindurê şikeftê û Ûsif bi wan re. Carekê nêrîn ko derê şikeftê li wan hate girtin Nêrîn ko hûtek di devê derî de ye. Ûsif şûrê xwe kişand û çûye, bi şûrê xwe li wî hûtî dixîne, çîqa lê dixîne, tiştêkî pê nabe.

Hût ji wan re got:

— Ez Canpola me! Ji niha heta sed salî hon li min xînin, tu tadayî bi min nabe. Şertekî min heye, heke hon bikin, xelas bin, heger hon nekin, hone bimînin di şikeftê de heyani ko hon bimirin. Birayê mezin got:

— Şertê xwe ji me re bêje!

Hût got:

— Şertê min, ezê lingên xwe ji hev bikim, hone di nav lingên min re derbaz bibin, herin ji der ve.

Birayê mezin got: — Ez hatim! — Hût lingên xwe ji hev kir û birayê mezin di nav lingên wî re derbaz bû. Hût çîrek mîz bi pişta wî de berda, heft destê goşt ji laşê wî hilandin. Heft parsû di laşê wî de şikenandin, heft rihê mêraniyê ji pişta wî qetandin, mala wi xira kir.

Di fikra birayê navê de ko birayê wî ê mezin xelas bû, ewî jî got: — Ez hatim! — Hût çîrek mîz bi wî jî berda. Ew jî ket halê birayê xwe, her du ji der ve li hevdu rast hatin, hevdu nas nakin tiştê ko bi serê wan hatiye.

Birayê wan Ûsif di şikeftê de maye, şûrê xwe dileyizîne, û li hût dixîne:

— Dibe bela, ez bimirin di şikeftê de û ez di nav lingên te re derbaz nabim!

Hût jê re got:

— Tu xortekî delal î, çi heqê te li rûhê te heye ko tu xwe di şikeftê de bimirînî? Şertekî min e di heye, heger tu bikî, tu ê xelas bibî.

Ûsif jê re got:

— Şertê te ê din çi ye?

Hûtjê re got:

— Şertê min e di Gulbarîn keçika mîrê Cinan. Tuê ji min re bînî, tuê soz bidî, ezê te xelas kim. — Ûsif jê re got:

— Baş e, hidûdên mîrê Cinan pêş min bike! — Hût gote wî:

— Baş e, were bi dû min be!

Canpola pê re çû heta hidûdên Cinan û jê re got:

Ji vir û wilo de ez nema karim bêm, de Xwedê bi te re be!

Ûsifê Tenbûrvan, tenbûra wîna pê re ye, çil têt li ser tenbûra wîna heye, her têlekê çil hawî heye, dengê wîna zehf xweş e, meşiya di nav bajarê Cinan de; li ber diwarekê rûnişt, tenbûra xwe li ser çonga xwe danî û lê dixîne û delalê xwe di ber re dibêje. Ehlê bajêr heqî dengê wîna dibihîse, dev ji kar û xebata xwe berdide û tê, lê diferice. Di wî hewayî de du sê rojan ma. Xeber ji mîrê Cinan re çû û fê re gotin:

— Delo Eliyek hatiye vî bajarî û ehlê bajêr sûk û dikanên xwe girtine û suxlê di xwe hemî betal kirine û li wî Delo Elî difericin. Mîrê Cinan got:

— Ez dixwazim Delo Elî bê cem min, ev tiştê wiha xweş, lazim em jî bibînin.

Yekî ji xulamên xwe şand dû Delo Elî û jê re got:

— Rabe, mîrê me te dixwaze!

Ûsif rabû ser xwe û bi xulamê mîr re hat dîwanê. Tenbûra xwe li çonga xwe danî û bi wî dengê xwe ê xweş bi tenbûra xwe re got. Adeta mîr heye, ew di qesrekê de ye, jina wî di qesrekê de ye û keçika wîna di qesrekê de ye. Heyanî ko her sê bi hev re taştî û firavîn û şiv bixwin, bê hevdu tişteki naxwin. Ewê rojê mîr xwe ji bîra (xwe) kir heya êvarê: ne xwarin û ne jina wî û ne qîza wî ne hatin bîra wî. Jina mîr ji cêriya xwe re got:

— Rabe, here, bê çî hewala mîr e, em birçî bûne?

Cêriya wî rabû, çû, hate dîwana mîr, û nêrî ko tişteki ecêb di dîwanê de ye. Cêriyê ji xwe re got:

— Mîrê me rokê xwe ji bîra kiriye. Heger ev Delo Elî bê cem xatûna min, wê ew se rojan xwe ji bîra bike.

Bi şûnda cêrî vegeriya xatûnê, jê re got:

— Ya xatûna min, tişteki ecêb min di miclisê de diye! û jê re qala deng û tenbûra Delo Elî kiriye. Xatûnê got:

— De here, bela bê cem me jî! Ma kêf ji mîr re divê, ji me re navê?

Cêrî çû, ji mir re got, mîr got: — Baş e! — ji Delo Elî re got:

— Rabe, here aliyê malê cem xatunan!

Delo Elî rabû û hate cem xatûnê. Rojekê li cem wê ji ma, qîza wêna du rojan bê xwarin maye: cêriya xwe şand cem diya xwe, got:

— Binêr, bê hewal çî ye!

Cêriya Gulbarîn hat û vegeriya, xeber anî jê re û hewala Delo Elî jê re got. Keçikê got:

— Bavê min û diya min pîr in, û kêf ji wan re divê, ê me, em qîz in, ji me re navê? De here, bila bilezînin û wî bişînin cem min!

Cêrî hat, ji wan re got. Diya keçikê ji Delo Elî re got:

— De rabe, here cem keça me Gulbarîn û kêfê jê re bibuhêre!

Delo Elî rabû û bi cêriyê re hat cem Gulbarînê. Gava çavê Gulbarînê bi Ûsif ket, hiş û eqilê wîna çû, û jê re got:

— De rûne, tiştê ko tu lê digeriya û ez lê digeriya Xwedê da me.

Çend rojan di wê kêfê de man, Ûsif jê re got:

— Wiha nabe, lazim ji me re îşekî tu safî bikî: ez ji bona te hatime vê derê. — Gulbarînê jê re got:

— Bavê min bi qelenan min nade, şertekî wî heye. Gelek mîr û beg û

axa hatine min û ev şertê bavê min hilnanîne. Ez newêrim vî sertî je te re bêjim, ev şert tiştêkî zehmet e.

Ûsif jê re got: — Bêje çî şert e! — Gulbarînê got:

— Hemamek bavê min heye li ber avê, dixwaze wî hemama xwe ave bike. Her sal ave bike: wextê ko timam dike, teyrik heye, tê, başkê xwe li wê hemamê dixîne û ismê sihrê lê dixwîne, hemamê xira dike. Heçî ko kari be wê hemamê bisilimîne, wê min bidiyê û heçî nikare, serê wî jê dikin. — Ûsif got:

— Ez dixwazim herim, vî şertî hilînim.

Gulbarînê jê re got:

— De here, di dîwanê de du kursî hene, yek zîv e, yek zêr e; heçî xwezgîniyê min e, li ser a zêr rûdinê, heçî bê ko ji xwe re tiştêkî bixwaze, li ser a zîv rûdinê.

Ûsif rabû, çû dîwanê û li ser kursiya zêr rûnişt. Mîr jê re got:

— Kuro, ev ne cihê te ye, Tu Delo Elî yî, tu hatiyî, ez tiştêkî bidime te. Li ser kursiya dî rûdinê! — Ûsif jê re got:

— Ev cihê min e, ez ji bo xatirê vê kursiye hatime!

Mîr jê mesela hemamê got. Ûsif got:

— Baş e, ez karim vî şertî hilînim.

Mîr hoste berda hemama xwe: ave kirin. Roja ko timam bû, Ûsif çû, li ser pišta hemamê rûnişt, tenbûra xwe li ser çoga xwe danî û dengê xwe ê xweş pê re dibêje. Ehlê bajêr ji dora hemamê reviyane û ji hev re dibêjin: “Wextê teyir bê, wê wî xortî û hemamê berde bi avê de!” Ûsif carekî di ko teyir hat û xwe berda bi ser hemamê de. Denge Ûsif û tenbura wî kete guhê teyir. Pir kêfa teyir hat û di ser serê wî re başkê xwe kir sî û guhdariyê lê dike. Ûsif destê xwe avêt lingê teyir: ji destê Ûsif filitî, tiştê ket dawa wî, nêrî ko hinguliskek e. Çiqa lê dinêre, li wî hingulîskê, tiştê wiha ne diye.

Xeber bi mîr ve çû ko hemama te silimî. Bi def û zurna ve hatin pêşiya Ûsif, li hespekê siwar kirin û anîn dîwanê û gelekê jê dilxweş bûne. Ûsif ji mîr re got:

— Tu li ser soza xwe ye? — Mîr got:

— Belê, kurê min, rabe here, cem Gulbarînê: min dayî te, tu dixwazî here, tu dixwazî li cem min bimîne.

Ûsif çû cem Gulbarîn: kêfa wan bi hevdu hat, û jê re got:

— Va diyariyek baş, hinguliskek min ji te re anîye!

Kêfa Gulbarîn hat. Ûsif jê re got:

— De rabe, emê herin!

Her yekê li hespekê siwar bûn û hatin hidûdên Canpola. Canpola bihna wan kir û hate pêrî wan ve. Li wê derê Ûsif ji Gulbarîn re got:

— Hewala min û Canpola ev e: tu ne ji min re ye, tu ji wî re ye.

Li wê der ma' dê keçikê nexweş bû. Dilê wê gelekî bi kul bû. Canpola hat û rahişte keçikê ji ser hespê û bihin kir, xwîna we hemî ziwa kir. Ji Ûsif re got:

— Here, muhmeta sê roja ji te re ye; piştî sê rojan ez te li kî der bibînim, ezê te bikim ax!

Canpola çû şikefta xwe û Ûsif ma bi dilekî kul. Ji xwe re goncalek kola û xwe tê de vedişêre di miqabile şikeftê de. Îşê Canpola çi ye? Sibehê derdikeve, diçe nêçîrê, û êvarê tê. Wexta ko diçe, Ûsif tê cem Gulbarîn, kêf û heneka xwe dikin heya êvarê, û êvarê diçe, di goncala xwe de xwe vedişêre.

Çend rojan di vî hawayî de man. Rojêke Ûsif ji Gulbarîn re got:

— Lazim e tu bi hawakî li rûhê Canpola bipirsî, binêr rûhê wî li kû ye, ko em bikujin, heger ne wilo be, em jê xelas nabin.

Êvarê Canpola hat. Keçik xwe digirîne, Canpola jê re got:

— Çima tu digiri? — Got:

— Te ez anîme, di vê çolê de bitenê te ez danîme. Ne kes heye sebra xwe ez pê bînim. Ez ji dê û bavê xwe kut bûme û ez mame ji te re. Ez pir aciz dibim: tişteke ji min re divê ko ez sebra xwe pê bînim. — Canpola jê re got: — Te çi divê? — Keçikê jê re got: — Min rûhê te dive. — Canpola kenîya û jê re got:

— Rûhê min dûr e, ezê ji te re bêjim: ruhê min di qutikê de ye û ev qutî di kaba xezalekê de ye, ev xezal di deşta heywanan de ye. Kehnîk di wê deştê de heye, çîqa heywanên wê çolê têne ser vê kehniyê, avê vedixwin. Ev xezal heya ko heywanîk hebe, ew nayê, piştî ko heywana hemî av vexwarin, wê ewê bê ser kehniyê û heger bihna insana jî bike, wê bireve û ev xezal tu carî namire heyani ko tîr û kevanek ji sindiyanê başhedadî Diyarbekrî lê keve. Û ev sindiyan tu carî naşkê heyani ko ne du mû ji riha min di bin de bê şewitandin: piştê wê bişkê ev sindiyan. Îcar, ya Gulbarîn, tu li ruhê min dipirsî kî kare bîne. Gulbarîn got:

— Îcar dilê min rahet bû, gumana min jê qut bû.

Piştî ko Canpola raza, Gulbarîn meqesek anî, çend mû ji nav riha wî qusandin. Sibehê Canpola çû nêçîra xwe. Ûsif hat cem Gulbarîn. Gulbarîn hewal jê re got. Ew çend muyên riha wî dane Ûsif. Ûsif çû bajarê Diyarbekrê, çû dikana başhedad, li ber dikana wî sekinî. Başhedad jê re got: — Tu çi dixwazi? — Ûsif jê re got: — Ez dixwazim tu min li cem xwe bişuxlînî. — Başhedad jê re got:

— Baş e, tuê çî bixwazî ez bidim te roja te? — Ûsif jê re got:

— Ez peran ji te naxwazim, soz tuê bidî ji min re, heger sindiyanê te şikest, tuê ji min re tîr û kevanekî jê çêkî?

Ê başhedad keniya, got:

— Lawo, ji xwe re tişteki dî bixwaze, sindiyanê min tucar naşkê — go — bila, qe, ez vî şertî bi te re bikim.

Li cem ma heft heşt rojan. Roja îne bi ser wan de hat, başhedad ji Ûsif re got:

— Çavê te li dikanê be, ezê herim limêja îne.

Piştî ko çû, Ûsif ev muyên di xwe derxistin û di bin sindiyên de şewitandin. Sindiyan teqîye. Dengê wî çû başhedad hindurê mizgeftê de. Başhedad hat û gelekî xeyidî û ma' dê wî nexweş bû. Piştê saetkê bihna wî fireh bû. Ûsif jê re got:

— Soza xwe bi cî bîne, ji min re tîr û kevanekî çêke!

Başhedad jê re tîr û kevanek çêkir. Ûsif çû deşta heywanan. Li ber kehniyê ji xwe re goncalek çêkir û xwe tê de veşart. Dinya germ bû, nêrî ko heywan sef bi sef hatin ser avê, şêr û piling û rovî û gur û fil. Çiqa heywanên ko hene hatin, av vexwarin û çûn. Ûsif nêrî ko xezala wîna ji wê ve tê. Hêdî ji xwe re digêre û nêzîkî li avê dike. Giha ser avê, bihna insanan kir: ew xezal reviyê, mişwarekî xurt beziye ber bi çolê de. Gelekî tî bûye, carek dî vegeriye, hat û devê xwe xiste avê. Ûsif je xwe re got: — Ez vê xezalê li ser avê de nakujim, îro nebû sibe. — Piştî ko xezalê av vexwar, ji ser avê bi paş de çû, li xwe fitilî û bi stureyêd di xwe xwe dixurîne. Ûsif tîr û kevan berdayê, xezal kuşt, çû, lingê wîna şikênand, ev qutî ji qaba wê bi der xist, anî û hate cem Gulbarîn. Qutî vekirin, dîtin ko sê kurmik tê de ne, dido kuştin, ma yek, tayê bi qirika Canpola girt. Hêdî ber bi şikeftê ve tê, ban kir:

— Ez li bextê Xwedê û we me, honê min nekujin! We du kurm kuştin, yekî bihêlin, heyata min winda mekin!

Ûsif dixwest vî kurmê bidiyê, Gulbarîn rahiştîyê û perçiqand. Nêrî ko Canpola di cihê xwe de mir.

Her du hatin, di qesra xwe de man bi dilxweşî. Sibehê Ûsif rabû û çû bajêr, her du birayên wî kuştin û ma hakimê bajêr.

Kurdîstane û serê haziran sax be!

15. *Séro û Pîvaz*

Dibêjin ko carekê du zilam birayê hev bûn. Navê yekî Séro û yê ê di Pîvaz bû. Rojekê Pîvaz gote Séro:

— Bira, min divêt ez biçim xulamiyê. Tu çi dibêjî?

Séro got: — Tu bi dilê xwe yî, lê tu ji ya min bikî, naçî, tu nikarî xulamiyê bikî: tebietê te nexweş e.

Pîvaz got: — Nabit, ezê biçim!

Séro got: — Bila be, tu bi dilê xwe yî!

Sibehî Pîvaz rabû, çû, bû mêvanê keşekî. Keşe gotê:

— Pîvaz, tu li çi digerihi? — Pîvaz got:

— Ez ji bo xwe li xulamîkê digerihim.

Keşe got: — Were, bibe xulamê min!

Pîvaz got: — Qenc e, sala min bi çi ye?

Keşe got: — Qewlê min û te ne bi sala ye, belkî qewlê min û te heta pepûk bixwîni, ezê hevqas bidim te. Bi wî şertê ko heçî ji min û te bienirit, emê zolekî çerm ji piştaya stoyê wî rakin heta ser dûvka wî.

Pîvaz got: — Qenc e.

Sibehî rabûn ji xew. Keşe got Pîvaz:

— Here cot, seyê min li kû rûnişt, li wê derê cot bike; êvarê barek darên bêtovil digel xwe bîne! Ezê taştîya te rêkin.

Dema Pîvaz çû çolê, seyê keşe çû, geriha, li ser berekî meşel hat. Pîvaz gayê xwe girêda, li ser tatê cot kir. Dema taştê, keşe tastê da keça xwe û gotê:

— Bêje Pîvaz, bila nan neşkênit, tokê mast ji neşkênit, fehîr nekê têr bixwit. Evarê, dema mal hat, bila ga li derî de neexit mal de, diwar jî xirab nekê.

Keça keşe çû nik Pîvaz, herwekî bavê wê gotê, ewê jî welê got Pîvaz. Pîvaz enirî, nan nexwar, ma heta êvarê. Êvarê hat, got keşe:

— Mala te ne ava, ezê biçim mala xwe!

Keşe gotê: — Ma tu enirî?

Séro got: — Erê, ez enirim!

Keşe got Pîvaz: — Me qewlê xwe kiriye, ezê zolekî çerm ji piştaya te vekim.

Keşe rabû, zolekî çerm ji piştaya Pîvaz vekir. Pîvaz tevlî wê xwîne çû nik Séro. Séro got:

— Bira te li ser min lazim kir, ez biçim heyfa te.

Sibehî Séro rabû, berê xwe da mala keşe, bû mehvanê wî. Séro bû xulamê keşê. Keşe tistên gotî Pîvaz, welê gote Séro jî. Séro jî qebûl kirin.

Sibehî Sêro rabû, çû cot. Se jî bi xwe re bir. Se dîsa çû, li ser tehteke mexel hat. Sêro dest avêt berekî, li bin guhê seyê keşe da, kuşt; çû, li erdekî xweş cot kir. Dema taştê keça keşê taştiya Sêro anî:wek gotî Pîvaz, welê got Sêro jî. Sêro got: — Qenc e! — Sêro rabû, ji nava nan xwar, dora wî neşkand. Binê dîzikê qul kir, tokê wi neşkand. Dema têr xwar, binê keçike jî qul kir. Keçik vegeriha, hat, got babê xwe.

Dema bû êvar, Sêro rabû, nîr û halet şikandin, li kerê kirin, anîn mal. Dema Sêro hat piştâ xanî, her du ga jî şerjêkirin, qet qet kirin, li kulekê re avêtin, û hat nik keşe. Keşe got:

— Xwedê qeweta te bidit, kanî seyê min? — Sêro got:

— Min seyê te kuşt, min keça te jî xirab kir, min nîr û halet jî şikêandin, min gayên te jî şerjêkirin, qet qet kirin, li kulekê re avêtin. Ma tu enirî?

Keşe got: — Ne xêr, ez ne enirîme!

Keşe û jina xwe li hev şewirîn, gotin:

— Emê iro kadê ji xwe re çêkî, esîdekê çêkî, emê birevin, Sêro bihilî xew de.

Pêkanîna xwe kirin, kada xwe, esîda xwe kirin ciwalekî û danîn wê derê. Dema keşe û jina xwe nivistin, Sêro rabû, tiştên ha ji ciwal derêxistin û xwe kir ciwêl de. Berî sibehê keşe rabû, ciwal hilgirt, jina wî kete pêş, çûn. Nîzikî sibehê mîza Sêro hat, di ciwêl de mîst. Keşe got jina xwe:

— Keçê, esîda te çiqas têr-dihin e! — Jinikê got:

— Wê bima ji Sêro re, min hemî êxist esîdê.

Dema çûn nîzikî gundekî, seh hatin wa. Keşe got jina xwe:

— Xwezî Sêro li hir bûye, da selî ji me vekirana.

Sêro got: — Mamê, keşe min dane ezê se ji we vekim. Keşe Sêro danî. Dîsa keşe û jina xwe li hev şewirîn ko “emê biçî, şev li ser pirê razî”. Jinikê got keşe: — Tu li nav de raze, ezê li rexê te ê rastê razim, bila Sêro li rexê çepê razê. Dema bibit nivê şevê, emê rabin, Sêro bavêjin avê, jê rahet bibin! — Dema bû nivê şevê, Sêro çû cihê keşê, keşe anî cihê xwe; demekê ma û bakir jinikê:

— Rabe, em Sêro bavêjin avê!

Jinik rabû, destên keşê girtin, Sêro lingên wî girtin, avêtin avê. Keşe li avê de çû. Sêro jina keşe jî ji bo xwe anî. Heyfa birayê xwe jî ji erdê rakir.

Çirok çû deştê, dê û babê min çûn bihuştê.

16. *Hakim û sê keçik*

Hakim û wezîr rojekê daketin seyranmişê di nav bexçan de. Nêrîn ko sê keçik hene, ji xwe re dolabê dirêsin. Hakim ji wezîr re got:

— Emê xwe veşêrin, binêrîn be, ev qîz çî ji hev re dibêjin!

Keçka wezîr yek jê, yek keçka qadî ye û a sisiya keçka gavanê bajêr e. Nêrîn, keçka wezîr ji hevalên di xwe re got go:

— Heke hakimê bajarê me ez bikirima, minê jê re mexfûrek çêkirina ko hiudurê mala xwe hemî pê raxistana û derenceyêd mala xwe heya bi hewşê. — Keçka qadî got go:

— Heger ez bikirima, minê jê re balafirek çêkirina ko ew û mielisa xwe tê de siwar bibûna, kijan dera ko dilê wan bixwesta, biçûna û bihatana.

Keçka gavan got:

— Heger ez bikirima, minê jê re du zaro b'anîna, yek qîz û yek lawik, her avdak ji porê wan yek zîv û yek zêr û hakim dengê wan dibihîsin.

Hakim û wezîr vegeriyan mala xwe û hakim ji wezîrê xwe re got:

— Here, keçka xwe ji min re bîne!

Wezîr keçka xwe ji hakim re anî û mehra wêna li xwe birî. Êvarê gava çû cem qîzîkê, jê re got:

— Tu li ser soza xwe yî an na? — Keçîkê jê re got:

— Çî soz e? — Go:

— Te di nav bexçan de got: “Heke hakim min bike, ezê jê re mexfûrekê çêkim”. — Keçîkê je re got:

— Mi derew ji xwe re kir. Ez çî zanim mexfûra çêkim?

Keçka qadî ji bi vî hawayî.

Keçka gavan anî ji xwe re û jê re got:

— Tu li ser soza xwe yî? — Kêçîkê got:

— Heke Xwedê bike, ez li ser soza xwe me.

Sala wê qediya, Xwedê teala du zaro dan keçka gavên. Keskê din li cem we tu ne, her duhew iyên wê pê ve. Gava her du hewiyên wê dîn ko keçka gavên soza xwe bi cih anî, pir jê qehirîn, çûn, du cewrik anîn û danîn ber wê, her du zarokên wê veşartin. Sindoqek anîn, her du zaro xistin sindoq, li wan girtin, qîr û zift kirin û avêtin bahrê. Çûn, ji hakim re gotin:

— Va, jina te du cewrik jê re bîne.

Hakim pir qehirî û çermekî gamêşî anî û jinik xist nav vî çermî û danî ser cadê û emir daye ser bajêr, heçî here û heçî bê tîfkê bidîn vê jînkê.

Di bajarê din de, yekî masîvanek heye. Carekî nêrî ko sindoqek bi ser avê re tê. Ev sindoq anî û hat cem pîra diya xwe û jê re got:

— Xwedê da me. — Gava sindoq vekirin, nêrî ko du zarok tê de ne. Her yekî tiliya xwe xistiye devê ê din û dimijin. Lawik û pîra diya xwe man ecêbmayî li wan zarokan. Ji diya xwe re got:

— Êdî tu karî tu nekî, çavê te li van zaroka be.

Ev zaro li cem pîrê mezin bûn, navê lawik danîne Ferzende û navê keçikê danîne Gulçîçek. Heyanî ko mezin bûne, emrê wan bû deh sal, her du li hev rûniştine û dibêjin: Çawan bavê me tu ne? Em ji pîrê re dibêjin yadê û ji lawê wêna re ji dibêjin yabo. Bavê me kî ye, divê em seh bikin. Çûn cem pîrê her du û jê re gotin:

— Yadê, ji me re rast bêje, bê bavê me kî ye! — Pîrê ji wan got re:

— Ya rastî, ez nizanîm. Lawê min çû bû masîvaniyê û nêrî ko sindoqek bi ser avê re tê û hon her du tê de bûn. Em nizanin bavê we kî ye. Hon dixwazin li cem me bimînin, hon diwxazin herin!

Ferzende jê re got:

— Pîrê, t'aba xwe li me helal bike, emê herin.

Her du, Ferzende û Gulçîçek, rabûn û bi dinyayê de meşîyan. Ketin kerbela, hatin ber çemekî mezin, nêrîn ko qesrek li ber çem heye û wî alî çem, bajarekî mezin heye. Nêrîn ko qesir vala ye, banî ketin qesrê. Ev û xweha xwe tê de man. Mişwarek kûrt di vê qesrê de wextê xwe borandine. Ev bajar bajarê bavê Ferzende ye.

Keçka wezîr pê hesiya ko du zarok hatine vî bajarî. Seh kir ko ev zarok ên ko avêtine avê. Kuncilên şîn li xwe kirin û çû qesra ko Ferzende û Gulçîçek tê de ne. Ji Ferzende re got:

— Heyfa te, xortê delal, ko hespê te tu ne ye. Divê tu herî hespê qemer ji xwe re binî û lê siwar bî. Encex minasibê te ye.

Ferzende jê re got:

— Pîrê, hespê qemer li kî derê ye? — Pîrê got:

— Lawo, heke te qesda ewî kir, t'ê bibînî; ez jî nizanîm li ku derê ye, dibêjin li bajarê xerabe ye. — Ferzende go:

— Lazim ezê herim! — Xweha wî jê re got:

— Heke tu bi ya min dikî, tu na rî, tu zaro yî, t'ê li çoline bimirî herî kû? Ferzende go:

— Nabe, ezê herim. Ferzende derket û bi çolê de meşîya. Qonaşa du roja çû, gelekî ti bû. Nêrî ko zelamekî ixtiyar li ser devê rê sekiniye. Şerbikekî avê pê re heye, giha cem kalo, xeyirhatin tê dan; kalo av dayê û jê re got:

— Ya xortê delal, t'ê herî kû? — Ferzende jê re got: Ezê herim hespê qemer. — Kalo jê re got:

— Lawê min, ya xortê delal, gelek peyayên weke te çûne wî hespî û venegeriyane. Tu nikarî bînî, vegere mala xwe! Go:

— Nabe, ezê herim. — Kalo nêrî ko ra tê na be, go:

— De ezê mesela hesp ji te re bêjim. Go ev hesp di bajarê xerabe de ye, kesek nikare wî zeft bike. Niha dinya navê rojê ye, germ e, niha li ber siha dîwarekî bilind e, çavê xwe bigir, ezê te li ber vî bajarê xerabe deynim, here ser serê dîwêr û xwe bavêj ser pişta wîna. Hesp tihne, ewê dihn bibe û bibeze. Tu jê re bêje: “Ya heywanê delal, ji roja xulka te bûye, tu ji bona min î.” Wê bisekine û t’ê bînî.

Ferzende çavê xwe girt, kalo destê xwe li pişta wîna xist; çave xwe vekir, nêrî ko di bajarê xerabe de ye. Miqabil xwe nêrî hesp bê xwedî. Çû ser dîwêr, mîna kalo jê re got kir û hespê xwe anî; hate mala xwe.

Keçka wezîr nêrî ko lawik hesp anî û keçka wezîr dixwaze wî bişîe bi rêkê de ko ne yê. ...

Careke din hat ba wîna, jê re got:

— Hespê te pîroz be, tişk dî ji te kêma maye! — Ferzende jê re go:

— Çi ye? — Go:

— Tu bê jin î, heger tu Bilbilhezar ji xwe re bînî, wê gavê t’ê kêf biki.
— Ferzende jê re go

— Bilbilhezar çi ye? — Wê jê re got:

— Qîzek e, Bilbilhezar. — Ferzende go:

— Lazim e, ez wê jî bînim. — Ferzende li hespê xwe siwar bû û hespê wîna mîna bê difire. Bi çolê de çû, carekî nêrî ko kalo sekiniye; giha cem kalo, xeyirhatin tê da. Kalo jê re got:

— Tu herî kû? — Go:

— Ezê herimê Bilbilhezar! — Kalo jê re got:

— Gelek siwarêd wek te bûne kevir û ne gihane wê; ew hikmê cina ye, tu bi ya mi dikî, tu’ê vejerî. — Ferzende go:

— Kalo, oxîra ko ez pê de derim, ez tu car venagerim!

Kalo nêrî ko çare tê nabe, go:

— Lawo, tu niha herî qonaşa du roja, t’ê bigehî, sirtek bilind, t’ê binêrî henî siwar in, bûne kevir. T’ê di wan siwaran de bibihorî, kehnîk di pêşiya te de heye, t’ê peya bibî, li ser vê kehniya avê, nanê xwe derxî û li ber xwe deynî. Rovîk heye, yekî ko gurî ye, wê bê cem te, t’ê jê re bê: “Kerem bike bi min re bixwe!” Rovî wê ji te bibêje: “Ez gurî me, çawan ez bi te re bixwim?” Tu bêje: “Xem nake, tu ji min çêtir î”, wê ev rovî bibe zilam, wê te bigihîne miradê te. Heger te wilo ne kir, wê te jî mîna wan siwaran bike kevir.

Ferzende bi ya kalo kir, giha wan siwara, rovî dî, qedrê rovî girt û rovî jê re got:

— Siûda te baş e, û ezê te bigehînim miradê te. — Rovî jê re got:

— Tu hatiye çî? — Ferzende go:

— Ez hatime Bilbilhezar. — Rovî go:

— Baş e. Ev qesra hana tu dibînî, t'ê herî ber derê qesrê, şerek di vî alî derî heye û qantirek li aliyê din heye. Goşt li ber qantirê danîne û giha li ber şêr danîne. T'ê giha bavêjî ber qantirê û goşt deynî ber şêr, ewê bi xwarina xwe dakevin, wê rê bidin te, tu herî hinduro. Çel ebîd hene li pişt deriyê qesrê de razayî ne, her çel ebîdan bikujî, qîzek li ser textê xwe de raza ye Bilbilhezar, rahêje wê li ser hespê xwe deyne û here.

Weke rovî jê re xeber da, bi ya wîna kir û Bilbilhezar anî mala xwe. Pir kêfa wîna û xweha wî bi Bilbilhezar re hat. Bilbilhezar ji Ferzende re got:

— Lazim tu dara min bînî vê derî. Konaşa sê roja tuê herî, t'ê di welatê Tar û Barê kevî, wê li te bibe şeva reş, t'ê de di nav dora kevî, şaqekî jê bişkîne û bîne.

Ferzende çû, şaqek ji vê darê anî, li hewşê de çikandin. Sibehê nêrîn ko ev dar bi ser qesrê ketiye, çiqas fêkiyên dinya hene, di vê darê de çêdibin. Bilbilhezar ji Ferzende û Gulçîçek re got:

— Ev bajar ê bavê we ye û diya we niho di eyarê gamêşê de li ser cadê danîne, heçî dire û tê tîfkê didiyê. Tu rabe, here qehwa ko bavê te lê rûniştiye û jê re bêje: “Ya hakimê delal, îşew tu li cem me mêvanî yî.”

Ferzende çû qehwa ko bavê wî lê ye û jê re got:

— Îşew tu mêvanê me yî.

Hakim lê nêrî ko çî xortê delal, eşqa hêkim çû ser wî xortî û jê re go:

— Baş e, ezê bêm.

Ferzende vegeriya, hate mal û ji Bilbilhezar re got:

— Bavê min wê bê vê derê. Karê wîna kirin, xwarinek minasib jê re çêkirin! — Ū êvarê, Ferzende çû, hakim anî mala xwe.

Piştî ko şîva xwe xwarin, Bilbilhezar ji hakim re got:

— Ji me re çîrokekê bêje! — Hakim go:

— Ez nizanîm, kerem ke tu ji me re bêje!

Bilbilhezar qiseta wîna û zaroyên wîna û her sê keçikan jê re got. Ji nû ve hakim nas kir ko zaroyê wîna ne. Kêfa wî gelekî bi wan re hat û jîna xwe jî ji çermê gamêşî derxist û ew û zaroyêd wî li ba hev anîn û her du jinên xwe ên din kuştin.

Serê Kurdistanê sax. ...

III VIE ET MŒURS DES KURDES

17. *Konê reş*

Konê reş bi pişkoj û rewakê û çit
bi pêşmal û perde û pargon û şerit

Di bin de çewal û tejber û kulav û nivîn;
bi pez û deve û hêstir û dewar û mehîn

Kebanî sipîdê radibî pir çeleng û bê xew,
sêpiyê li dar datênê û li dar dixî meşka dew.

Bi dest navkîl û du lewleb in, û di bin re mexmer,
mast dibî dew û bi ser dikevî nîvişkê zer.

Nîvişkê xwe xwê dikî û tavêjî binê hîz;
li welatê jêrî hîz e, li welatê jorî dîz.

Sivika hindirû keç e, yan bûk e yaxud qerwaş
benik bi desta û tûrê rengî li paş.

Kom dikî quncik û sitûrik û sergîn;
malxo rûniştiye, Çeko, Ferzende û Gurgîn.

Pez tê ser dana û bêrîvan diçin der,
şivan pez dikî kom û serbêrî li ber.

Şîr didoşin û vedigerin ciwanik û pîr,
kod bi desta û li nav piştê eyarşîr.

Êvarî agir û pêtî geş dibî li nav konan
wek çirağ û loks yan stêrên li ezman.

Rençber û malxo bi tifing in bi qîrçîr û gizgiz,
terşê xwe diparêzin ji dijmin û gur û diz.

Çend rojan li warê xwe dimênin ew koçer,
bar dikin hêstir û bergîr û huştir û ker.

Bi ir û zir deng ji wan tê geh bi şehîn û kalîn.
Koçer diçin, siwar in, xort û kal û keçên narîn.

Wardozi tim diçin, digerin li waran,
dengê pez tê, kalîna berxa û warîna karan.

Kona datênin, şerîta vediresênin paş û pêş rind:
li pişt hev rêz dikin wek bajar û gund.

Mêkut radibî ser serê sing û di bin re pêwend.
Pev diçin pêşîr û benî û quflik û bazin û zend.

Diçêrênin kulîlk û hoşib û gihayê rengreng;
li wan diborîn sal û dem û çax û beng.

Bi şadî û dilxweşî dimênin bê keser û bê şîn.
Li cihan temaşa nakin, ey Seydayê Cegerxwîn!

CEGERXWÎN, *Diwan* (1945), 57–58

18. *Şivanê Kurd*

Kurd xwedî pez in û li çiyayên bi têr çêre rûdinin. Çêreyên çiyayê dewlemendiya welêt pêk tînin. Bi deh hezaran pez li wê diçêrin, goşt û bez digirin.

Li zivistanê, çiya bi berfa stûr pêçandî ne, lê li bin tîrêjên rojê biharê yê pêşîn tebiat zû vediniye. Berf dihele, erd nerm dibe, heşmayî û kulîlk qûntarên çiyayê dixemilînin.

Li çiyayê hewa siviktir e û wek li newalan ne germ e. Ji lewre li wê, li havînê bi xwe, çiya tu caran hişk nabe. Şûna çiyayê hişk bûyî, çiyayê dinê ter derdikevin û kulîlk çiyên xwe ji yê nû dihêlin. Pez her gav çêriyê ter li ber xwe dibîne, û ji sibê heya êvarê bê-î ku ji gemiryê aciz bibe, diçêre. Li wê, wek li newalan pez ji puşî, mêşên mezin û heşeratên din aciz nabe. Li ser darên çiyayê bi hezaran têyir bi hev re difirin û nêçîra kelmêş û mêşa dikin.

Hema berf dihele, çiya şîn dibe, û kulîlk vedibin, gundê Kurd xwe tev dide. Serê sibê zû, çûn û hatin destpê dike, Kurd xwe pêk tînin, da bi keriyên xwe ve herin lêfa.

Kurdan li lêfan gelek bala xwe didin berxên nû zayî, wan xweş têr dikin, da ku zû mezin bin û bikaribin, gava dinya dibe germ, derkevin zozanan.

Li zozanan, Kurda bi awakî xas, dicivin hev û bi navê “obe” ji 40 heya 80 êl pêk tînin, da bikaribin tev de li çiyayê keriyên xwe biçêrin. Li serê her obe “Obe başiyek” heye, endamê dewlementir û bi-nifûztirê xudiyên pez. Her tişt di bin emrê wî heye. Ew bêş davêje ser xelkê, ciyê çêreyan nîşan dide û wextê zivirandina wan dibêje.

Ew merkez bi întixabê dibû û gelek bi şeref bû:diviya bû her kes bê lam û cîm emrên “Obe Başî” bi ci bîne. “Obe Başî” hemen, her gav serekê qebîle ye û li ber çavên feqîr û karkeran hakimê mitleq e. Ji lewre, li ser şivanan wacib e, ji şixulên xwe yê şivantiyê pêve, hemî karên “Obe Başî” ji bê pere biqedînin: anîna pezê wî konî, her êvar jimartina wî, her sibê paqij kirina govan û derêxistina ziblê derve.

Li gundê Keleha Reş em bûne şivan. Em di meha Sibatê de hatine û hema giya di newalan de şîn bû, me pez da hev û me ew bire lêfan.

Li gora adetên wî ciyî, piştî pez digehe lêfan û dest bi zayîne dike, her kurdê dewlemend pezekî serjêdike, xwarin dirust dike, cîran û şivan diezimîne. Xudiyê pez û jina wî bi destê xwe xwarin didin mêvanên xwe. Piştî xwarinê, xort stran dibêjin û bi şivanan re direqisin. Gava cejin diqede, her kes sipasên xwe pêşkeşî mêvandarê xwe dike û dia dike, ku jina wî li havînê gelek rûn û penûr pêk bîne, ku tu nexweşî neyête pez û ku zozan bi xweşî here serî.

Wê rojê ha, mêvandar gelek comerdî nîşan dan û ewqas man û goştan me ku çar rojan têra xelkê malên me kir.

Kurdan ji vê cejnê re “Serê Pez” dibêjin. Di heyata xwe de cara pêşîn bû ku min ev tişt didît û jê hêşyan mabûm; lê yadê û bawo dikenyan û digotin ku “Serê Pez” ne cejneke ewqas mezin e, lê di nêzikê de “Baro Dan”, roja salê ya xweştir, wê bê. Ez ji bê sebir li benda “Baro Danê” dimam.

Ji roja ku berxik hinek mezin û xurt bûn û berf hîn bêtir li çiyayê heliya, Obe-Başî roja “Baro Dan”, ango derketina pez ji lêfan ber bi zozanan ve, tayin kir. Berî hefteyek her kes hazirîya xwe ji vê rojê re dikir. Ev roj bi xwe hat.

Serê sibê xelk giş cilên xweşik ên cejnê li xwe dikin. Keçên ciwan cilên birengên ronak û têrzînet wergirtî, serên xwe bi kulîlkên ter dixemilandin û xizem datanîn bêvilên xwe. Kurdan li stûyê mî, beran û bizinên xwe gulikên rengareng danibûn û li yê çêtirên ji wan jî zingil daleqandibûn. Piştî ew berdabûn nav pez û saeta meşê tayin kiribûn.

Ber bi rê derketina me ve, roj li ifîq qederek bilind bûbû. Ezman safî û bê ewir bû, hewa bi xweşiya germiya rojekê biharê û bi bêhna kulîlkan dagirtî bû. Her tişt pêkhatî bû û Obe-Başî emrê seferê da. Li peşiya “Baro

Dan” bi cilê xwe yê xweşikîr û bilûra wî di dest de, serşivan dimeşiya. Ewî wezîfeya serfermandar dikir: ji şivanên xort re, ji bo îdareya berxikên piçûk û miyên neban talîmat didan. Li dû serşivan nêrî yê spehîtir dihat, li stûyê wî zingilê mestir danîbûn. Paşê gotin min ku ewî noteya bilindtir lêdixist.

Berê em bi rê kevin, axa banî şivanên xwe dikirin û ji wan re digotin: “Bi girtina te ji xwe re şivan, ez ji te dixwazim ku tu wezîfeya xwe baş bi cî binî û qenc bala xwe bidî pezê min.”

Gava tenbîhat qediyar, serşivan dest bi bilûra xwe kir û em giş bi rê ketin. Keriyê me bi nîzam li dû şivan diçû û duşivan û zaro li her du alî, vir da wê da, bazdidan, ne dihiştin ku nîzam xirab be û bi kopalên xwe an bi fikandineke xas di nav kerî de ji her pezî re ciyê wî nîşan didan.

Ji vê rojê heya niha gelek sal derbaz bûne, lê tesîrên cejna Baro Dan a pêşîn di bîra min de pir vejandî mane. Her wekî îro bû, ez li ber xwe rûyên biken ên zaro, xort û şivanan dibînim û stranên wan dibihîsim. Cilên bi neqîş yên keçikên delal û serê wan ên bi kulîlkan xemilandî di ber çavên min re derbas dibin. Newal giş bi heşînayiyê pêçandî ye. Li her derê, ronahiya rojê diçirise û li dûr çiya hîn li bin berfê ne. Barîna mî û ya berxikan, stranên şivan û xortan li dûr di newalan de ekis dikin û gundî ji malên xwe derdikevin û tèn sêyra me.

Ev tişt di salê de du caran çêdibin, li biharê, gava pez dibin zozanau, û li payizê dereng, gava ji zozanan vedigerin mal. Divê ji bîr nekin, ku dewlemendiya Kurdên koçer gi di keriyên wan de ye. Kurdan ji şîr ne bi tenê penîr û rûnê xwe yên salekê derdixînin, lê jê gelek jî dibin bajaran û li wê digel hirî û pezên xwe yên zêde, wan difroşin û bi vî awayî bêşê xwe didin û ji kifletên xwe re tiştên lazim dikirin. Ūsa çet ne ecêb e ku Kurdan çûn û vegera zozanan di heyata xwe de bûyerên hêja bigirin û wan wek cejnên mezin bihesibînin.

Li zozanan

Xort, piştî ku çend kîlometir bi germî bi me re meşiyan, em berdan û vegeriya malên xwe, lê şivan û duşivan, zadên wan li pişt wan, hêdî hêdî dom bi riya xwe dikirin. Adetî, roja ewil mesafeyeke piçûk dibirin, piştî her roj hîn bi hîn wê zêde dikin da ku pez gelek newestînin û wî hînî ciguhirandinê bikin.

Kerî ji hev û du hinek dûr li du hev bi rê ve diçûn. Li qonaxa pêşîn, em hinek rawestan da ku pez hinek bêhna xwe bistîne û biçêre. Hingê bavê min, wek serekşivan, ji me re dest bi parkirina diyariyên, ku axeyan

dabûn me, kir: nan, goşt, helaw û mêyweyên hişk kirî. Heya hatina axan, bavê min wekîlê wan bû. Li rê, êvaran, şivan dihatin cem bavê û şîret jê distandin. Gelek pîrsa jê dikirin: Ji bo istiraheta mî û berxikan, çend car rawestan diviya bû, çend car ji wan re avdan lazim bû?

Li warê pêşîn, em bi tena xwe pîr neman. Piştî çar rojan, axên me bi kifletên xwe ve hatin û di cî de konên xwe danîn.

Konên Kurdên dewlemend gelek mezin û bi çar, pênc çîtan ji hev veqetandî, bi mehfûr û secadeyan raxistî bûn. Kon hin ji wan ji hev dûr, hinekan jî li cem hev, li quntarên çîyan, li nêzikî tehtan, lehî û robarên çîyan dihatin danîn. Ji dûr ev konên reş wek warekî eskerî dixuyan. Di van robaran de, masiyên berad hebûn, ku di wextê de ber bi kaniyan ve derketin. Her kes xwe li wê şidiyayî û şêntir dihesiya û şixul ji me re xweş û hêsanitir dihat. Zaroyên axan ji sibê heya êvarê li derve diman, dilêystin, di robaren nêzik de masî digirtin û li çêre giya diçînîn.

Jiyîna şivanan bi awakî din bû. Li vir jî, dewlemendên Kurd ji yên Molokan kêmtir em ne diêşandin. Li vir jî em perîşan û bedbext bûn. Di hatina me ji deştê ber bi zozana ve, di ser kevir û zinaran re, em pêxas gihastî bûn jor. Ji dirih û daran cilên me diqetiyên û em bi kincê zezilî diman, wek li cem Molokan. Malê min ji van tiştan pêve ne bû: kulavê şivaniyê ku bi şev min xwe pê dipeçand, tûrikê xwey, perçeyek nan û piyanek. Carna ji şivana hinek şîr min bi dest dixist. Diviya bû ku xwarina germ tu car neyê bîra me. Digel vê yekê, halê min dîsa ji yên din hinek çêtir bû. Her du, sê hefte carek min dikarî serekî bidim mal û li wê ji destê diya xwe xwarineke germ bixwim. Bav û birayên min lîin ji me bijortir pezê mêşin diçerandin, di şiverêyeke welê re ku pezê biqiloç nikari bû derbaz be. Ewan bi mehan rûyê mal ne didîtin.

Li ber destê min kerek hebû ku pê carna berxek nexweş an lîngşikestî min tanî mal. Hurmirê min jî giş li ser piştê vî kerî bu. Şivana hemû 24 saetên xwe li bin ezmên derbas dikirin. Wextê baran û bager min xwe li bin beriha, di şikeft an di quncikeke şil de, vedişart û bê agir bi cilên xwe yên şil, bi saetan ve li wê ji şermê dilerizîm. Carna bi heftan, heta bi mehan ve, min dengê tu însan ne dibihîst.

Di jiyîna xwe de li ciyên kuvî em her gav li ber xetera mirinê bûn. Me pez ji tada guran, ji çeteyên dizan, ji herikandina sîpanên herfê û ji gundirbûna keviran diparast. Carna kevirên mezin ji serê çîyan bi dengê gur digundirîn û li ber xwe çî hebû dibirin newalan.

Bi rojan em li palên çiyayên aşê, di kenarên zinaran re, û di kortalan de dimeşîyan, pez ji ciyên bi xeter bi dûr dixist û bala xwe dida ku tu ziyar ne gihe axayên me. Carna bi strandin an bi fikandin, bê tirs û telaş, wek

pez kuviya, ji tehtekê me xwe davête tehteke din. Le piştire me li jêr dinêrî û li bin xwe newalan an kortalên kûr ên bi lehiyan diditin: tirs dikete dilê me û em jê gêj dibûn. Her wekî dibêjin: ji mirinê em bi tiliyekê dûr bûn. Lê li miqabile van laşê me xurt û hisên me tûj dibûn. Di cî de, bi roj an bi şev, gava tişteki xerîb xwe nêzikî me dikir, em pê dihesiyan û dengên gelek nizm zû digihaştin guhên me.

Lêstikên me

Car car duşivana keriyên xwe nêzikî hev dikirin û bi xweşî bi hev re dilêyistin. Hin ji lêyistikên me ji yên kevin bûn ku ji piçûkahiya xwe de me dizanîn, lê hin jê me bi xwe derdixistin. Ew jî pir caran reqis û stran bûn. Mesela, me destên hev digirtin û me heleqeyek çêdikir; yekî ji me distrand û ên din jî bi dengêkî lê divegerand. Yek ji stranên me ev bû:

Lo şivano, lo, lo, şivano, dil bi kulo, dil kovano!
navê şivanê'm Elî ye, pez berda dora gelî ye.
Lo şivano, lo, lo, şivano, dil bi kulo, dil kovano!

Bilura şivan'm zêytûn e, pir bedew û şikil çûne,
bi wî dengê xwe yê xweş e, di bilûre de dixûne,
Lo şivano, lo, lo, şivano, dil bi kulo, dil kovano!
Lê keçikê, lê bedewê, navzirav û laşqelewê!
Gava çavê m'le dikeve, narazim ez roj û şevê.
çavên te î di reş kuştim, ax û emnan gidiyano!

Me stranên kevin ên li ser egîdan jî digotin, wan zilama, ku bi meranî, ji bo bi destxistina çêreyên baştir, xwe davêtin ser Kurdên din, ew dikiştin an ew bi xwe dihatin kuştin. Carna me bêhna xwe bi şerê beranan jî derdixist. Ji nav keriyên xwe li beranên xurt û şerker digeriyan, ew berdidan hew û seyra wan dikir. Karkirî ji me ew bû ku beranên wî bera yên dîtir dida.

Ev lêstikên me bi dizî çêdibûn. Axeya qebûl ne dikir ku em keriyên xwe bînin cem hev, ji tirs ku pez ter nexwê û goşt negirê.

Di tenahiya me de, teseliya me ya bingehîn bilûra me bû. Her yekî ji me yeke wê hebû û xweş lêdixist. Bilûr bi kêrî gelek tiştan dihat: bi hewakî hezîn, me pez û kerî li hev didan, bi ahengeke din me ew dibirin avê, dîsa bi nexmeke din me banî yên winda bûyî dikir. Hêdfî hêdfî me ew hîmî deng û nexmeyan dikir. Gava berxik hin gelek piçûk bûn û me ew dibirin avdanê, me ji wan re bi awakî welê dixist ku li eiyên din naye lêxistin.

Gava me xwey dida wan, dîsa bi hewakî xas me ew didan hev. Berxên me zû dielîmîn dengên bilûra û ew ji hev gelek xweş ferq dikirin. Kîjan deng ji bo kîjan sebebê bû, zû dikete guhê wan û li gora wî dikirin.

Ji zozanan vejer. — Cejna payîzê “Beran berdan”.

Koçeriya Kurdan xwedî pez ne bê sebeb e. Li biharê di newalan de berf zû û li çiyân dereng dihele. Berî li quntarên jêrîn despêdike û hêdî hêdî, her hefte, li ciyên ku berf li wê wînda dibe, li bin germiya rojê, erd şîn dibe û bi giyayên ter tê raxistin. Bi berfê re ku hin bi hin xwe bi şûnda dida, koçer bi keriyên xwe ve hin ber bi bilindahiyê ve derdikevin. Li payîzê, piştî nivê çiriya pêşîn, tevdan ber meqlûb despêdike. Li newala baran û li çiyayên bilind berf dikevin. Kurda jî bi keriyên xwe ve ji ber berfê direvin, berê xwe didin jêr û digehin warên xwe yên berê. Li wê niha giya ku li havînê hişk bû bûn ji nû ve ter derdikevin. Piştire, di dawîya payîzê de, pez dadikeve newalên ku hin berf li wê ne ketiye, eger bikeve jî zû dihele û qet xwe nagire. Digel vê yekê, berf dereng namîne ku bigehe newalan jî; hingê xwediyên pez bi keriyên xwe re vedigerin wargehên xwe yên zivistanê.

Kurda vê vegera payîzê bûyereke bi xêyir dihesibînin, ji ber ku rojên zozana, her xweştir û serbestir bin jî, ne bê xeter in. Ev dem bi xweşî digehe dawîya xwe û kerî bi selametî vedigerin ciyên xwe û şivan jî kiriya xwe ya havînê timam ji axayê xwe werdigirin. Digel vê yekê, ev roj ne wek a “Cejna biharê” ye. Di vê de kêmtir tevdan û can heye. Guhirandina mewsim li ser nefsa Kurdan tesîreke mezin dike. Ev tesîr di dema hatina rojên payîzê yên bi mij û baran de hîn bêtir xuya dike. Yek dibe qey pez bi vê guhirandinê dihese. Gava min pezê xwe ji zozanan ber bi germiyan ve dibir, welê ji min re dixuya, ku heywan bi serên xwe yên bi awakî dilşikestî xwar kirî jî borîna rojên serbestî yên çiyân poşman bûne û naxwazin vejerin govên teng, û heya dawîya zivistanê ji azadî mehrûm têde bimînin.

Lê heyat bi ihtiyac û zerûretên xwe me hergav bin dest dike. Jinên xweyî pez, li ser riya vegera mal, ji hev dipirsin eger havîn xweş derbaz bû an na? Bi hev re hêşab dikin û ji hev dipirsin her yekê ji wan çiqa rûn, penîr û cacî li hev daye?

Îşê peyda kirina Çêreyê zivistanê jî ne hêsanî ye. Her wekî koçer li havînê jî pezê xwe re ji bo zivistanê tu êm pêk nayînin, di zivistanê de pezê xwe derdixînin çêreya.

Pîreka bi tiştên ku ji çerçiya kirîne, xwe dinepixinin û wan şanî hev dîkin: destmal, derzî, ta, biçkov, kibrît û zînetên por. Xort û keç sirên xwe dibêjine hev: ji xwe re kê û kê dergistî girtine û wan distînin an na? Dilketiya behsa rojên bextiyarî yên zozanan dîkin û ciyên, ku bi delalên xwe re bi saetan li wê diman tînin bîra xwe: kaniyên ku ji ava wan ve-xwarin, şevên tavheyivê, gava bi tena xwe ji çavên xelkê dûr, li bîm stêra, li serê çiyân, di nav kulîlk û heşinayiyê de, deqîqeyên jiyîna xwe yên xweştir derbaz dikirin lawîka digotî û direqîsin û di dawiyê de, bi navê Xwedê sond dixwarin, ku heya mirinê ji hev re sadiq binînin. Ev tişt niha giş dihatin ber çavên wan û pê dilê wan davêt.

Keç diyariyên, ku ji dostên xwe sitandi bûn, şanî hevalên xwe didin: gustîlkên zîv, ên paxir, eynikeke dora wê zêr kirî, mirariyên rengareng.

Xort jî ji aliyê xwe hediye-yên xwe şanî hevalan dîkin: Destmal, cizdanên neqîş kirî, kirasên bi neqşên hevrişimî goreyên hirî, lepik ... Ev giş û li dora wan giyayên zer, kulîlkên hişk bûyî, dar bi pelên xwe yên çilmişî, ezmana tarî û bayên hişk, deriyên zivistanê vêdîkin û li benda we disekînin.

Bi vî awayî, Kurdên koçer bi kiflet û keriyên xwe ve li ser riyên bi herî, ber bi warên zivistanê ve dimeşin. Gava digehinê, pîrek hurmirên xwe zû saz dîkin, tiştên ji çiya anî bi cî dîkin, pez dijmêrin û karên xwe pêk tînin.

Pîştî cejna "Beran berdan" tê. Ji vê re, ji her kesî bêtir, kefa şivan û ya duşivanan tê. Di vê rojê de karê wan xilas dibe û kiriya xwe ya havînê ji axên xwe distînin. Roja "Beran berdan" -ê, mî dixin govekê bi tenê û beranên tovê, ku li havînê ji wan cuda diçeriyân, berdidin nav wan. Ūsa dîkin ku li biharê giş di carekê de bizên.

Gava beran berdidin nav miyan, Kurd tîfingan berdidin, herwekî şahînetî ziwaca miyên xwe dîkin. Wê rojê ha xwarinên rengareng çêdîkin, xelkê diezimînin, banî belengaza dîkin û ji wan re xwarin didin.

Keçên ciwan destmalên xwe ji serên xwe dîkin û wan davêjin stuyên beranên hêjatir û xort jî diçin, destmalên keçên, ku hez dîkin û dixwazin, bistînin, direvînin. Dê û bav bala xwe didin ka kîjan xort destmalê keça wan distîne. Bi vî awayî dizanin ku keça wan li havînê bi vî xortî re li hev hatiye û di dilê wê de heye ku wî bistîne. Eger dê û bav razî dibin, nişana wan tête birin û piştî demekê jî daweta wan çêdibe.

19. *Mêşhingivî*

Di Kurdistanê de li cihê Botan li Qeza Şernex eşîrek heye: navê wê Eşîra Kendaliya ye. Eşîreke gelek piçûk û hindik e, bi xweykirina pezê çûr û bi dihindana wan gelek meşhûr û bi nav û deng e. Lê nemaze û sê behran bi pispûrî û serve-bûna mêşên hingivî hêj meşhûrtir û bi nav û dengtir in.

Herwekî ez bi xwe di sala 1938an de wextê li welêt bûm, ez û çend mirov û pismamên xwe li gelî û niwalên çiyayê pişta Şernex digerayîn. Me dît ko çend zilam ên bi gopal, das, bivir û çelte bi mil ve wê li nav kelebistan de giya, kuç û fersan de digerin û tèn û diçin. Wextê min holê dît, min ji wan pirs kir:

— Pismam, ma çî li hewe qewimiye ko hûn vê spêda hinde sar û cemidî li nav van giyan û vê erda xwisgirtî û şil digerin, tèn û diçin? — Gotin:

— Pismam, a niha tu dibînî dinya îro bihar e û erd hemî kesk û heşin bûye. Vêca wextê mêşên hingivîye, mêş hingivî hingiviyê xwe dikin çêkin. Ji lew re em holê kin, ev li me qewimiye.

Îca min ji wan re got:

— Ka xêra xwe niha ji min re bêjin ka hûn çawan çêdikin û dizanin û serve dibin.

Gotin:

— Biha re pismam, mêşên hingivî dê bèn, li erdê têr av, gul, kulîlk û giya bigerin û danîn, têr avê vexwin û ji gul, kulîlk û giyayên bi bihin û bihindar barikên xwe çêkin û bi lingên xwe ve girêbidin û bişidînin, bifirin û paşê biçin mal û cihê xwe û hingiviyê xwe çêkin.

Vêca em ji dê bèn, li wan digerin û hêre bikin. Wextê me holê dîtîn: emê xwe li hêviyê bigirin heta firîn û çûyîn. Heke me dît niv fitlekê an du fitlan firîn û çûn, hingê em dizanin cihê wan nîzîk e û ne dûr e. Heke me dît sê çar fitlan bilind bû û xwe dewir da û firî, hingê em dizanin cihê wê dûr e. Dibit ko riya saetekê hebit, emê lê digerin û pê biçin, heta em vêdikevin û serve dibin. Vêca emê tîj û hûr lê binêrin ko berê xwe kû ve da û çû. Emê xwe bi wê hindamê bigirin û herin. Em winda nakin heta em rast biçin ber devê qula wan bisekinin: vêca eme dest birîna meşa xwe bikin, meşa xwe bibirin, hingiviyê xwe jê derêxin û biçin mala xwe.

Dibêjin rojekê Mihemed begê mirê Botan li zozanê Herekolê bû. Ji civata xwe re got:

— Me divêt em vê hefteyê herin, seyrana xwe li Kêla-Memê bikin.

Kêla-Memê zozanê Goyan e, gelek bilind û xweş e, pez gelek lê qelew û xurt dibin. Çiya û avên wê gelek bi xêr û bêr in.

Rabûn, kar û barê xwe kirin, xwe pêk anîn û çûn: li Kêla-Memê danîn û dest bi seyrana xwe kirin. Mîr Mihemed digel civata xwe li nav mêrg û çîmenekî têr av û giya de li ser kaniyeke sar û cemidî rûniştin. Dîtin ko mêşek ya hingivî ji jor de hat û li ser avê danî. Di nav civata mîr de zilamekî Geverî hebû. Gever gundek li cihê Botan, li qeza Şernex, li qûntara çiyê û zozanê Çiravê ve ye. Wî zilamê Geverî got:

— Mîrê min, ev meşa ha ya hingivî meşa min e û ji gundê min Gever hatiye.

Mîr got:

— Te çawan zanî ko meşa te ye?

Zilamê Geverî got:

— Ez dizanim ya min e. Ka em rabin biceribînin. Heke meşa min derneket, bila mîr serê min lêbidit.

Rabûn, meş girtin û piçik ermişim bi lingê wê ve girêdan û berdan. Meşa gewir firî, çû. Mîr rabû, xulamekî xwe î rast û dirist digel mêrikê Geverî rêkir. Her dû vêk re çûn Geverê, li ber dinbaşka meşan rûniştin. Dîtin ko ew meşa nişankirî di ser gurbika xwe re difirit. Vegeriyan nik mîr û mesele jê re gotin. Mîr ji Geverî pirsî:

— Te bi çi rengi zanî ko meşa te ye?

Mêrikê Geverî got:

— Mîrê min, gava min dît meş rabû û bilind bû û xwe dewir da û berê xwe da nişûv û bilind firî, hingê min zanî, ew meşa min e.

Mîr rabû, Geverî xelat kir.

M. E. Botî, *Hawar* 56,5

20. Nêçîr.

Li welatê Kurdan nêçîr û nêçîrvanî tiştêkî welê ye, ko her Kurd pê dizane. Çawan Kurd bi cengçûyî û şerkerî hatine nasîn, welê jî bi nêçîrvaniya xwe dilgeş in. Li Kurdistanê nêçîr û nêçîrvanî li goreyî cih û eşîran tê guhartin. Nêçîra ko ez dixwazim çêla wê bikim, herçiya li nav eşîra me Mirdês pê emel dikin û dizanin e. Heye ko li cihine din awane nêçîrê ên din jî hebin, ko min ne dîti be û ne jî bihisti be: lê herçiya dinivîsim, nêçîra ko min dîtiye û tiştêkî jê dizanim. Li nik me di navbera rawir, dirende û firende de heft texlît nêçîr hene ko hinekê wan bi çend çîşitan dibin.

Nêçîra hirçan

Nêçîra van celeb direndeyan bi sê çîşitan dibe. Çîşîtê pêşîn kê mîr nêçîrvan dikarin pê rabin, ko jê re dilekî xurt dixwaze. Nêçîrvanê vê nêçîrê

ji bo destê xwe ê çepê lepikêke kulavî pir zexim tevî singekî hesinî î duserî û dunukul dide çêkirin. Xencera xwe bi werîsekî ve jî dibe û tevî hevalekî diçe ser devê kunhirçê. Serîkê werîs li piştta xwe girêdide û serê din dide dest hevalê xwe û dibêjê: “Heke heya niv saetê ez ne hatim, cendekê min bikişîne!” Piştî vê gotina han xwe berdide kunhirçê. Kunhirç gelekî kûr û daketina wê e dijwar e. Nêçîrvan hêdî hêdî pêda diçe: dema digehe dawiyê, borîn bi hirçê dikeve û dirêjî nêçîrvan dike. Gava hirç xwe digehîne, nêçîrvan destê çepê ko lepikîrî û singhesin tê de derbasî devê hirçê dike. Hirç bê dilovanî destê ko ketî dêv gez dike. Di wê gezkirinê de ya ko xweli bi hirçê dibe. Her du seriyên sing ên dunukul di çen û ezmanê devê wê da cit dibin. Ji ber ko her du seriyên sing e dunukul in, nema bi der tên. Nêçîrvan piştî ko bi vî awayî xwe jî devê hirçê diparêze, bê ko kêse bide destên wê, bi destê rastê xencera xwe di ser û binê parxanan de bi lez çend caran dadiçikîne. Heke nêçîrvan î xencerhingêv be, bi du xenceran perda dil diçirîne û davêje erdê. Ji xwe gava birîna hirçê ne jî dil be, bi sed xencerî jî namire. Dema hirç dikeve, uêçîrvan werîsê bi piştta xwe va vedike û pê lingê hirçê girêdide û welê dikişîne derê kunê. Di vî awayê nêçîrê de li nav Mirdês Mehmedê Silêman axa î jêhatî bû.

Çîşîtê dudûyan: Vî awayê nêçîrê, nêçîrvan dîdevaniya kunhirçê dikin. Çi gava şopa lingên hirçê an tersê wê ê nuh li dora kunê dîtin, sê-çar nêçîrvan tev tên û di dorhêla devê kunê de xwe vedişêrin. Piştî roava ko tariyê erd hilçinî, ji bo çêreyê hirç bi derdikeve. Gava jî derê kunê bi derket, hemî bi hev re tîfingêu xwe pê de vala dikin. Heke birîn ne xedar bin, hirç direve û difilite.

Çîşîtê sisiyan: Ev awayê nêçîrê di mehên Gulan û Hezîranê de dibe. Piştî ko berf li çiyê radibe û giyanermik di kortan de hişîn dibe, hirç piştî roava û berî birbangê du danan jî wî giyanermikî diçêre. Ji bo ko nêçîrvan bikari bin derba xwe bihingêvin, di hîveronan de diçin vê nêçîrê. Nêçîrvanên jêhatî pir caran jî vê nêçîrê destvala venagerin.

Nêçîra keftaran

Heke keftar jî birê direndan be jî, li cem me bi wî çavî le nanihêrin. Ev rawirê leşxwer bi qasî ko jî direndan bête jîmartin ne î jêhatî ye. Bi tenê xelkê Sûriyê ew jî xistine nava direndan û zarokên xwe pê dikin xwe. Heke min va benda han li welatê Kurdan binivîsîna, teqez min dê ew jî birê rovî û çeqelan bihesibandana. Lê jî ber ko îro di Sûriyê de rûdinim, divê hinekî hurmeta şîûra xelkê cih bikim. Ji bo xatirê vî xelkî bila keftar jî dirende be.

Nêçîra keftaran li hemî hêlên Kurdistanê bi awakî ye. Ew jî ê ko temayîya kavlê keftêr dike, kêr û benê xwe digire, bê ko hesaban jê bike dikeve kuna wî. Dema keftar nêçîrvên dibîne, ji tirsan diranên xwe li hev dixîne û şeşşeş jê tê. Hînga nêçîrvan jê re lawikan dibêje û heke def pê re hebe, li defê jî dide. Li ber dengbêjiya nêçîrvên, keftar weke keran guhan bi xwe de digire û nêçîrvan jî her du eşkan bi kêrê diqelêşe û serîkî bèn têra dike û zexm girêdide. Paşê serê bèn ê mayî digire û dertê derve û hînga dikişîne. Gava kişande derve û çav bi roniyê ket, nema li ber xwe dide; wekî keran li pê nêçîrvan diçe. Hînga nêçîrvan digire û tîne nava gund. Piştî ko serekî raveyî xelkê dike, kevirekî li serî dide û dukuje.

Carekê min yek ji keftaran girtî dîtî bû. Bêtirî ko kovîtî nişan bidana, şermok xweya bû. Heke ez bêjim, rûmeta rovîkî di serçavên wî de tine bû, teqez min zilim lê ne kiriye. Nêçîra keftaran karê gewendan e. Heke bê gewendan jî hinekên din hebin, teqez ew jî ji gewendan ne e dûr in. Min dil hebû çendekan ji lawikên ko nêçîrvan ji keftêr re dibêjin binivîsim. Lê paşê hate bîra min ko sazband di pişt keftaran rabin û bêjin: keftar ne direndeyekî ewçend î tirsok e, lê ji ber ko mêla saz pê re pir e, ji xwe diçe û nema dibîne ko eşkên wî tèn qelaştin.

Nêçîra koviyan

Nêçîra van celeb rawiran bi du çîştan dibe. Yek: çend nêçîrvanên jê-hatî diçin gomên wan û di goman de dukujin. Gomên pezkoviyan hergav di êniyên zinarên mezin û asê de dibe ko ne rê û ne jî xaçerê pê nakevin. Ji xwe kovî di çûyîna rûyê zinaran de gelekî jêhatî ne. Dema nêçîrvan diçin diyarê zinarê ko gomi tê de, nêçîrvanê şanpaz di rûyê zinêr re dadi-keve gomê û koviyanê tê de direvîne. Hînga ên li diyêr tîfingên xwe pê de vala dikin. Ji ber ko kovî gelekî sivik in û zû li ber çavên nêçîrvanan winda dibin, nêçîrvanê pir ê sivik û bi desthilanîn, ji du berikan zêdetir nikare bavêjê. Hin caran nêçîrvanê, ko di êniya zinêr re xwe berdide goma koviyan, bi xweşi li hevalan venagere. An lingê wî dişemite, an jî di nivê rê de kovî xwe lê diqelibînin û di bilindiya 800-1000 gazî de dikeve xarê ko perçê wî ê mezin guh dimîne.

Çîsîtê dudûyan: gava berfa kepek dibare, nêçîrvan bi çiyê dikevin û şopê digerînin. Gava bi ser rêçên wan ve bûn, li pê diçin heya dibînin. Hînga nêçîrvan û jêhatîbûna xwe yekî, dudûyan, sisiyan jî dikarin bikujin. Goştê koviyan payîzê, berî ko nêrî diçe nav kerîyan, xweş tê xwarin. Ji ber ko di vê demê de gelekî qelew dibin.

Nêçîra roviyan

Nêçîra van celeb rawiran bi tenê, ji bo kavlên wan tête kirin ko du awa ne. Yek di dora gindan de feq lê tê venandin ko vê nêçîrê gewende û dûman dikin. Awayê dudûyan bi seyên nêçîrê û tajiyan tene girtin, ko min jî ev nêçîr kiriye.

Nêçîra kêvroşkan

Ev nêçîr bi çar çîştan dibe. E pêşin bi tajiyan ko awayê kirina vê nêçîrê ji her kesî re nas e û ne hewceyî salixdanê ye. Ji vê nêçîrê re, ji agahiya segman pirtir xurtiya tajiyan divê. Min pênc salan ev nêçîr kiriye.

Ê dudûyan li erdê dibe ko her nêçîrvanek bi kêrî vî awayê nêçîrê nayê. Ev celeb nêçîrvan gelekî bi bîmayî ne û li erdê dibînin. Gava nêçîrvan kêvroşk li erdê dît, hêdî hêdî di dorê re doş dibe heya nîzîngiyê lê dike. Dema nîzîngî lê kir, bê rawestîn tîfîngê berdide.

Ê sisiyan: piştî rakirina benderan, kêvroşk bi şev tîn û li ser benderan hewên di nav kêş û efarê de hildiçînin. Nêçîrvanê vê nêçîrê bi roj diçin ser benderê û kozika xwe çêdikin: bi roava de tede rûdinin. Gava bi şev kêvroşk tê ser benderê, bi tîfîngê lêdidin.

Ê çaran qemelax e, ko di berf barînan de ev celeb nêçîr dibe. Dema du sê bost berf dibare, berf ko berf xwe bigire û hişk bibe, çend nêçîrvan tev de diçin. Çi kêvroşkên ji pêş wan rabin, nafilitin. Ji ber ko lingên kêvroşk kin in û heya bin zik di berfê de terin xar. Heke bi holbûnê bi qasî du sê sed gaz bireve jî, zû diweste û tête girtin.

Li cihên mayî anê li deştan di hin cihan de bi teyran jî nêçîra kêvroşkan dikin. Lê di ve nêçîrê de, ev celeb teyr bi serê xwe nikarin kêvroşk bigirin: bi tenê arikariya tajiyan dikin. Ev arikariya han ew e ko gava kêvroşk radibe, nêçîrvan teyr û tajiyan bi hev re berdidin. Bê şik teyr berf tajiyan xwe digehîne. Di dema giheştinê de, ji ber ko nikare bigire an rake, perên xwe li çavê kêvroşk diêxe û ji tirsan kêvroşk li ser piştê xwe davêje erdê û taji digehêne.

Çiqas ko teyrên xurt, ûn ko kêvroşkan û hin ji wan mezintir rakin jî hene, lê ev celeb teyr bi kêrî nêçîrvanan nayên. Ji hêlekê, ewçend e mezin in ko ranabine ser destan, ji hêla din, ewqas e kovî ne ko kedî nabin. Di nava teyran de ê xurtir û dirende ev in. Ji van li welatê me teyrêrêş û dûbirang hene. Hinek ji Kurdan bi teyrêres re terlan jî dibêjin. Ji ber xurtî û zexmiyê Kurd wî padişahê teyran dizanin.

Nêçîra masiyan

Nêçîra masiyan li nik Kurdên berav pir çîşît in. Lê herçiyên, ko li cem me pê dixebitin, çar in:

Ê yekê, tor e ko ev awayê han ji henî kesan re nas e. Ji lewre di wî warî de peyivîne ez zêde dibînim.

Ê dudûyan çengel e ko ev celeb nêçîr karê zarok û biçukên ko newêrin xwe bidin nav avê.

Ê sisiyan bi destan girtin e, ko ev celeb nêçîr li nik berçemiyan gelekî bi rewac e. Vê nêçîra han xortên şampaz dikin. Di rojên havîn û paizê de birek xort digehên hev û diçin ber çêm. Kîjan cihê ko fireh û kûrayî hindik e, di wir de xwe berdidine çêm. Ev masîvanên han her yek kirasekî an derpeyekî li ser xwe dihêlin û di rex hev re bi nava çêm de dimeşin. Herçî masiyên heyî li ber wan direvin û xwe davêjin keviya çêm bin keviran û înikan (kun û şargehên masiyan). Hînga masîvan xwe noqî avê dikin û yek bi yek, dudu bi dudu derdixin. Carina jî masiyên li pêş xwe li keviyên tenik asê dikin û hînga di dorhêlê de rûdinin. Bi vî awayî hêdî hêdî qûnxuşkî berve hev tên. Gava cih li masiyan teng dibe, dixwazin xwe li nav lingên masîvanan de veşêrin. Hînga nêçîrvan destê xwe li ser stoyê wan datînin û digirin.

Ê çaran avbirîn e. Ev çîşîtê han bi birîna ava çeman dibe. Pir çaran zivistanê, dema av pir dibe û di çêm hilnayê, di rex çêm de rêne nuh vedike. Havîne gava av hindik dibe, vedigere halê berê. Hînga masîvan diçin û pêşiya avê digirin û li rîya nuh siwar dikin. Gava av li ser rîya kevin hate birîn, masî cih cih di pengavan de û hinek jî li giharê dinînin. Wê gavê masîvan bi destan pê dikevin û hemiyân digirin. Herçî berferatî, nêçîra wan bi piranî dîsa di devê çeman de dibe. Ew cihên ko tê de çem dikevîne ser Ferêt.

Bi navê metranê tiştêkî wekî rîman heye ko berferatî pê masîyan dikujin. Metran pişk wekî rimê ye, bi tenê sere wê î dunukul e. Gava masîvan davêje mêsî, ko li kîjan cihî keve, nema bidertê. Bi dawîya metranê ve benek heye, ko serîkî wî benî bi pišta masîvan ve girêdayî ye. Metran wek ciridan tê avêtin. Dema li mêsî ket û pê de cit bû, masîvan serê bênê ko pišta xwe ve dikişîne û mêsî digire.

Di çemên me de sê çîşît masî peyda dibin ko ev in: ferxe, şawût û gamasî. Masiyên çeman pir mezin nabin, le goştê wan gelekî xweş e. Lê di Ferêt de heya bi penc-şes gazan masî hatine dîtin.

Nêçîra kewan

Nêçîra kewan di welatê Kurdistan de bi kitrimî belav bûye, lê nemaze li du cihan gelekî pêş ve çûye, qezayên Bêsnî û Gextê. Xelkê van her du qezayên Kurdistanê zîvar û dewlemend, biçûk û mezim vê nêçîra han dikin. Ev nêçîr bi şeş çîştan dibe. Lê gava nêçîra kewan tête gotin, nêçîra ko kewan li ber kewan digirin an dikujin tê bîra mirov. Berê, emê vê nêçîrê ji xwandevanên xwe re salix bidin û paşê vegerin ser her pênc çîştên mayî.

Ev nêçîra han me goti bû li ber kewan dibe ko sê celeb in. Dudûyên wan, nêçîra marî û çatîyê bi tifingê, nêçîra bestî bi defan dibe.

1. Nêçîra çatîyê: Çatî bi gihandîna du kewan tê pê. Ev kewana bi biçûkî têne girtin û xwedî kirin. Dema yeksalî dibin, dudûyên wan di qufikan de bi hev ve girêdidin: di çiloreşan de pê diçin nêçîrê. Ev nêçîr di serê giran, bestan û devê newalan de dibe. Nêçîrvan diçe, kewên xwe li ser hijekê an di nav kevîran de vedişêre, bi xwe di rex wan da kozikekê çêdike û tê de rûdine. Çi gava kewên wî bixwînin, kewên çolê bi dengê wan re tèn û dirêjî ser çatîyê dikin. Hînga nêçîrvan bi tifingê kewên çolê dikuje. Ev nêçîra han di birbanga sibê û serêvaran de dibe.

Nêçîra mariyê: Marî navê mêkewê ye. Dema meha Biharê a Paşîn kew dibin zo û mêkew hêkan dikin û li ser rûdinin, kewên nêr bi tenê dimînin ko bi wan re margiros tê gotin. Kewê margirosî bê mêkew xwe ranagire. Rojê pê de dibe tiqetîqa wî. Çi gava dengê mêkewe dikeve guhên wî, bê xweragirtin bi koranî tê. Di we demê de nêçîrvanê, ko mêkewa wî heye, diçe wek nêçîra çatîyê, bi tifingê kewê margirosî dikuje.

Nêçîra bestî: Bestî bi kewê girêdanê re tê gotin. Her kewek bi kêrî girêdanê nayê. Ev celeb nêçîr carina bi kewekî (anê tenê bi bestî) û carna jî bi du kewan dibe. Bi kewê dudûyan re serdar tê gotin. Berê nêçîrvan bestî girêdide û li dorhêlê dafan direşîne, gava serdar hebe, wî jî li cihê bilind datîne. Çi dema kewên nêçîrê bixwînin, kewên çolê tèn û rast dirêjî bestî dikin. Birên wan berî ko bigehe bestî dikevin dafan. Hinekên wan jî rast bi firekê li ser bestî vedinin ko serê kewan di wir de dest pê dike. Carcaran şer ewçend di nava kewan de xurt dibe ko bestî bi kewê çolê digire û bernade. Qewimiye ko nêçîrvan kewê çolê di dev bestî de girtiye.

Ji bo nêçîra dafan û tifingê kewê gewr (kewên çiyaye Evdilezîzê) ê bi nav û deng in. Dema kewê nêçîrê pir qenc dibe, qelenê wî heya bi hêstîrekê, hespekî hêja ye.

2. Nêçîra torê: Herwekî tora masiyan heye, jî bo nêçîra kewan jî celebek tor heye. Ev torên han perçek caw î çarkoşe ye ko bi dûyê rojinê çînina

li ser çêdikin û bi ser du darikên çeprast diêxin. Nêçîrvan dema kewan li cîkî dibîne, tora xwe vedigire, dide pêşiya xwe û di talda wê de ber we kewan diçe. Ji ber ko kew nêçîrvên nabînin, dikin qîşteqîşt û nafirin. Wekî direndekî bibînin, heya negihe wan, jê narevin. Gava nêçîrvan nîzîk dibe, devê tîfingê di kunika nîveka torê re dike û davêje. Ji vê nêçîra han re nêçîrvanê sivik û şanpaz divê.

3. Nêçîra kaniyan: Kew li ser kaniyan jî pir têne kuştin. Dema payîz tê û avên hişkeliyan dimiçiqin, serêvaran xwe berdidin ser kaniyên nependî. Hin nêçîrvan kozikêu xwe li ser van kaniyan çêdikin û gelek kewan dikujin. Dema vê nêçîrê jî mehekê pirtir najo.

4. Qemelax: Gava berf dikeve, berf ko kew ji xwe re cihê banîn û çêrê bibîne, gundî bi dêsti ve derdikevin qemelaxa kewan. Di berfê de ji birçîna kew ji firekê zêde nikare bifire. Ji pîranî û nermiya berfê bi lingan jî nikare bireve, hînga qemelaşvan wan bi destan digirin ko ji vî awayê nêçîrê re jî qemelax tête gotin.

5. Sokin: Di barîna berfê de hemî kew cihên xwe berdidin û dadikevin deştê, ber çeman û av u çiravan, da ko di reşiyê de bikari bin biçêrin. Gava dibe bihar û berf li çiyê dihele, kew berê xwe didin cih û warên xwe. Her refek bi sedan difirin.

Nêçîra sokinê di her cihî de nabe. Kozikên vê nêçîrê nayêne giharîn. Heke kozik baş û nêçîrvan jî î jêhatî be, rojê çel-pencî kewî dukuje. Dema vê nêçîrê bi tenê heft-deh roj in. Kozikin sokinan hene ko bi qelenê jinekê têne guhartin. Ew jî wekî erd û zeviyan ji millkan tên hesêb.

6. Nêçîra bi teyran: Gava em çêlî nêçîra teyran dikin, her kes dizane ko nêçîrvan teyrê xwe dibe û dema kewan dibîne, berdide wan û digire. Lê pir hindik mirov hene ko çîşîtên van teyran, awayê girtin û bixwedîkirina wan bizane. Ji ber ko min bi xwe teyrê nêçîrê bi xwedî kirine çê û xerab ez hinekî agahî vê yekê me. Ji lewre min divê vê hêla ko ji xwendevanan re nenas e, bidim zanîn.

Teyrên ko nêçîra kewan dikin, pênc çîşît in: teyrêreş, hulîlik, şahîn, sipir û doxan. Ji van her pênc çîşîtan her dûyên pêşîn, yanê teyrêreş û hulîlik, kedî nabin û bi kêrî nêçîrvanan nayên. Lê her sê çîşîtên mayî kedî dibin û teyrine nêçîrvan in. Ev teyrên han jî bi çîşîtek tor têne girtin. Ev torana di kozikine xweser de têne vegirtin. Kozikên teyran gelekî biha tenê firotin ko yek hêjayî qelenê jinekê ye. Xwediyên van kozikan di rojên bi mij û dûman de diçin û torê li ser dîwarên kozikê vedigirin. Mirîşkekê di bin torê de datînin û benekî bi lingê mirîşkê ve girêdidin û serê bîn bi dest xwe dikin. Dema mij û dûman dikeve dinê û ev teyrên han ji kêfan radibin fir û gerê, nêçîrvanê teyran hêdî hêdî serê benê, ko

bi dest de ye, kaş dîke û mirîşk di cihê xwe de vedipirtike. Gava teyr mirîşkê dibîne, di jor de xwe berdide ser û dikeve torê. Bi vî awayî nêçîrvan diçe, têyr digire û her du çavan didirû û tîne mal. Ev teyrê han li goreyî cinsên xwe tîn firotin.

Şahîn, ko kêman caran tê girtin, bihayê wî sî zêrên zer e. Tevî ko teyreki biçûk e, tu nêçîr xwe jê xelas nake. Ev teyr bi kêrî nêçîra qulingan jî tê. Dema quling ji çîyan dadikevin deştan û gava vedigerin çîyan, nêçîrvan teyrê xwe bera refê wan dide. Çaxa şahîn refê qulingan dibîne, di jêr ve wekî tîrekê tîk hol dibe, heya bi serhêla rêf dikeve. Hînga berî hemîyan rêberê rêf dikuje. Gava rêberê qulingan kete xar, êdî en mayî nema dizanin kû da herin û li banî ref li dora xwe doş dibe. Hînga şahîn wekî nişandarê jêhatî yek bi yek di serê qulingan de lêdixê û diêxe jêr. Heya qulingek li banî bimîne, şahîn danakeve. Ên ko bi şahîn nêçîra qulingan kirine, dizanin ko ev teyrê biçûk çî bela ya. Herçî refên kewan in, ne bi awayê refên qulingan, lê dîsa şerpeze dibin. Gava kewê pêşîn digire, ên mayî xwe berdidin erdê nav devî û kevîran. Hînga segman tevî seyên xwe wan li erdê digirin. Kewê, ko dengê gujîna perê têyr keti be gulî, heya du saetan diqutife hev û nikare bireve.

Sipîr: piştî şahîn teyrê çeleng û nêçîrvantir ev e. Lê sipîr, bê kew û kevokan bi kêrî tu nêçîrên mayî nayê. Di gava berdana nêçîrê de ew jî refê kewan bi tevayî diqefilîne. Ji ber ko ew jî kewê pêşîn digire û yên mayî jî segmanan re dihêle. Bihayê vî teyrî bîst zêrên zer in.

Doxan: bi qasî şahîn û sipîr ne î nêçîrvan e. Ji ber ko çav nade kewê pêşîn û carina di nivê rêf de û pîr caran kewê pêşîn digire. Ji lewre refê ko teyr di ser re ne firiye bi tevayî naqefile û difilite. Bihayê doxan bi deh zêran bêtir nîne.

Awayê xwedîkirin û daxistina teyran a nêçîrê jî hewceyî westeke mezin e. Ji ber ko benda me pîr dirêj bû, min ne xwast ko xwandevekan kiz bikim. Heke rojekê kêş di min keve, dê di bin navê: “Xwedîkirin û daxistina teyrên nêçîrê” de bendeke xweser ji axayê xwe re binivîsim.

Ji van celeb nêçîrên me nivîsî pê ve jî, dirende, rawir û firende têne kuştin, lê nêçîra wan ne e xweser e. Ji lewre min ne xwast wan ji çîştên nêçîrê bihejmêrim.

OSMAN SEBRÎ, *Ronahî* 17 (1943), 13–18

21. *Gawestiyayî û koçerên Kurdan*

Berî dora sed salî pîrê Kurmancan koçer bûn. Havînên xwe li çiyayên Kurdistanê ên heftreng û di nav gul û gulîlkan da dibihartin. Pez û

dewarên xwe bi nefel û giya.yên zozanan xurt û qelew dikirin. Zivistanê berê xwe didan nîvro, ji ber pûk û berfa zozanan direviyan, dihatin germiyanan, biniya çiyayên Kurdistanê. Ji Ferêt heta Dicle li vê deşta hana fireh cî cî koçeran datanîn.

Di vê çûn û hatina koçemalî da gayên zexm û xurt, hûr û mûrên malên wan hildigirtin. Yekcaran çend malan ji ber qelsbûna gayên xwe nikarî bûn tevî êla xwe bimeşin, ji wan diqetiyan; di cîkî têr av û giya da çend rojên xwe dibihartin. Paşê diçûn digihîştin heval û hogirên xwe. Hinek ji wan gawestiyên heyfa xwe ji warê xwe ê nû ra dianîn û li wê cî digirt û diman.

Ji ber wê ye ko di pey terikandina koçeriyê ra em dibînin, birek ji eşîrekê di germiyanan da ye, birekî din li çiyê cî bûye. Ev ji hev veqetûn bi sebebekê din be jî, ji wan ra gawestiyayî tê gotin. Wek remzekê hatiye nas kirin, gawestiyayî ew in ko ji eşîra xwe a bingehîn veqetiyane.

Ger em li eşîrên deşta biniya Mêrdînê binêrin, wek eşîrê Kîkan û Deqoriyan yên ko eşîrên giran in, emê bibînin ko tev da ne ji bavekî ne, ji eşîrên din gihane hev.

Mesela Deqoriyê Amûdê: bi xwe birekî Deqoriyên welatê Wanê ne. Ew bi xwe jî, herwekî min got, ne ji bavekî ne, di nav wan da birê Seyida heye, ko di Kurdistanê da sê çar bir in. Qebîla rehmetî Seyidxan jî yek ji wan e, qebîla Gabara qismekî ji çiyayê Şingalê ye, Kîkan jî wisa ye. Tê da Remî, Kosekan û Omeriya hene. Evana tev da ji eşîrên din in. Ev di wê wexta koçeriyê de ji eşîra xwe, bi çî hawayî be, veqetiyane û di nav Deqoriyan û Kîkan da mane: bûne Kîkî û Deqorî. Pirê eşîrên Cezîra Sûriyê wiha ne.

Lê herçi eşîrê Xerecna ko îro temam bi erebî dipeyivin, gelo ji kû ne? Evana ji çiyayê Têrika dahatine biniya germiyana Mêrdînê. Di rê da gayê hinên wan westiyane û li dora Dêrikê mane. Yên lo li dora Dêrikê mane, ko îro bi navê qebîla Rûta deng dayîne, bi xwe xwerû Kurmanc in, ev û Xerecna pismamê hev in: êdî çawan bûye ko Xerecna zimanê xwe winda kirine, divêt ev bête kolan.

Bi min çiroka gawestiyên ev e.

QEDRÎ CEMÎL PAŞA, *Hawar* 52 (1943), 1

22. *Mîl û Zil bir û esasên eşîrên Kurdan*

Di hejmara Hawarê a 52an de dû bend hene: "Gawestiyayî û koçerên Kurdan, (Qedrî Cemîl Paşa), "Mirdêsan û gawestiyên wan" (Osman Sebrî).

Di van bendan de xwediyan li mesela gawestiyan hûr bûne û esasê vê gotinê xistine ber ronahiyê. Herçi axayê Mirdêsan, jê pêve çiroka eşîra xwe, nemaze ji awirê gawestiyan ve, bi ser û berê wê ve gotiye û rûpelekî tarîxa eşîrên Kurdan ji windabûnê parastiye.

Herwekî ji wan bendan jî dixuye, li wextê koçeriyê û dema ko Kurdan barên xwe li gan dikirin, hin eşîr, gava diçûn zozanan an jê vedigeriyan, ji ber ko gayên hinan diwestiyan, ew eşîr bi xwe ji hev vediqetîn û birê bişûndemayî di cih de dima, nema vedigeriya welatê xwe û ji xwe re warekî nû dibijart. Ji wî birî re gawestî digotin.

Piştî, ev gotin ji hemî birên eşîrên re, yê ko bi sebebîne din jî ji koka xwe vediqetiyan, bû elen. Yani ew bir jî bi vî navî hatine bi nav kirin.

Li wextê berê gava eşîr ji hev de diketin ne bi tenê di cihêkî de bi şûn de diman. Lê carina di yekî bêtir waran de bi cih dibûn: wek eşîra Berazan.

Îro di sê derên Kurdistanê de Beraz liene: Deşta Sirûçê, Serhedan û Welatê Ecem. Êdî em nizanin, ev birên ha di yek seferê de an bi seferine gelêr (miteedid) û têvel (mixtelif) de hatine pê.

Ji milê din birên bişûndemayî li gora boşiyê, carina bi navê xwe eşîreke bi ser xwe tanîn pê, carina ji navê xwe hiltanên lê dibûn qebileke eşîra ko li warê wê datanîn.

Bivê nevé, ên bişûndemayî heke bi tenê ji çend konan bi hev diketin, xelkê wan konan di nav eşîra xwediya war de winda dibûn.

Li gora mîsala Azîzan, carina wan çend peya bi serbendekî hêja malbateke hikimdariyê jî tanîn pê û dibûn hakimê welat an eşîrekê.

Tiştê ko ez dizanim, Azîzan di sê derên Kurdistanê de tene dîtin: Serhedan, Beriya Mêrdînê û welatê Botan.

Azîzan bi ser Hêyderan ve dihesibînin. Lê bi xwe eşîreke boş e û warekî wê î xweser heye û jê re welatê Azîzan dibêjin. Herwekî li welatê Serhedan ji komeke golan re jî golên Azîzan tête gotin.

Azîziyên Beriya Mêrdînê qebileke Kîkan in û bi xwe dibêjin ko ji eşîrên gawestiyayî ne. Welê dixuye, ko ew Azîziyên ha gava ji eşîra xwe veqetiyan nikarî bûn eşîreke bi ser xwe bînin pê, xwe dane ser Kîkan û bûne qebîla wê eşîrê.

Di dora Kîkan de eşîrên din hene ko sedên wan digehin sedên Kîkan. Gelo van Azîziyên ha çire Kîkan di ser eşîrên din re girtine û rajêriya wan kirine? Heye ko ji ber sebeba Mil û Zil. Bi rastî Kîkan jî wek Azîzân Sîliv in. Herçi Azîziyên cihê Botan, ew ji gawestiyayên Azîziyên Serhedan in. Lê wan di cihê Botan de ne eşîrek aniye pê û ne ji bûne qebîla eşîreke Botan. Azîziyên cihê Botan mîrên Botan bi xwe ne.

Herçend di destên me de tu wesîqeyên tarîxî nîn bin jî, em dikarin bi

rêzikên koçeriya Kurdmancan ve herin, bidin ser şopa Azîziyên Botan û texmînin li ser bikin.

Li deşta Mişarê û li tixûbe Jêliyan çiyayek heye, jê re Banê-Azîzan dibêjin. Heta vê paşiyê ev çiya koza dudêran bû. Ev çiyayê ko navê Azîzan hildigire, divêt bi navê Azîziyên gawestî hati be bi nav kirin.

Li gora vê texmînê, li wextê berê gava eşîra Azîzan di nav Kurdistanê de digeriya û piştî ko konên xwe li beriya Mêrdîn û deşta Hesinan vegertiye, reya xwe bi deşta Mişarê jî xistiye. Li deştê gayên hinan westiyane. Ên gawestî li vê deştê mane û paşê hilkişiyane çiyayê rex û ew çiya kirine koza xwe. Ji ber vê yekê navê Banê-Azîzan li wî çiyayî kirine.

Ev Azîziyên ha li şûna, ko bibin qebila eşîreke Botan, çavên xwe berdane mezinahiya welêt û bi rê va bûne mîrên Botan. Ji xwe jî mîrên Botan re hetanî îro jî mîrekên Azîzan dibêjin.

Ji vê biserhatiyê dixuye ko gayên van Azîziyan westiya bin jî, bi xwe get ne westiya bûn. Westiya biwan ma kengê dikarî bûn vê xebata zor bixebitin û bibin mîr û hakîmên welatekî.

* * *

Piştî ko me çavên xwe bi kurtî li mesela gawestiyan gerand, em bên ser mesela “Mil û Zil”. Herwekî ji her du bendên “Hawarê” û jî vê bendê dixuye, eşîrên Kurdan ji awirê war û tevdanê ve bi du biran lewa dibin: Eşîrên ko li ser warên xwe ên kevnare mane, û eşîrên ko di wextê koçeriyê de ji giraniya eşîrên xwe veqetiyane û li warekî nûjen danîne. Lê di nav eşîrên Kurdistanê de jê bi-esastir teqsimêk heye. Ew jî birên Mil û Zil e. Mîna ko herkes pê dizane, eşîrên Kurdan bi bingehên xwe ve vedigerin du bend û cihderkan: Mil û Zil. Yanî herçî eşîrên Kurdistanê hene, an Mil an Zil in. Ji Zil re Silfv jî dibêjin. Mirov ji kîjan Kurdî bipirse, ewê tavil bibêje: “Ez Mil im” an “Ez Silfv im”.

Li wextê berê, gava eşîran şerê hev dikirin, koma şerevaniyan li ser vî esasi bi hev diketin. Heçî Mil di warekî de digihan hev, Zil jî li hev dici-viyan û şer dikirin. Heke di nav du eşîrên Mil an Zil de neyartî hebiwa jî, gava şerê tevayiyê çêdibû, ev neyartî ji bîr dikirin: Milan bi Milan û Zilan bi Zilan re hevaltî dikirin.

Belê, Mil û Zil welê bûn û îro jî carina guh didin vî esasi. Em tev de pê dizanin. Lê çire? Mil çi ye? Zil çi ye? Mil kî ne? Zil kî ne? Divêt ev bête eşkere kirin.

Min gelek lê pirsî. Lê tukesî ne zanî bi bersiveke maqûl li min vegeirîne. Divêt peyayin hebin, ko pê dizanin: lê mixabin ez rastî wan ne hatime.

Berî bîst û çar salan yekî — nik dilê min yekî Sindî — di vê babetê de ji min çirokek gotî bû. Ez jî dikim wê çirokê ji we re bibêjim.

Di sala 1919-an de ez li Zaxoyê bûm. Digel çend axayên eşîrên dorê, em di civata Mihemed axayê rehmetî de rûniştî bûn. Min çêl li îşê Mil û Zil dikir. Piraniya civatrûniştiyan digot: “Eşîrin hene Mil in, eşîrin hene Zil in.” Kalemêrêkî piştî ko da qelûna xwe û dev û difina xwe ji dû û dumanê tijî kir, berê xwe da min û got:

— “Ez ne î xwende me, min tu mekteb û medrese jî ne dîtine. Lê carekê di vê babetê de ji yekî welatjorî min çirokek bihîstiye. Ezê wê çirokê ji we re bibêjim. Tu vî çiyayî dibînî (Cûdî şanî min dida), wî bigire û pê ve here heta bakurê Wanê. Ew der dawîya çiyê ye. Cihêkî asê û bilind e (Xuya dikir mexseda wî Agirî bû) Li serê çiyê ne însan ne heywan, tu tiştê bi can nikare debar bike. Hema berf û qeşa ye.

Li wextê berê di wî çiyayî de mirovek dijî, giremêrek, yekî dêwendam. Navê wî Kurd bû: *Kurd* bi mana mêrê qenc e. Mêrik xudan êl û eşîr bû. Rojêkê berfendeyek bi qasî çiyakî li warê mêrik gêr bu. Mêrik digel êla xwe di bin berfendê de mehîw bû. Ji zar û zêçên wî du kurên wî jê xelas bûn. Ew jî di wextê afetê de daketî bûn kûntara çiyê û li giyayin digeriyan, giyayine derman. Ma gerek e ez ji we re bibêjim ko hingê diktora eczaxane nîn bûn?

Ji wan her du lawan navê yekî Mil, navê ê diu Zil bû. Mil û Zil gava vegeiriyan mal û ev hal ditin, li xwe heyirî man: li şûr û kevanê bavê xwe geriyan. Berf kolan û şûr û kevan dîtî û terka çiyê dan û daketin deştê û jî xwe re du keçîk revandin û zewicûn. Kurdmanc ji wan her du biran peyda bûne. Ji lew re eşîr an Mil an Zil in. Lê tev de ji bavekî ne. Bavê hemiyan Kurd e, Kurdê ko di bin berfendê de mir.”

Çiroka ko min li Zaxoyê bihîstiye ev e. Êdî ez nizanim kalo ev çirok ji kê bihîstî bû. Belê ji yekî welatjorî. Welatjorî ji kê bihîstî bû? Min ev tişt jî jê pirsî. Kalo hema kutebir kir û gote min: Ji pêşyan. ...

* * *

Mîr Şeref di Şerefname xwe de gava li esilê Kurdan hûr dibe qala “Mil û Zil” nake. Lê bi awakî din li birên Kurdan îşaret dike û dibêje ko Kurd tev de vedigerin du bavan: Bext û Becen.

Bi rastî Şerefname gava qala mîrekên Hesenkêfê dike, bi hênceta vegera melîk Xelîl — mîrê Hesenkêfê — ji Tevrîzê çêl li Hisên begê Becnewî dike û dibêje: “Di heqê Becneviyan de xudansîqê riwayet dikin û dibêjin ko Bext û Becen birayên hev û pismîrên hakimên Cizîrê bûn. Ji

ber îşê hikûmetê gelşek kete nav wan û her du biran welat di navbera xwe lêk vekirine. Cizîr bû para Bext, Hesenkêf jî giha Becen. Li gora riwaye-teke din taifeyên Kurdan tev de zaroyên Bext û Becen in.”

Ez bi xwe dibînim ko min di vê bendê de tu ronahîke nû ne reşandiye ser mesela “Mil û Zil”. Bi tenê min hevî heye, piştî ko min ev mesele bi vê bendê tev da, yên ko serwext in, çira xwe bêxin ber mesela Mil û Zil û wê ji tarîtiyê xelas bikin.

HEREKOL AZİZAN, *Ronahî* 12 (1943) 12–14

23. *Êzdî û ola wan*

Tevî ko der heqê Êzdiyan de heya niha çend kitêbok hatine nivîsandin jî, a rast kesî xwe negihandiye rastiye, ji ber ko rastî ji ber sebebekê winda bûye. Ew sebeb jî heya îro hez nekirina Êzdiyan a ji xwendin û nivîsandinê re ye. Gav ez bi têxistiyên van kitêbokan qalîiya xwe nînim, ne ew e ko zanîna xwe a di vî warî de bi navê rastiye berpeyî xwandevanan dikim!

Na, ev yek ne hatiye bîra min û nayê jî. Bi tenê di vî warî de a ko tê bîra min ev e ko Êzdî Kurdine xwerû ne û ola wan a îro, ji averûya gelek olan bi hevketiye û hatiye pê. Ji ber vê ye ko dema em bawerî û rê û rézanên ola Êzdiyan didine ber çavên xwe, bi rihetî tê de şopên olên Zerdeşt, Mûsa, Îsa û Mihemed tev dibînin.

Ev ola ko ji oline têvel ji xwe re bawerî û peyayên mezin girtine, hêjayî pirsîneke dûr û kûr e ko ev yeka han, ji yekî wekî min û xwediyên wan kitêbokan re pêkhatin gelekî dijwar e.

Heke dîroknivîsên Ereban di navbera babilîskên 7 û 15-an de bi tiştên holê mijûl bûbûna, mikûn bû ko îro tiştêk ji ola Êzdiyan zanîn ne dijwar bûna. Lê mixabim ko di dema me gotî de dîroknivîsan bi tenê bala xwe da bûn pesna melîkên dor an ser xwe û bes! Ji ber vê ye ko îro bi hûr bûna ola Êzdiyan a nehatî nivîsîn, rastî ji hev bi derxistin bi qasî vejandina miriyan dijwar bûye.

Heya niha li ser vê yeka han ez bi gelek Êzdî û nemaze bi sê şêxên wan re mijûl bûme. Heywax ko di warê baweriyê de gotinên dudûyan hev û din ne girtine. Her wekî diayên nivêjan ên ko şêx Heyder ji me re gotine, gava min ji şêx Xidir re xwandin, her wekî ez jê re tiştêkî biyanî bixwînim: qîma xwe pê re ne dianî. Dema min ên ji deve şêx Xidir bihîstî ji şêx Xelef re xwandin, bi earê kenê xwe pê kir. Tew Îsmail beg rehmetî bi awakî din goti bûne min.

Dema mirov têveliyan gotinên van her çar mezinên Êzdiyan dide ber

hev, jê ev rastî tê giharê: “Ol û baweriya Êzdiyan ji dest nehatina nivîsanê ewçend gewherê xwe ê bingehîn winda kiriye ko bi ger û hûr bûneke serpillî binatî û rastiya wê bi dest xwe xistin, diwariyeke di hikmê ne bûnê de ye.”

Ji ber vê yekê, bi belav kirina herçiya ko min di heqê Êzdiyan û ola wan de ji devê şêx Xidir nivîsî, mikûn e ko bikari bim fikrekê bidine xwandevanên xwe.

Di serê havîna 1940-î de ez çû bûm Hesîçê. Hîngê şêx Xidir û şêx Xelef ji li ber hikûmeta Îraqê revî bûn û hati bûn wir. Di nav şanzde rojên ko min li Hesîçê derbas kiri da, pirtirî diwazde caran bi şêx Xidir re û sêçar caran jî bi şêx Xelef re rûniştî bûm. Di van rûniştinên ko bi danan dajotin da, bê pirsîn û nivîsandina der heqê Êzdiyan û ola wan de me kar û xebatek mîn bû. Tevî vê xwe westandina han, tiştê ko me hêjayî nivîsandinê ditiye ji xebata saetekê pê ve tiştik nîne. Ew jî ramana ko me li jor dayî zanîn dide mirov û bes. Di pirên van civînên min û şêx Xidir de şairê me ê delal Cegerxwîn jî dihate dîtin. Rojekê piştî belav bûna civînê di rê de min ji Cegerxwîn ev pirs kir:

— Seyda! Ev bûn şeş heft civîn ko tu jî bi me re rûdinî. Ma gelo ji ola Êzdiyan çi dikeve serê te?

Seyda bi nêrîneke manîdar û rûkî bi ken li min vegeand û got:

— Ne tişte. Berî ko ez van şêxan bibînim, min dizanî ko ola Êzdiyan ji wek olên mayî li ser bingehêkî hatiye danîn. Lê niha min zanî ko ji torta oline têvel pê ve ne tişte e. Heke tu î serwest î, teqez te bîr biriye ko gotinên wan şêxan ên duh û îro nabine yek!

Min bersiva gotinên seyda bi kenekî sivik da û dawîya gotinê birî. Erê, gotina seyda rast bû. Ev gotin li ser ola ko salixdana wê me ji devê her du şêxan û hempayên wan dibihistin bû. Lê ola Êzdiyan a bingehî bê şik ne di halê îro ê bê ser û ber de bû. Ji bingehên ola Êzdiyan herçiya nivîsan diviya bû, bê sê tiştan, min hemî nivîsîn ko ew her sê tişt ev in:

1. Diayên pênc west nivêj.
2. Dia mehr birînê.
3. Telqîna ko li ser gora miriyan dixwûin.

Sebebê ne nivîsandina van her sê tiştan ev bû ko di vî warî de gotina du şêxan ne bûye yek. Li goreyî ko min zaniye, di pêşiyê de her wekî me li jor gotî, ji ber ne nivîsanê, diayên bingehî winda bune an hêline wan jê hatine guhartin. Bê şik dema kuran ji devê bavan hîn kiriye, kêr û zêde gelekî têde çêbûye.

Îxtiyarê Mergehê

Di ola Êzdiyan de Îxtiyarê Mergehê wek xelîfê misilmanan û papasê filehan e. Ev camêr di rex newala Laleş de li gundê Êsiyayê rûdine û rêzanên ola Êzdiyan digerin. Di dema qewimîna şolên mezin de Îxtiyarê Mergehê xwediyê gotina dawiyê ye û herçiya ew bêje, dê welê be. Her Êzdiyê ko derî ola xwe tiştêkî bike, Îxtiyarê Mergehê wî heram dike. Gava gunehkar here, ber destê wî tobe bike, dikare piştî hin dêlindêz û merasim wî kesî helal bike.

Êzdiyek bi kirina sê tiştan heram dibe:

1. Hek ji malbatên Îxtiyar, nûr, şêxan û pîran bi yekê re zînayê bike.
2. Bi biyaniyan re zînayê bike.
3. Bi dilê xwe oleke din bihewîne.

Kesê ko ji van her sê gunehên mezin yekî bike, bi fermana Îxtiyar û belavkirina pîran heram dibe. Kîjan gunehkarê ko ev cezayê han jê re bête dayîn, kesê Êzdî jê direve. Reveke welê ko ne dikarin pê re bidin û bistînin, ne herin mala wî û ne jî wî bihêlin mala xwe. Çi kesê ko mirove herambûyî bihewîne, ew jî heram dibe.

Na heke gunehkar ne xwediyê wê kirê bê û bêgunehiya wî xweya bike, dê hînga here cem Îxtiyarê Mergehê û tobe bike. Gava Îxtiyar qîma xwe bi bêgunehiya wî anî û toba wî qebûl kir, hînga destûra şuştina wî ji gunehan tê dayîn. Wê gavê yekê, gunehkar dibe û di avên Zimzim û Kaniya-Sipî de dişo û di pişt re tê, sicada Îxtiyar maç dike û bi vî awayî ji gunehan tê şuştin û paqij dibe.

Bijartina Îxtiyar

Îxtiyar di nav malbatên şêxan tête bijartin. Lê divê xwediyê sir û kerem be. Îxtiyar heya tiştêkî bê rê neke, ji Îxtiyarî nayête derxistin. Çi gava bêriyîkê bike, hemî serekên Êzdiyan digehene hev, wî ji Mergehê bi der dixin û ji malbata şêx yekî din dibijêrin. Îxtiyar divê nezewice: na gava jin bike, rûmeta wî gelekî kêmtir dibe, lê ji jinekê pirtir nikare bîne.

Heke di malbatên şêxan de yekî jê re sir û kerem çêbe dikare, xwe eşkere bike û dibe xelîfê Îxtiyar. Çi dema Îxtiyar bimire, ew dikare sicadê Îxtiyarê bigire dest xwe û kes têkilî wî nabe.

Mergehe

Mergehe di newala Laleş de navê cihêkî ye, ko hemî avahiyên Êzdiyan ên miqedes li wir in. Ev avahiyên han bi navên mirovên mezin hatine çêkirin. Ji bo gotina xwe a jor der heqê ola Êzdiyan a îro de, min navê

hin avahiyan nivîsî. Ji van navan xweya dike ko Êzdiyan ola xwe a kevin ji bîr kirine û dest avêtine peyayên olên din. Navên hin avahiyan ev in:

‘Derê melek Ferxedîn, mişara şêx Mend, quba melek şêx Husên, avaniya Sicanîn, quba şêx Şems, avaniya Nasredîn, avaniya Şerefedîn Mehdi, avaniya şêxo Bekir, avaniya mîr Hesên Mema (serekê pîran), avaniya şêx Mihemed Reşa, avaniya Amadin, avaniya Şehsiwar, avaniya Xidir û Îlyas, avaniya şêx Xidirê Şemsan, avaniya şêx Xalê Şemsan, avaniya şêx Hesênê Şemsan, avaniya şêx Hevîndê Şemsan, avaniya şêx Tokilê Şemsan, avaniya Babadînê Şemsan, avaniya Hesualek (pîr), avaniya Xatûna Fexra, avaniya Îsîbiya, avaniya şêx Mişelîh (gava ev şêx ji yekî dilxweş nebe, wî dişelîne), avaniya şêx Bedir, avaniya Mûsê Sor, avaniya şêx Ibrahimê Xitmî, avaniya şêx Indirisê xeyat, avaniya Habûb necar, avaniya pîrê Kar, avaniya Hicala mominan, avaniya pîr xetîb Sî, avaniya Alî, avaniya pîr Balî, avaniya pîr Bûtari, avaniya şêx Zendîn, avaniya şêx Sêva, avaniya Simailê Enzeli, avaniya şêx Evdilqadirê Rehmanî, avaniya Mihemed Xuristanî, avaniya Hec Elî, avaniya Hec Receb, avaniya şêx Romî, avaniya Çêl mêra, avaniya Bilêlê Ebês, avaniya şêx Heme, avaniya şêx Deqê Mêra.’¹

Ji van pê ve ji gelek avahî hene ko ji ber piranî û bê fêde bûnê me ne xwest hemiyan binivîsin. Ji van avahiyên han pê ve di Mergeheyê de bi navê Berê-reş ê mieleq, Zimzim, Kaf û Kaniya-Sipî çar ziyaretgeh hene ko bê dîtina van heca mêrê Êzdi tekûz nabe.²

1. Berê-reş ê mieleq ev berê han di pencereyê avahiya ava Zimzimê de bi dar de kirî ye. Her Êzdiyê dixwaze heca xwe tekûz bike, divê destê xwe di berê-reş bide ko ev ji şertên hecê yek e.

2. Zimzim: navê golekê avê ye ko di şikefta Kafê de bi der têt. Bi qasî du dest av jê diherike.

3. Mişar: ji şikefta ser ava Zimzimê re têtê gotin.

4. Kaniya-Sipî: ev ava han deh gazan di nivroyê ava Zimzimê de bi der têt. Heciyên Êzdiyan xwe di vê de jî dişon, ko ev şuştin jî ji şertên

¹ Di nav avahiyan han de gelek bi navên peyayên ola Mihemed an kesên, ko li nik xelkê wê olê xweyî rûmet in, hatine çêkirin. Xidir, Îlyas, Evdilqadirê Rehmanî (Geylanî), Bilêlê Ebeş (Bilalê Hebeş), Habûbê necar, Indirisê xeyat, Çêl mêran (Ereb in) ji van kesan in. Ev peyayên ko di efsaneyên ola Mihemed de cihêkî çak girtine, Êzdiyan ew ji xwe re kirine mal û di Mergehê de ji wan re yek avanî çêkirine. Ji vê xweya ye ko ola Êzdiyan ji ber nexwendinê çiqas gowhere xwe wînda kiriye û ketiye bin darê ola Mihemed.

² Berê-reş û Zemzem disa du tiştên ko di heca îslaman de şertê hecê ne. Êzdiyan ev jî ji xwe re çêkirine.

heca wan in. Li ber vê avê sê hewz hene ko yek ji bo mêran, yek ji bo lawan û yê din ji bo keçan e. Ji van her sê biran kes xwe di hewzê ê din de naşo.

Celsa Mîr

Celsa Mîr di nav hemî avahiyên miqedes de a mezintir û bi rûmetir e. Riya vî cihî di şikefta Zimzimê de dadikeve û bi riyeke binerdîn digehê. Ev riya binerdîn sêsed gaz dirêj dibe. Piştî wê mirov derê sê şikeftên di zik hev de derbas dike û hînga digehê Celsa Mîr. Di vê şikefta han de ji zêr an madenekî wekî wî û bi bilindiya mirovekî textek hatiye çêkirin. Her çar lingên têxt li çar kursiyan hatine siwar kirin, û li dora hêla têxt, ji bo her çar pêxemberên¹ xudan kitêb çar sindirûk û di pişt wan ve jî ji bo gewretirên ola Êzdî, bîst sindirûk hatine danîn ko ev bîst sindirûk bi dîwarên şikeftê ve hatine nûsikandin. Her sindirûkek ji van bi perdeke rengimî hatiye por kirin.

Doraliyên têxt bi heft zincên (şiv) zêrinî hatine girtin. Serê her sinceke ji van bi çar goyên (gog) zêrinî hatine xemilandin ko her goyek bi qasî pûrtiqalekê e mezin e.

Li ser baweriya Êzdiyan, salê sê şevên bi tenê Tawis melek tevî pêxember û gewreyên olê di Celsa Mîr de dicivin û rê û rêzanên dinê digerin. Herçî fermanên Xwedê ne, Tawis melek di van civînan de dibêje pêxemberan û gewreyan. Dema Tawis melek ne hazir be, her kes li ser sindirûka xwe rûdine. Lê gava tê û li ser textê xwe vedine, en mayî ji ser sindirûkan peya dibin û li ser sicadan rûdidin. Di van hatinên xwe de Tawis melek di şiklê teyrê Tawis de xweya dibe. Ji vê ye ko Êzdî rûmeta vî teyrî pir digirin û mêrik bi wî bi nav dikin.

Her sê şevên ko Tawis melek dadikeve erdê û tê, Celsa Mîr rûdine, ev in:

1. Şeva çarşemba pêşin ko dikeve serê salê.
2. Şeva Îda serê çileyê havînê.
3. Şeva Îda serê çileyê zivistanê.

Herçî Êzdiyên olparêz di van her du îdan de jî rojiyê digirin.

Leyletil-Qedir

Di vê şevê de hemî Êzdiyên, ko dixwazin ji xêra vê şevê destkewtî bibin, tevî zar û zeçên xwe di dorhêlên avahiyên miqedes de dicivin û

¹ Her çar pêxemberên xudan kitêb Mûsa, Dawid, Îsa û Mihemed in. Ola Êzdiyan ya ko jî ola Zerdeşt daketiye û iro jî xwe oleke serxwe dizane, nizanîm çawan di ola xwe de cih daye van her çar pexemberên yweyî ol?

heya sibê di bin ezmên de îbadetê dikin. Li ser baweriya Êzdiyan di dûşa newala Laleş de li ezmên kaniyek heye û di ber wê kaniyê de jî dareke mezin heye ko tilahiyên wê berjêr û rehên wê berjor in. Di wê şevê de Tawis melek di şiklê teyrekî de tê ser wê kaniyê û perên xwe di avê dadike û bi ser wan kesên ko îbadet dikine de radiweşîne. Çi Êzdiyê ko ji vê ava han çilkek wekî xwenavê were ser, êdî ew rûyê dujehê nabûne. Sibetira vê şevê ji dibe cejnê ko jê re “Îda şêk Şemis” dibêjin.

Şêx

Şêxên Êzdiyan xwe kurên şêx Hadî dizanin. Mezinatiya ola Êzdiyan di destên wan de ye. Riya bawerî, nimêj, rojî û dêlindêzan ji şêxan tên hîn kirin. Di wan çend rojên ko min şêx Xidir dîtî de, min sê-çar caran pirsra reha malbata şêxan kiri bû. Min diviya bû ez bizanin ka di bavê çendan de digehê şêx Hadî. Di her sê-çar caran de jî di bavê bist û sisiyan de gihandi bûyê. Lê di binavkirina bavên de pir xwe şaş dikir. Jê xweya bû ko di dayîna van navan de ne gelekî serwest e. Nemaze cara paşin şêx Xelef jî î li wir bû. Min dît di binavkirina bavên de gotinên wan ne yek bûn û her dûyan qîma xwe bi gotinên xwe ne dianîn. Piştî nivîsîna gotina şêx Xidir, min xwest ji devê şêx Xelef jî binivîsim, lê wî a ber dilê min bîr bir û ne got. Gava min rû da ser, xwe bi vê gotinê ji min xilas kir:

— Gotina şêx Xidir welê ye û dirist e.

Li ser gotina şêx Xidir be, reha wî di jêr ve holê digehê şêx Hadî: Şêx Xidir, sêx Eto, şêx Cindî, şêx Reş, Sar, şêx Heydo, şêx Husên, şêx Reş, şêx Hesên, şêx Simaîl, şêx Yas, şêx Sar, şêx Eto, şêx Yas, şêx Cayîd, Mîr Mihê, Qûlê Reş, şêx Meş’el, şêx Mend, şêx Bedir, şêx Adîn, Melek Ferxedin, Êzîdê Nemîr û şêx Hadî.

Êzîdê Nemîr bi navên sitiya Zîn û sitiya Ereb du jin hebûne ko Ferxedin Melek û şêx Şems ji a pêşin, sêx Secadîn û şêx Nesredîn jî ji a paşin hatine dinê. Di pê şêx Hadî re, ev her du kurên sitiya Zîn ji gewretirên ola Êzdiyan tene jimartin.

Êzdiyên ko îro bi rêzaneke eşîrî dijîn, di bin hikmê şêxan de ne. Her çend eşîr ji wan, bi şêxekî ve girêdayî ne ko dayînekê didinê. Her şêx di nav xelkê xwe de xwediyê girêdan û berdanê ye. Ji xwe di diyaneta Êzdiyan de piştî Îxtiyarê Mergehê şêx tê. Ji ber vê yekê bédiliya şêx kirin ne mikûn e.

Pîr

Di ola Êzdiyan de piştî şêxan pîr tîn. Pîr di reha binatî de ji malbata şêxan in anê ji kurên şêx Hadî ne. Lê di parvakirina kar û xebatên olê de hinek şêx û hinek jî pîr hatine nasîn. Herçî pîr in, di bin destên şêxan de ne û di nav xelkê de arîkar û şûngirtê şêx tîn zanîn.

Pîrtî jî wek şêxîtiyê ji bavî digehê kur û yek ji pîran nikare derî malbatê jin bike. Pîrek nikare keça Êzdiyekî bixwaze, an keça xwe bide. Ji pîrekî re keça pîrekî divê. Herçî debara pîran, li ser dayîna ko xelkê eşîrê dide şêxan e. Ji vê dayîna han dudu ê şêx û yek jî a pîr e.

Feqîr

Di ola Êzdiyan de piştî pîr feqîr tê. Lê feqîrîti wek şêxîti û pîrtiyê ji bavê nagehê kur. Her mirîdê, ko di ber destê şêx û Îxtiyar de xizmeta ola Êzdî bike, dibe feqîr.

Karê feqîran di nav Êzdiyan de digerin û der heqê ola wan şîretan li wan dikin. Debara wan bi parsê ye.

Ji bo feqîran ciline xweser hene. Nemaze di van cilan de li xwe kirina xirqe şert e. Bi çav Êzdiyan xirqe cilekî miqedes e. Ê ko xirqe li xwe dike (kî dibe dilê wî ye), mêrekî bikuje jî, Êzdî nikarin destên xwe dirêjî wî bikin. Bi Êzdiyan be, Êzîd xirqe jî xwe kiriye û daye feqîr. Je ber vê, bêrûmetiya xirqe bêrûmetiya Êzîd tê hesêb.

Koçek

Koçekîti: ji şêx, pîr, feqîr û mirîdan ko kîjan bibe xweyî keramet, dikare haya Îxtiyarê Mergehê bike. Gava ji Îxtiyar re bide xweya kirin ko xweyî keramet e, hînga dibe koçek.

Çiqas ko koçek di nav Êzdiyan de hindik e, jî qedra wî gelekî mezin e. Karê koçekan, her gav ji pêşendeyê nûçeyan didin û nexweşan bi dian xweş dikin, an bi axa awahiyeke miqedes teberikê salixî nexweşan didin. Hemberê van dian an salixana teberikê sedeqeyekê digirin ko riya debara wan di wê da ye.

Mîr

Mîr mezinê hemî Êzdiyan e. Çawan ko her eşîrekê serekek heye, mîr mezinê wan hemî serekan e. Her Êzdî salê tişteki xweya dayîn dide mir. Ji bo civandina vê dayînê berefkokine xweser hene.

Berê Êzdî di gotina mirên xwe de bi der ne diketin. Le paşê, piştî ko

miran pišta xwe dane hikûmetê û mezinatiya xwe bi arîkariya wê kirin, di çav Êzdiyan de ketin û rûmeta wan kêmbû.

Li ser gotina şêx Xidir be, koka mirên Êzdiyan bi navê Xelo ji xulamêkî şêx Hadî dadikeve. Dibêjin, Xelo mirovekî jîr û jêhatî bûye. Di saxiya şêx Hadî de dilê wî pir ji xwe xweş kiriye. Gava mirinê şêx Hadî, Xelo kiriye şûngirtê (wekil) xwe. Bi vî awayî Xelo hefsarê mezinatiya Êzdiyan girtiye dest xwe û kurên wî jî bûne mîr.

Eşîren Êzdiyan

Eşîrên Êzdiyan wek eşîrên Kurdan ên mayî heyîn û yekîtiya xwe ne parastine. Eşîrek tine ko ne bûye çend bavan û dîsa eşîrek nine ko bavek an hêlek jê, ji ber sebebên ko em dê li jêr bêjin, di Êzîdxanê¹ an ola Êzdiyan de bi derneketi be. Heke em du-sê gundên Êzdiyên Kurdaşê û çend gundên li Kurdistanê bakur jê biderxin, hemî eşîrên Êzdiyan li Îraqê û di êrdimên (menteqe) Şengal û Şêxan de dimînin.

Berî sê sed salî, Êzdî ji îro gelekî pirtir bûn. Çi gava Êzdî di Êzîdxanê de bi derketine û li Kurdistanê belav bûne, gelek bavên pir eşîran hin bi tevayî û hinek jî bi malbatî bûne îslam.

Di dema xîlafeta Osmaniyan de hikûmeta tirk ji bo qelilandina reha ola Êzdiyan pir caran bi leşkerîne mezin û xurt bi ser Êzdiyan de girti bû. Her carekê ji van caran, çawan ko bi sedan Êzdî dihatin kuştin, hin eşîr û bavên gelek eşîran jî Êzîdxane berdidan û li nav Kurdistanê belav dibûn. Tirk têkilî van eşîren derketî ne dibûn. Wan dizanî ko herçî eşîrên di Êzîdxanê de bi derkevin û bi nav eşîrên îslam de herin, demekî dûr najo dê îslam bibin. Dawî jî her wekî wan texmîn kiri bi derket. Ji van bav û eşîrên ko ji Êzîdxaneyê bi derketî ji sedî heştê bûne îslam. Dinan, Delikan û Gevozan ji van eşîran in.

Eşîrên ko îro di Êzîdxanê de mane, bûne gelek bavan. Ji van ên Şengalê dîsa hinekî rewşa xwe a eşîrtiyê parastine. Lê herçî eşîrên êrdima Şêxan ew rewş jî winda kirine ko bi tenê navê eşîran maye. Ji ber vê yekê hemî eşîrên êrdima Şêxan e bê serek û rasterê bi mîrê Êzdiyan ve e girêdayî ne. Navên eşîrên êrdima Şêxan ev in:

Hekarî, Xetarî, Mamûsî, Tirkan, Qaidî, Domilî, Hiraqî, Xiskan, Şêx Xidirî, Şariyan, Sînan, Girêpanî, Dinayî, Başitî, Beizanî û Hekîman.

Ji van eşîrên han Hekarî bi tenê di rewşa eşîrtiyê de maye, ko ew jî

¹ Êzîdxane ji erdê ko Êzdî tê de rûdinin re tê gotin. Lê gava Kurd Êzîdxane dibêjin, qesda wan Şengal e.

di navbera şêx Xidir û şêx Wezîr de hatiye parvakirin. Tevayiya vê eşîrê hezar û sed mal e.

Herçî eşîrên Şengalê, herwekî me li jor gotiye, tevî ko bûne pir bavan jî rewşa xwe a eşîrtîyê parastine û xwedî serek in. Ji van eşîran Qîranî 1200 mal e: mezinê wan şêx Xidir e. Feqîran 300 mal e, serekê wan Xwedêda ye. Korkoran 250 mal e, serekê wan Eliyê Golo ye. Hibaban 750 mal e, serekên wan Etoyê Eli bi Xidirê Salih ve ne. Delikan 300 mal e, serekê wan Miradê Evdê ye. Mendikan 600 mal e, lê bûne sê bavan: ji van Keleşî bo Qasimê Meto ve, Ezoyî bo Qasimê Hisên ve û Şenwanî bi Xelefê Hesên Reş ve hatine girêdan. Elifiran 250 mal e, serekê wan Hesên Xelef e. Mirkan 500 mal e, serekê wan Idebê Eso ye.

Dinayî 1300 mal e ko bi navên Bekiran û Aldexî du bav jê veqetîne. Bekiran 300 mal e, serekê wan Cerdoyê Mehmûd e. Aldexî 700 mal e, serekê wan Hesênê Haşûr e. Lê herçiyên ko bi navê Dinan têne salixdan 300 mal e, serekê wan Hesênê Elo ye. Ûsifan 500 mal e, serekê wan Xelefê Eto ye. Mala Xaltî 700 mal e, serekê wan Brahîmê Qûlo ye. Mûsqoran 1000 mal e, serekên wan Hesênê Berces û Evdelê Reşo ne. Heskayî bi navên Ciwanî û Xurkarî bûne du bavan. Ciwanî 250 mal e, serekê wan Xidirê Hêsûm e. Xurkarî 750 mal e, mezinê wan şêx Xelef e. Hewerî 100 mal e, mezinê wan şêx Xelef e. Heliqî 400 mal e, serekê wan Miradê Brahîmko ye. Cefrî 300 mal e, serekê wan Miradê Osman e. Simoqî 800 mal e, bûye du bavan. Ji van Heliçermikî 300 mal e, serekê wan Hemo Milhim e û Mehmûdî 500 mal e, serekê wan Smailê Ehmed e. Çelikan 150 mal e, serekê wan Simoyê Fatimê ye.

Ji van eşîrên Şengalê çiqas ko Feqîran hindik hatine nişandan jî, hemî eşîrên Şengalê bi çavên mezinatîyê li serekê wan ê kevin Hemoyê Şero dinêrin. Piştî mirîna Hemo, kurê wî Xwedêda cihê bavê xwe wînda ne kiriye.

OSMAN SEBRÎ, *Ronahî* 19-20-21, 1943

IV. POÉSIE POPULAIRE

24. *Memê Alan*

Me Kurdan edebiyateke nivîskî, ji çend klasikên pê ve, hesêb nîne. Lê me edebiyateke xelkê ê welê heye ko ew li nik kê mîletan peyda dibe. Ji vê edebiyatê re folklor dibêjin.

Belê folklorê Kurdan ewçend mezin û fireh e ko em pê dikarin îftixar bikin û di nav xelkê de serfiraz bigerin.

Di folklorê me de, bêşik şaheser Memê-Alan e. Memê-Alan malê miletekî ewropayî biwa, Xwedê dizane di heqê wê de çend cild kitêb dihatine nivîsandin. Me Kurdan ewçend guh ne dayê, ji şair û rêberê me ê mezin Ehmedê Xanî pê ve. Belê Xanî berî sê sed salî bi qîmeta vê destançîrokê hesiya û rabû, li ser hîmê Memê Alan kitêba xwe a mezin û abadîn "Mem û Zîn" anî wicûdê. Bi gotinên din, Memê-Alan bi navekî din bi nav kir û jê re "Mem û Zîn" got û ferqin xiste navbera çîrokiya xelkê û esera xwe. Ji xwe herwekî nas e, Xanî bi hênceta çîrokê deng li mîletê xwe kir û dil kir ko wî li nijad û qewmîyeta wî hişyar bikit.

Ji hingê ve ji 300 salî bêtir wext di ser me ve çûne. Kesî guh ne da Memê Alan, heta roja ko kurdîzane hêja û bilindpaye Mr Roger Lescot ew digel tercimeke frensîzî gihande çapê.¹

Herwekî me got, ev destançîrok di pişt Xanî re bû xudanê du navan: "Memê-Alan" û "Mem û Zîn". Herçi Memê-Alan, li gora Hewêrkeyan guhartoyine gelêr hene. Xanî hin tişt li "Mem û Zîn"-a xwe zêde kirine û ji milê din tiştine din ji kitêba xwe bi der hiştine.

Vê paşiyê çavê me di kovareke erebî² de bi bendekê ket. Yekî bi navê Evdîlmesîh Wezîr di wê kovarê de û di heqê Memê-Alan de nivîsarek belav kiriye. Mr Evdîlmesîh herwekî bi xwe jî dibêje, Merdînî ye û Memê-Alan di zarotiya de bihîstiye. Benda Mr Evdîlmesîh hêja ye. Evdîlmesîh qedir û qîmeta Memê-Alan, herwekî sezayî wê ye, gelek bilind girtiye. Mr Evdîlmesîh xeman dixwe ko ev çîroka hêja ne hatiye wergerandin zimanine din û li dinya alemê belav ne bûye. Welê dixuye ko Mr Evdîlmesîh tercima Mr Lescot ne dîtiye.

¹ Institut français de Damas. Collection de textes orientaux. Tome I. Roger Lescot, Textes kurdes. Deuxième partie. Mamé-Alan. Beyrouth 1942.

² El-risale we el-riwaye. Qahire, 12 Çariya pêşîn 1942. Sal 10. Hêjmar 484.

Mr Evdilmesih, piştî ko wesfê destançirokê dide, xulaseke çiroke jî dibêje. Çirokiya Mr Evdilmesih ji guhartoyên ke em nas dikin, xêlî bi ferq e. An Mr Evdilmesih bi zimanî ve esilê çirokê ji bîr kiriye, an çirokbêjê wî jê re welê gotiye. Herhal ev minho ji bona me guhartoyeke nû ye. Em gelek spasan ji Mr Evdilmesih re dikin. Mr Evdilmesih sernama benda xwe kiriye “Mem û Zîn”, sername Xanî û ne ya xelkê. Heye ko çirokbêjê wî, ev jî jê re welê gotiye. Ev e nivîsara Mr Evdelmesih.

C. A. B.

MEM û ZÎN

Temaşeke kurdî ê abadin

Mêm û Zîn navê çirokeke strandî e kurdî abadin e. Vê çirokê Kurd û hin nekurd¹ jî, di Iraq û welatên ko Kurd tê de dijîn, wek Sûriye, Tirkiye û Îranê, distrînin.

Hêj di bîra min de ye, li Mêrdînê di şevên zivistanê ên sar de, em zaro digel dê û bav û nasên xwe yên ko ji bo vê yekê dihatin, di dora tenûrê de em digihan hev û ker û lal me guhdariya dengbêj dikir, dengbêjê ko bi dengê xwe ê zelal û tebîî ji me re Mem û Zîn digot. Dengbêj gava bihina xwe dida, çirok ji me re bi erebî qise dikir.² Stran û çirokê heta derengiya şevê dom dikir. Piştî stranê em dinivistin û me di xewna xwe de evîniya her du aşiqan a tehil ya ko bi mirina her diwan tamam dibû, didit.

Nik dilê min çiroka Mem û Zînê bi hêjabûna xwe ji çiroken Yewnani-stana kevin ne kêmtir e.

“Mem û Zîn” yek ji çiroken Kurdî ye. Hinên din wek “Derwêşê Evdê”, “Çiyayê Mazî”, “Felîtê Quto” hene ko qet ne hatine belav kirin. Bi tenê “Mem û Zîn” bi zimanê kurdî ketiye çapê û hatiye belav kirin. Ev cara pêşîn e ko xulaseke “Mem û Zînê” bi zimanêke din tête belav kirin.

Min di kitêba “Elf leyle û leyle-Hezar û şevêkê” de çirokeke piçûk dîtiye ko dimîne Mem û Zînê. Nik dilê min yê ko çirokên “Hezar û şevêkê” dane hev, ew çirok ji Mem û Zînê girtiye. Hingê jî Mem û Zîn di nav Kurdan de dihate gotin.

Min hêvî ji Xwedê heyê ko rojekê şairekî Erebi mezî an yekî biyanî vê çirokê bêxe şikilê temaşayê an qesidê û herwekî şairê inglîzî Fîç Jêrard ji bo carinên Xeyam kiriye, nav û dengê wê bêxe dinyayê.

¹ Em tucaran rastî wan ne hatine.

² Divet ev adet xweserî Mêrdînê bit, an dengbêj bi xwe ne î kurdmanc bû.

Çirok

Lî wextê berê, di welatê Kurdistanê, di bajarekî ava û çarnikarên wî bi çiyên dorgirtî de, mîrekî ciwan bi navê Mem hikim dikir. Mîr bi pakiya esil û nijad, bi merdî û mêranî û bi lewendiya xwe deng da bû.

Mem ezeb bû û qet ne tanî bira xwe ko jin bikit. Ji ber ko di welatê xwe de tu dotmîreke çeleng ya ko jê re bi her awayî biwa hinkûf ne didît.

Rojekê wezîrên wî jê re qala ziwacê kirin. Mîr li wan venegerand û xwe ker kir. Wextê civata wî belav bû, mîr çû nav cihan da ko rakeve. Mîr texmîn dikirin. Belê diviya bû jin bikira da ko warê wî kor nemînit. Mîr di van texmînan de bû ko di xew re çû û xewnek dît.

Mîr di xewna xwe de xwe gihandi bû bajarê Cizîrê, Cizîra Botan, Cizîra ko li keviya Diclê bû û bi darî Sitiya Zîn, keça Mîre Cizîrê, keti bû. Mem û Zîn şevê pêde li rex hev man û bi şeraba evîne a safî serxweş bûn: qerara xwe dan hev û din bistînin. Mem Zîne ji birayên wê Çeko, Heso û Qere-tacdîn dê bixwesta, ji ber ko bavê Zîne, mîr, çû rehmetê.

Mem û Zîn hingustilên xwe jî pev guharti bûn. Memî hingustila xwe bi tiliya Zîne ve, Zîne jî ya xwe bi tiliya Memî ve kiri bû. Piştî guhartina hingustilan Mem û Zîn xwe li textekî dirêj kirin. Memî şûrê xwe danî navbera xwe û Zîne, da ko beriya melîrê tu tiştê neşerî di navbera wan de neqewinît.

Mem bi xwendinên teyran yê ko sira bê digihandin guhên wî, hişyar bû û gote xwe:

— Çi xewneke şîrîn bû? Xwezî ez ji vê xewne hişyar ne biwam!

Û gava çavên wî bi tiliyên wî ketin, bala xwe da û dît ko hingustila tiliya wî ne ya wî ye. Biserhatiya şevê bi temamî hate bira wî. Hingustil di çavê xwe re kir û li ser wê navê Sitiya Zîn xwend. Hingê zanî ko xewna şevê ne xewneke adetî, lê heqîqet bû. Heçî sûretê Sitiya Zîn terka xiyala wî ne dida.

Ji milê din Sitiya Zîn di qeraxa çemê Diclê de, gava ji xewê hişyar dibû, wê jî digot ko şevê din xewneke şîrîn ditiye. Lê wextê çav bi hingustila xwe kir, ewê jî zanî ko tiştê şevê din ne xewin lê rastî bû. Sûretê Memî jî li xiyala wê hati bû neqîş kirin.

Di rastiyê de jî tiştê ko li Mem û Zîne qewimî bû, ne xewin bû. Şeva ko Mem bi wezîrên xwe ve qala ziwacê kiri bû, periyan Memî xisti bûn xewneke giran, Zîn jî nivinandin û ew anûn nik Memî. Bi vî awayî Mem û Zîn heta fecara sibê li cem hev man. Bi spêdê ve periyan ev cardî nivinandin û Zîn vegerandin bajarê Cizîrê.

Mem gava bi xwe hesiya, sond xwar ko ji keça mîrê Cizîrê, Sitiya Zîn, pêve (ziwaca) tukesî nakit. Li ser vê qerare Mem rabû, rext û bostê xwe

girêda, li hespê xwe siwar bû û bêî ko xelkê xwe pê bihesine, ji bajêr derket û berê xwe da Cizîrê. Ewê Zîna, ko şevê dî periyana anî bû rex textê wî, nişana bikira.

Piştî seferêke dûr û dirêj, Mem gihaşte bajarê Cizîrê û bû mevanê her sê birayên Sîtiya Zîn. Wan jî qedirêkî mezin jê re girt.

Zîn bi hatina Mem hesiya bû. Zînê jî bo dîtina Memî her fedakarî da bûn ber çavên xwe û di tu tevdirê de teqsîr ne dikir. Dawiyê gihaşte miradê xwe û ji ker ve diçû ba Mem. Belê wextê ko birayên wê diçûn nêçîrê, Memî tiştêk bihane dikir û li qesirê dima. Zîn dihat qesira birayên xwe û digiha Mem.

Di qesirê de bi navê Beko-Awan wezîrek hebû. Beko mirovekî dexsok û fesda kar bû. Beko jî Memî hez ne kiri bû û lê bi kîn bû bû. Li firsendeke digeriya ko xirabiyê pê bikir. Beko bi evîna Mem û Zînê hesiya bû. Li ser vê yekê rabû, li nik her sê biran fesda kir û qsetaî xweha wan gel Memî digote wan. Le her sê biran ewçend guh ne didanê.

Disa rojekê Mem bi hênceta nexweşiyê ne çû nêçîrê û li qesirê ma û Zîn jî hate balê. Mem û Zînê di ştexaliya evînê de xwe ji bîr kiri bûn. Her sê bira digel Beko jî nêçîrê vegeriya bûn û berê xwe da bûn dîwana ko Mem lê rûniştî bû. Mem gava ew jî dûr ve dîtî, ebayê xwe ê fireh vekir û Zîn di bin wî de veşart. Lê kezîkê Zînê jî derve ma bû. Gava her se mirên Cizîrê ketin hundir, Mem bi hênceta nexweşiya xwe ji ber wan ve ranebû. Herçî keziya ji dervemayî ji Beko pêve tukesî ew ne dîtî bû. Beko nîzingî li birayê mezin Çeko kir û li guhê wî pispisand:

— Ev mêvan çî mirovekî kanc e (qebe û kêmedeb). Ji ber we mîrekan ve ranebû û di cihê xwe de rûniştî ma. Heçko hon xulamên wî an kesine adetî biwan!

Çeko lê vegerand û got:

— Tu jî çî mirovekî kêma û fesda î, heke ji ber me ve ranebûye, ne ji ber quretiyê, lê ji ber nexweşiyê ye.

Beko:

— Belê, nerabûna wî ne ji ber quretiyê ye. Lê ne ji ber nexweşiyê ye jî. Ez sebebeke din dibînim ko nahîle mîrê mêvan rabit.

Beko ev got û keziya Zînê ya ko ji derveyî ebayî ma bû, şanî Çeko da. Çeko Zîn jî dîwanê qewirand û Mem da hebis kirin. Mem avêtin zîndaneke welê ko di çil pêpingî re mirov tê de diçû xwar.

Mem çil rojî di zîndanê de dimînit. Zîn jî di vê navê de dikir ko birayên xwe qanî bikir. Ji wan re meselê dibêje, ko Mem destgirtiyê wê ye û hatiye, wê ji birayên wê bixwazê. Dawiyê Zîn fesda Bêko pûç dîke û Mem jî birayên xwe re dida ewî kirin.

Roja ko Mem dikir ji zîndanê derkeve, Zîn ciline spehî li xwe dike, xwe dixemilîne û digel çil keçên keçîn yên ko ji nav bajêr bijartine, qesta zîndana Memî dike. Gava digehe serê derincê, Zîn deng lê dike, Mem lê dinêre û wê di wê bedewî û spehîtiyê de dibîne. Zîn di dilê xwe de dibêje, ko Mem jê û ji birayên wê eniriye. Zîn cardî deng lê dike û dibêje:

— Memo, heke ji ber tiştê ko çêbûye tu ji min enirî, ve ne çil keçên bedew, yekê ji xwe re bineqîne!

Van gotinan wek brûskeke li Memî didin. Mem di dilê xwe de digot qey Zîn nema wî dixwazitin û jê kerixiye. Dilopek xwîn di difina Memî de têtin û Mem bêrih dikevîtin erdê. Zîn digel mewkiba xwe vedigere û şîna Memî girêdide. Ji xwe gelek neborit, ew jî emirê Xwedê dike û li gora wesiyata wê li rex Memî tête veşartin.

Piştî çil rojî, her sê bira, Çeko, Hêso û Qeretacdîn, Beko jî digel wan, dîsan derketi bûn nêçîrê. Di wextê nêçîrê de hespên nêçîrvanan di ser erdê, ko Mem lê veşarti bû, re derbas dibûn. Lingê hespê Çeko kete kortalekê. Çeko li kortalê nihêrt. Ew tirba Memî bû, Zîn li rex bû; her diwan hev û din himbêz kiri bû. Beko gote mîr:

— Ma tu nabînî, piştî mirinê jî dev ji xebaseta xwe bernedane!

Çeko li Beko hate xezebê, şûrê xwe kişand, li Beko da û gotê:

— Hey, melûn, here cehenemê! Xwedê miroven ko xebisên wek te ji hev kirine, di axiretê de digehîne hev!

Beko ji hespê xwe de bêrih ket û cendekê wî ji tirba Memî dût, lê di wî erdê de veşartin. Piştî mîdekî her sê biran tirba her du aşiqan ziyaret kir. Di ser tîrbên wan re gul û çiçekine spehî bişkivî bûn. Di nav wan de stiriyekek hebû. Ew ji dilopeke xwîna Beko ya ko keti bû wê derê çar bû bû.

Hetanî iro tirba wan ziyaretgah e.

Beşda.

EVDILMESÎH WEZÎR, *Ronahî* 23 (1944)

* * *

Zînê got: “Lolo! Memo, ez bi heyrana wê bejna mîna tayê rihanê li qelem e

Ku te de tune tûk û gulmit. Ji derdê min re xweş şifa û xweş merhem e. Her gav kedera dilê min ê bi kul û bi elem e.

Seba xatirê te, ez çito ranakim serê lêvane?

Lê li paş binêre, hemû xelkê bajarê me yê Cizîrê li me dikin temaşane.

Ebebozên bajarê me Cizîrê, karê wana dek û dibare ne.

Sibê heya êvarê, digerin, dibên: Xwedêo, tu ji me re bişîni şer û dawane’.

Dibên: Xwedêo, lê niha vî xortê xerîb ji qîzên me yên Cizîrê re şorek bikira, yan peya biba li cem wane!”

Berî giştikan xwe hazir kirine, destê wan li ser şûr û silehane.
Hele, tu carê binhêre li şûrê wan, giştik çar tiliyan ji kalên kêşane.
Ma çavên min rijiyane ku vê çarşefê ji ser çavên xwe rakim li cem van qîzane?

Welah, welah, ku ez çarşefê bilivînim ji ser çavên xwe, bajar gişkî dê hilweşe van derane,

Wê me her diyan bavên ber devê şûrane
Ma tu berê nizanî ku xelkê Cizîrê bûne sê bendane?
Wê, li ser me, bi hev kevin, mîna guran li erdê hildin cendekane.
Xwîna mêran wê bimeşe li erdê, mîna çemane.
Wê li ser Kaniya Qestele bibe şîngîna şûran û tasên mertalane.
Ez nakevime ber rûhê xwe û vê koma meriyane,
Lê xelkê bêje: Heyfa Padişahê Kurdan, Memê Alane
Ku li welatê Cizîrê çû bê pişt, di rûyê toleke jinane!
Tu gura min kî, serê vi heywanî rihet vegefirîne, here ber derê Hesên,
Çeko û Qeretaçîn, wane.

Ji Xwedê berjêr ewana wê ji derdê min û te re bibînin dermîne.
Memî got: Lêlê, Zînê, ez nizanî ku tu ji min re rastî an derewî nî?
Mîna kihêlên tewlan ên sorboz û zengûzerîn î.
Arekî mezin ketiye hundirê min û dûman ji devê min diçe, ma tu nabî nî?
Tu nabê, ez carê berê xwe bidime Memî û bêjim: Tu dilbirîn î!
Tu niha bixwazî, dikarî vî arê di dil û hinavê min de vemirî nî
Vê hêzarê li ser çavên reş û belek û eniya gewr hilî nî
Ma tu kû da herî? Tu dergistiya min î, her hal tu nikarî vê gustirê ji tiliya min bi derxî nî.

Ku tu vê nekî, dikarî min li pêş hezar û sed qîzên Cizîrê vegeirî nî.
Dinê û alemê bi mênvanê xwe yê şevan, Memê Alan û siwarê Bozê Rewan bikenî nî.

Were, guh bide min, carê kuçê hêzarê bilivî nî,
Çavên reş û belek, eniya gewr ji bin da, ji bo xatirê min bi derxî nî.
Werî ser kaniyê, tasa zîvîn ji ber kemberê da bi derxî nî,
Ji ava Gulan tijî bikî, bî nî, li ber pêşîra Bozê Rewan bisekinî nî,
Çavên xwe rakî, li çavên min binhêrî û tasê bi destê rastî hilî nî.
Bi destê xwe avê bi ser min vekî, û daxwaza min xerîbî bi cîh binî!
Pê vî arî di hundirê min de bi careke vemirî nî”

Zînê got: “Lolo, Memo, dilê min bi kul û bi jan e.

Madam ku tu guh nadî gotinên merivane

Ji berê da, xelkê kêmanî xistine derê me jinane,
 Dibêjin: "Jin parsiya kêmin in, û rûreşiya dê û bavane"
 Were, destê xwe bavêje destê min u min çek ke ser piştê Bozê Rewane,
 Berê xwe bide welatê xwe, bajarê Mixribiyane,
 Bila heywan me her diyan bibe, bigihîne xwediyanê.
 Emê xilas bin û bifilitin ji şor û gotinane.
 Nema li ser me dimîne tirsê merane.
 Ne jî bi me wê birije xwîna tu kesane.
 Gava em bigehin bajarê we, Mixribiyane,
 Wê li nava xelkê welatê we bibe şor û gotin û dengiyane,
 Xeber bigerin di devê mezin û piçûkane,
 Wê bêjin: "Dibêne, hatiye Memê Alane,
 Bi xwe re aniye diyariyeke layiqî padişane
 Keçek aniye ji welatê Cizîra Botane
 Dibên navê vê keçê Zîna Zêdane".
 Wê were Bengîn, birayê te yê canecane.
 Li dora min kom bike temamê qîz û bûkên Bajarê Mixribiyane.
 Gişkê bêjin: "Wa zewaca van dibe!" û ji me re bikin pîr duane.
 Wê bêne: "Ku qedêr bû, bila wa be, bûk û zava pîroz bin ji xudiyane!"
 Memî got: "Zalim, li çekirina bajarê we yê şewitî û li van zikakan û
 ewcane
 Li van kaş û newalên di dorê de, li van çol û çîyan û meslewane!
 Ku meriv bû hevalê jinan, her gav westê were ber dest û çavane.
 Min ji te tiştêkî piçûk xwest, te ji niha de berê min da dawîya îş, nizanîm
 ku min biceribînî bi derewane.
 Min ji te re digot: "Hele, kuçê hêzar û çarîkê hilde ji ser eniya gewr û
 her du çavane,
 Were, tasek av bi dest min de, belkî pê vemire arê di kezêba min û hima-
 vane
 Gava Xwedê kire qedêr, emê herin, tuê bibî bûk û ez zavane."
 Zîne got; "Memo, dilê min ji kulan bi keser û firqate û wer liyan e!
 Yê ku îro bi dest te de hatî serê min, bira neyê serê kesê gawir û misil-
 mane!
 Ne min got: "Em jin, qismê parsiya xwar in, hergav dibin ser hevda serê
 peyane,
 Serê xwediye xwe berjêr dîkin di nav xelkane.
 Madam tu qebûl nakî peyiv û gotinane,
 Ku tuê tim bibî sebebê serê me her diyane,
 Tu were, ez bi te rûnim li ser kaniya Qestelê, ava Gulane,

Tu ji peya be ji ser pišta vî heywanî û berde nav keskayî û mêrgane.
Were, ez û te va çokên xwe bidine ser hev, têr li hev û din binêrin, bila
ev hesreta nemîne di dilê me her diyane.

Ez dibêjim: "Belkî va ji te re çêtir e ji vexwarina tasek av ji ser destane.
Memî got: "Canemergê, dilê min hewa ye!

Va bû saetek, te di serê min de ne hişt, bi peyvani û bendan, aqil û sew-
daye.

Ev gotina ku tu dibê, em li cem hev rûnin, çongan bidine ser çongaye
Ev yeka han li tu deran ne layiqî mîr û padişaye!"

Zînê got: "Min ji te re çi gotibû? Hele carê binhêre li paş xwe, li bajarê
Cizîra Botane!

Di nav bajêr de, giregir û axa ne mane.

Hemî rabûne ser banê qesr û qonaşan, rûniştine li ser kursiyane.

Tu niha dibê, kaniya Qestelê ji bajêr pir dûr e, kesek nabîne meriyane.
Herhal, niha dûrbîn dane ber çavane!

Dinhêrine li dorhêla Kaniya Qestelê û li vî êxliyê qîzîkane.

Gava hinek me di vî halî de bibînin, li van derane, ji bona me her diyan
şermeke pir giran e."

Memê got: "Ez Mem im, wergî dîn im,

Va şeş meh in bi pê vî îşî ketime, text û tacê xwe dihêlinim.

Ma ez nizanim vî canî xwe derbeke din li welêt venagerînim.

Zînê, bila tu zanî bi ku Hesên, Çeko û Qeretacîn bi min re bûne bira,
êdî ez xemê li tu kesan nakişînim.

Tu dixwazî ku ez carê şûrê xwe ji kalên bikişînim?

Ez ne ketime xema mezin û giregiren Cizîrê, tîrsa min ew e ku pê re xwîna
feqîr û fiqarê bê şûç birijînim.

Niha ku tu pir bi dilê min bidî, ezê werim, bi destê xwe wê hêzarê ji ser
çavên te hilînim,

Daxwaza xwe bi zorê ji te bistînim.

Zînê got: "Memo, dilê min î liyan e.

Ne dihate bira min ku ji devê te bibihîsim van peyvani û gotinane.

Ma tu dixwazî min bitirsîni bi şûrane?

Ku tu niha destê xwe bavêjî qeterê guliyane,

Canê min bidî ber devê lahûrê girane,

Perçe bikî, bavêjî ber lingê Bozê Rewane,

Disa tu nikarî hêzara min rakî ji ser û çavane

Çima tu ev tiştê ha tune di qanûna welatê Cizîra Botane."

Memî got: "Tu min nas nakî! Ez Mem im, wergî dîn im.

Mîna teyreki serdestan î çeng bi şerab û xebxeb zêr û per zêrîn im!

Ez ne Tirk û ne Tacîk im, ez Kurdê canpola û serhişk û dilbirîn im!

Ez ne hatim ser Kaniya Qestelê, nav koma keçikan, xelkêbi xwe bikenînim.

Hewqasa pere didim, milkiya Kaniya Qestelê ji her sê biran distînim. Ev bûne sê roj dixebitim, tapiyan bi hikmê peran bi der dixînim.

Tapî vane, min kirine bêrika xwe û tê de digerinim.

Ez hatime ku her çar terefên Kaniya Qestelê tevî milkê wê bibînim.

Bi qanûna bajarê Cizîra Botan, hun çiqas qîzik tê de ne, madam hun bê izna min hatine nav vî milkî, ez dikim cezakî mezin ji we hemiyan bistînim.

Paşê, Memî berê xwe bada ser koma qîzên Cizeriyane,

Got: "Keçino, metirsî, ez ji we kesî naxwazim tu cezane.

Gava civatek bi aîyê xwe re diçe bajaran û rûdine li qehwane,

Vexwarina qehwê li civatê ye, û pere dayîn para aîyê wan e.

Hun jî îro bi Zîne hatine ser Kaniya Qestelê ava Gulane,

Di ber we giştikan ve, ewê bide cezane."

Mem dîsa vegeerî ser Zîne û got: "Zîne, ez bi aqil im, ez ne dîn im!

Ezê niha destê xwe bavêjime qevda şûrê Lahûr, bikişînim.

Ma tu nizanî ku ezê bi zor tasek av ji te bistînim?

Zîne dit ku bayê Memî bayekî şaş e, hevîneke giran e,

Nikare jê re bibîne çare û dermane.

Wextê ku Mem nuh hatibû, gotibû: "Roja we bi xêr!" — Zîne ji nih ve silava wî vegerand, bi ser û çavane.

Ji ser serê xwe hêzar rakir, tertîbê bajariyane.

Bû mîna serdara eşîrên Kurdane.

Tasek av rakir, da ser kefê xwe yê destane,

Da dest Memî, wî ji dest girt, vexwar ava gulane.

Zîne got: "Memo, di ber ra, di ber ra!

Tu vê sibê mina teyrê şahîn, xumamê girtî ser bask û pera

Tu ji welatê xwe, bajarê Mixribiyan, bi derketî, heya bajarê Cizîrê hatî li ser çavê dilketiya xwe re."

Hingê Memî lingê xwe bi der xist ji rikêbane.

Peya bu li ser Kaniya Qestelê, mîna teyrê ku xwe berde ser koma kewane.

Kew gî bifirin, yek bi tenê bimîne li şûna wane.

Memî Zin girt û rûnişt li ser Kaniya Qestelê, ava Gulane.

Esmer û zeriyan Cizîrê kirine qirîn, giştik reviyane.

Di bajarê Cizîrê de, diz û ebebozan nemane beziyane,

Dest avêtine ser qevdên şûrane,

Berê xwe dane Mem û Zînê, ji bo kuştina wane,
Bi hev re, ber bi Kaniya Qestilê û ava Gulan direviyane.

DESTANA MEMÊ ALAN, Damas 1958 pp. 88-94,
cf. LESCOT, *Textes Kurdes II*, vers 2151-2293.

25. *Mîşo û Xido*

Du dengbêjên deşta Sirûcê, Mîşo Bekebûr û Xidoyê Hindawî, hati bûn ziyareta Hawarê. Her du jî Berazî, Mîşo Pîjî, Xido Elaedînî.

Mîşo peyakî bejnîkurt û stûr, Xido bejnnavîn û zravîk e. Emrê Mîşo di dora pêncihî, yê Xido di dora sih û pêncan de ye. Ji me re Memê Alan strandin. Xido bû Mem û Mîşo Zîn.

Xido: Mem li ser hespê xwe li ser kaniyê sekinîye, davêje ser Zînê:

Ez Mem im, tu Zîn î,
Ez kurê mîrê Mexribîyan im,
Tu keça Mîr Zengîn î.
Ez xwedanê 1500 xortên Kurdan im,
Tu xwedîya 40 cariyên kember zêrîn,
bi xelxalên zîvîn î.

Mîşo ji Zînê ve lê vegerand:

Lo lo! Memo bejnzravo, li fena tayê rêhanê
Pêda tine tûk û kelemo!
Ji dilê min şifa û hem merhemo
Xeyala dilê min bi kul, bi elemo!

Mîşo çend beyt ji şihreke xwe jî gotin:

Em biçûk bûn, pir nezan bûn
Ko mezin bûn, cangiran bûn
Li pêş çavên me dûman bûn
Ev sûçên bav û kalan bûn
Em ne dane ber xwendinê
Da bibînin rengê dinê
Irû jî hat rûja mirinê.

Mîşo dît ko ji beytên wî re kêfa min hat, çendekên din jî gotin:

Rojek hilat li me zer bû
Hêla Xwedê li ser me bû
Herçend rabû xweş xeber bû

Paşê ne ma diçû ava
 Hêv û stêrik li nêv nava
 Em ji hemî tevda biçin
 Çi şîretên kur û bavan
 Bibînin bejn û balavê
 Bi ruhneya her du çavan.

Di dema rabûnê de, Mişo Hawarê di destê xwe de gerand, dil kir ko li me jî xweş bikit. Ev e diyariya wî:

Va îşa vaye vanî
 Dêrgul bi mêrg û kanî
 Sê mêran qelem anî
 Her sê jî Bedir-Xanî.

Dengbêjên me piştên xwe dan felekê, berên xwe dan oxurê, xatir xwestin û çûn. Oxura wan li xêrê bit.

HEREKOL AZÎZAN, *Hawar* 7 (1932)

26. *Siyabendê Silivî*

Çîrçîroka Siyabendê Silivî bi nav û deng e. Ev jî wek Memê Alan yek ji çîrçîrokên me ên kevn û spehî ye. Herkes pê dizane. Ezê li hir bi hênceta loriya-mirina ko min berî sê salan nivisandîye û di vê hejmarê de belav dikim, birekî wî hildim.

Siyabend Xec di rûja daweta wê de ji destên heft brayên wê revand û biri bû serê çiyayê Xelatê. Ji ber ko Sîpan dilketiyan dihewîne û wan diparêze, nahêle tu kes nizîngî wan bibit.

Rûjkê Siyabend serê xwe danî bû ser ejnûwên Xecê û di xew re çû bû. Ji dûr ve kerîyek gakovî derbas dibû û diçû ser delavî. Di keriyî de dêlek, ciwanegayek û heşt gayên din hebûn.

Ciwanega rex dêlê ve diçû û ne dihişt heft gayên din nizîngî wê bibin. Hêçî ko ber bi dêlê ve dihatin, stiruhên xwe di wan hilda.

Xecê wekê ew dîtîn, mala wê, heft brayên wê û şerê rûja revandinê ket bîra wê. Ma Siyabend jî wek vî ciwanegayî Xec ji destên heft mêran ne stand û revandî bû. Xecê bi bîra mal û heft brayên xwe ber xwe ket û dest bi girînê kir. Çend hêstirên Xecê keti bûn rûwê Siyabend. Siyabend pê hişyar bû û ji Xecê re got:

— Ruhniya çavan, çîre digirî; heta niho bi kêf û dilxweş bûyî — çî li te dest da, ka bêje min!

Xec kir ko mêbejit. Lê Siyabend jê ne geriya, gelek ber wê da. Dawî lê vegerand û got:

— Siyabendo, kerîyek gakovî derbas bûn û çû avê. Têde dêlek, ciwan-gayek û heft ga hebûn. Ko min ew dîtîn, ew rûj hat bîra min ko te ez ji destên heft brayên min revandim û min ji xwe re got: “Heke wê rûjê yek ji me bihata kuştin, ê kuştî jî tu bûwayî, piştî te re halê min dê çi buwa” — ser vê yekê giriya min hat.

Siyabend rabû, kevana xwe hilda, ko here, wî ciwanegayî bikuje. Xec ket buwara wî ko meçit; kir ne kir, Siyabend gul ne da û ber bi delavî ve çû. Ciwanega di dora dêlê de digeriya. Siyabend ew da ber kevana xwe, tîr lê ket. Ciwanega çend gavên xwe randin û xwe gihand keviya hevrazekê û li ser şeharekî veket. Bi birîn bû. Ên mayîn dor li dêlê girtin û baz dan.

Siyabend çû ser, ciwanega ji stiruhên wî girtin ko şerjêbike. Ciwanega gehiştî bû çankeşiyê, bilna xwe a pašîn bidaya, bi hêla canê xwe serê xwe hejand. Destên Siyabend ji stiruhên wî filitîn, pêyên wî şemitîn, gêr bû û ji hevrazê de ket newalê. Di binê newalê de dareke hişk hebû. Siyabend piştikî keti bû ser, çiqilên darê di piştî wî re çûn.

Xec demeke xweş ma hêviyê. Hêviya wê ne dihat, rabû, da şopa Siyabend û xwe gihand ciwanegayî lêketî. Ciwanega li ber mirinê bû. Ji newalê de nalînek dihat. Xec xwe dahiland û Siyabendê xwe di wî halî de dît. Lê giriya û kilamin avêtin ser. Di pey re xwe zer kir u avêt newalê, di rex méré xwe de mir.

Dibêjin ko di wê newalê, di wî cihî de, ko Siyabend û Xec mirine, serê her buharê du derxên gul radibin û du kokî di ser wan re difirin. Dibêjin jî ko her çiyayê Kurdistanê stêreke wî heye. Ji hingî ve yên Sîpanê Xelatê bûne dudo û her şev di ser tîrbên Xec û Siyabend dibiriqin û wê goristanê diruhînîn.

HEREKOL AZÎZAN, *Hawar*, 13 (1932)

27. *Xerabo!*

Xerabo, Xerabo, weleh û bileh, tu xerab î.

Tu bi xalixalê, bi gotinê çênabî.

Malê te pir e, ji canê te re edabo!

Qama te kin e, hemberî taximê memikê mi nabo!

Şevê Kanûna dirêj in, tu ji ber serê min ranabo!

Belkî debara te dibe, ebûra min di mala bavê mi de nabo!

Xerabo, weleh, tu xerab î.

Tuê ji dinyaê, ji alemê xerabtir î.

Tu ji koma pismamê mi çêtir î.

Serê memikê mi, rebena Xwedê, mînayî tiriye Çêlikê Eliyê Remo, di çax û benga xwe de dikemilî.

Serê memikê mi, rebena Xwede, mîna Qesrê Pirota, serê Mihela Meşkîna avakirî.

Xerabo, dîno, havîn e, xweş havîn e.

Nanê celîn e û dewê tirşîn e.

Serax û binraxa min û xelkê delal ebakî şalîn e.

Heçi derdê dila ne dî be, bila nebîne!

Tu rabe, ji mi re gwîzaneke berbera bîne!

Ezê serê memikê xwe biçipilînim, ji kala rebikim taştê, ji xorta re bikim feravîne

Bazê dilê min rojiya se meha digire, bila êvarê pê fitara xwe bişkênîne.

Xerabo, xerabê dînê, te mîka xwe daye bi bizinê,

Te gula xwe daye bi sosinê.

Te berê xwe daye qetlê û sêpaê zînê.

Ez û Xerabê bi tenê şevê nivê şeva li zikaka biniya mala li hev rûniştin.

Me gilîkê xwe pev kirin û gazindê xwe dihiştin,

Kundê şkêra, wawîke ber devê çema, li halê min û bejna zirav diponiştin,

Mirikê gorê di mezela, ê go îsal liezar û pênc sed sal mirî bûn, kefenê xwe li cencumê serê xwe gerandin, li ser qebrê xwe rûniştin,

Li halê min û bejna zirav diponiştin.

Ez bi te re dost bûm, tu bi mi re dijmin bûyî.

Tu li paş xanîka li min dikelistî, te derbek bi tifingê berda mi, ez dikuştim.

Şevê nivê şeva, te bi destê tola jina xwe girt, û ez li ber diwara dihiştim.

Xerabo, Xerabo! Xwedê teala bike, Rebî, heçi ji xerabê min re bêje "Tu xerabo",

Bila karîn û warîna zarokê nêr tu care di mala wan de nabo!

Bila sed olçek genimê sor li bine beriya Merdîné biçîne, li şwîne bila qere-zîwana reş nabo!

Êmayî, bila kuliye par û pêrar lê rabo!

Bila salekê bine ser benderê, gêre bike û bidêre, ew ji jê re bi ka bo!

Kulmek zadê ji wan re safî nabo!

Heçî ji Xerabê mi re bêje: "Tu baş î, tu pri qenc î, "Xwedê teala bike,

Rebî, kulmek garîsê li pišta mala biçîne,

Li şwîne sed olçek genimê sor hilîne;

Bi ofara binî qîza şêxkî, aĵakî ji xwe re bîne;
Zikata malê vê salê bide min û bazê dila, emê pê daweta xwe li dar
xînin.

Min di bazê dila barê xwe bar dike, berê xwe dide aşê mala Hacı
Sendîn e.

Tu li wê newalê timam bigere, tu li heft seriya bigere, tu çavkî di wan de
nabîne.

Mi di mîrata çapê li arvanê bazê dilê min dixîne.

Heft çap û nîva ji arvanê bazê dilê mi hiltîne.

Daweta min û Xerabê bi tenê sala vê salê nêv cî li dar dimîne.

Xerabê mi xeyidî ji gundiya, ji maliya.

Mi di da ser rêka Omeriya,

Minê digo: "Ezê rabim, ban kim heval û hogir û hemşeriya,

Bila herin, xelkê delal vegezin bi kef û eşq û laqirdiya,

Bila Xwedê teala biqedîne miradê miradxwaza û dilketiya,

Bila miradê min û Xerabê mi bimîne heya koçerê me vegezin ji deşta
Mûşê, rûnin akinciya.

Xerabo, dîno, Xerabê xelkê,

Te bêjin ziravo, bi terha benikê,

Dilkê min û bejna zirav di hev hebû çî kula go ketiye mala xelkê.

Xerabo, dîno, mala bavê keleşgewra mi li wê çivê, li wê ewcê, li wê
zikakê, li wê fitlekê,

Te meşqazê, meşqetikê, meşordekê,

Heçiyê xortê go bi çavê xwe di û bi dilê xwe zewicî, ewê sê roj û sê şevê
xwe kuştine ji dinyaê, ji qocê felekê.

Xerabo, dîno, bila li te be, li wî dili,

Bila li mala hezar û heft sed bavê te be, li wê sewdanê, li wî aqilî.

Çewa te dev ji mi, kihêla serê tewla berda, tuê li bergîla şixulê Rismiliya
û Qibaliya dihesilî.

Mi ji te re ne go: "Di meha biharê, bergîla li şwîna kihêla metewilî!"

Li xûşka mezin binêr, dû re xûşka biçûk ji xwe re werî.

Lawiko, dîno, ezê çî bikim? Sala vê salê, ez bi mêt im, tu bi jin î.

Kul û kederê te gelek in, şak berdane ser vî dilî.

Kul û kedera ji bîra nakim, heya axê mezelan, kêlê di kevirî.

Kul û kederê te pir bûne, tucar dernakevin ji vî dilî.

Xelkê digo: "Keleşgewra te esmer e û genimgwîn e."

Bi xelkê tehl e û bi nevs a ni şêrîn e.

Tu rabe, serê xwe di kulek û şîbakê qesrê re biderzîne!

Bila sira baê Qerejdaşê li ser şêbiskê te ê şê xîne!

Bi ser henarkê rûkê rastê te vegeşîne.

Ez dikim herim welatê xerîb û xûrbetê, tu kanî ramîsanekê bi mi de, ji
boşaza qirikê, ji xanûmanê gerdenê,

Bila kederê ramîsanê te keçikê li welatê xerîb û xûrbetê di dilê mi de
nemîne.

Wexta Ezraîl dakeve, rûhê mi distîne,

Wê gavê, bila diwanzde mikweta zêdî heqê mi li mi xîne,

Bila heqê ramîsanê keleşgewra mi ji mi hilîne.

Xerabo, Xerabo, Xerabo! Wey li minê, wey li minê, wey li minê,

Çewa îro hatiye cewaba nexêr e ji mi keçike re.

Digo: "Delalê dilê te li welatê xerîb û xûrbetê nexweş e, nexweşekî li
ber mirinê.

Ezê ji komê pîsnîama ne wêrim herim serekî bidimê.

Xwezî ji xêra Xwedê re, ezê bîstekekê li tenîşt a Xerabê xwe rûniştama,
meyê li hevûdu helal bikira heqê ramîsana, malîfeta
derdê dilketinê!

Gelî gundî û malîno, car û cîrano, hûnê bi qedrê Xwedê kin, mala Xerabê
mi ziyareteke pir evzel e, hûnê bi destê min bigirin
û mi bibîne.

Çi darîka di bexçê mala bavê mi de bû, ji gula, ji beybûna xemilandî,
Xerabê mi rahiştî hejkî, lêxistî, timam diweşandî.

Bê lome be, çewa dostîkek mero gelîk i bedew hebe,

Li çiyakî mina çiyayê Omeriya be,

Mero dev jê berde, dil pêkeve erebekê, li binê beriya jêrî, û lêvdeqandî!

Xerabo, wile, tu Xerabo,

Malê te pir e, ji canê te re edabo!

Tu bi şexkî diwanzde elmî bo,

Sed werdê te di bêrika mi de bo

Qenyantiya dilê mi bi te nabo!

(*Havar* 38 1942, pp. 12-14. Chanson populaire,
recueillie chez les Omeris, tribu de vigneronns près
de Mardine, par "TAWUSPAREZ")

V. POÉSIE MODERNE

28. *Halê welêt*

Divê tu zanîbî, ev bûne sê sal
min ne dîn xwişk û bîra xelkê di mal.
Ne me dît axa welêt, pîra diyan,
ne vewxar kewsera gewr ava çîyan!
Dipirsî îro ji min halê welêt;
Dê bêjim: Jê diçin sed agir û pêt ...
çi çîya, deşt û newal, rêl û zimag,
çi bajar, gund û kelat, avahî, pag,
Heyra bi dar û giya kuç û zinar
bi girîn, kezeb ji min anîne xar.
Ne kêzan, ne şîvan û şîna giran.
Sorgerî ava çeman b'xwîna biran.
Rojê sed êş û birîn renc û keser
ji dil û cergê di wan dertêne der.
An dibin armanc ji bo tîra neyar,
an diçin ji nav welêt bê şûn û war.
Axivîn j'canê welêt diwazde birîn
herikîn Dicle, Fîrat deh sala xwîn ...
Qe nizam hewce ye vî halê xerab
ku ji min cerg û hinav kirye kebab.
Bibêjim bê ser û ber bê doz û tol,
ji me çûn deşt û çîya, namûs û ol.
Pir sipas bo Xwedê we ew der he dît
tubê qey nemane mêrxas û egît.
Welat dîl, xelkê tê de hemî raben
bê girîn nabînî, qet rûkî liken.

OSMAN SEBRÎ

29. *Hêvîya nû*

Raza me li ber dergehê meyxaneyê naçim

Sermestî û bê heş

Mîna keşeye sondxwarî paresteyê xaç im

Wergirtî cilê reş.

Min xaç û pûtên xwe wekî Îbrahîm şikandin

Ez bûm bi serê xwe,

Min şex û mela, sofî û derwêş qewitandin

Ji pêşî derê xwe ...

Min hêvî zebûn bû ji meziu rîspî û kalan

Heyhat û hezar ax!

Sist bûne rehên şêr û piling gur û şepalan

Tev bûne malkambax! ...

Kes nîne ji dil bo gelê kurd bike xebatê

Wek Ristem û Îhsan

Bi destê zorê veke rêya jîn û felatê

Dilgeş bike Kurdan.

Gava ko me dît dem hole bêkêr hat ji bo me

Zendê xwe vemalan

Xebata welêt karekî dijwar û bi dom e

Gazî ji hevalan.

Me hêvî nema ji kesî, bê xortên welatî

Ew himê welêt in.

Ên tîra neyar cerg û hinav jê sot û patî

Tev agir û pêt in

Yektî me divê, me rê ew e, em dê biçin her,

Yezdan arîkar bit

Serdestî ji bo me ne pir e em dê bibin, ger

Cihan bi neyar bit.

OSMAN SEBRÎ, *Roja Nû* 1943

30. *Roviyê jîr*

Min bihîst ev ji kalan / şîret ji bo hevalan

dibên rojek ji rojan / rovîkî req dikojan

jê xewînin gur û şêr / rabû revî serberjêr

Gurî li pê kir gazî, / rovî got: çi dixwazî?

Gurî gote: ho birak! / me xulamek divê çak

Eve şahê dilawer / divê bike te rêber

da me bibî newalan / bikin nêçîr û talan

nema birçî dimînî / ziki jî xwe d'êşînî

Rovî zivirî cem wan / silav da ji dil û can
 Gelek bû bû jar û qels / birçî, rûtal û teres.
 Şêr bi halê wî kenî / Rovî digot: Ez benî,
 min her dixwest ji Xwedê / ko min têxe ser vê rê
 di vî emrê xwe ê pîr / bibim xulam ji bo mîr
 Mala xelkê bisojim / têr hestiya bikojim
 Wî çav da bû devê şêr. / Gurî got: Ho kerê nêr
 bide pêş me zû biliv / me j' te navê çol û çiv
 Haydê cîkî bi nêçîr / welê emir dike mîr
 Rov di pêş wan da çû / şêr û gur tev dane dû
 çûn devêrek bi çapan / kerîk pez dîn bi şivan
 Şêr dengêkî gurmijî / erd û ezman tev hejî
 bû kazekaz se revîn / mihî li hev dicivîn.
 Xew li şivên tewirî / ew jî revî veşirî
 kesek ne ma di wî cî / pez hêliştin vê xwedî
 Şêr gote gur: here wir, / du pezên çak bine vir!
 Bi lez û bez gur revî / nabêj çapan û devî
 çû, gihêşte nava pêz / dido dido kirin rêz
 di nava wî çolê pir / girtin anîn du kavir
 Dema rovî dît nêçîr / da lotikan li pêş mîr
 Zûka sîn kêr sadir / tanîn didan destê gur.
 Rûnişt li ser totikan / carcar didan lotikan
 li cem wana veket şêr, / gur rakirin das û kêr.
 Gur û rovî wek biran / şerjêkirin tev guran
 Şêr gote gur: Parveke / para min jê cida ke!
 Gurî çepil vemalan / kete ser goşt, kir talan,
 serî, gurçik teve dil, / her du kezeb, her du mil,
 rakirin, tev dane jêr, / got: Evana para şêr.
 Dûv û herçî goştê nerm / ji bo xwe hişt ma li cem.
 Gava şêr dît yeka han, / ji qehra xwîn ket çavan,
 gurmîştî xwe hilanî / di navçava gur danî.
 Rep bû dêla gurê zer, / her du çavan baz da der.
 Teriya gur dihezî / şêr dane xwe du tezî
 Got: Roviyo, tu yî jîr, / were, vêcar tu kizîr,
 vî goştê han parvake, / para min jê cida ke!
 Piştî ko ev halê han / rovî dît bi du çavan
 bi sed fên û du sed lûç / bi wê geda bindirbûç
 Hol bû di ser laşa gur, / rakirin kêr û sadir
 Ne got gestî, goştê nerm / rakişandin her du term

birîn, danîn li pêş şêr / bi şûn da hat heya jêr
 got: Ji bo min bes e ûr / tev rêviyê wek bilûr
 ji bo min ev çêtir in / ji serê min zêtir in.
 Şêr gote wî: Aferîn! / Ji kû ev eqil û zanîn?
 Tu fêr buyî seyê pîr, / kesek nabe hinde jîr!
 Rovî gote: Ez xulam, / ji Kurdistan heya Şam
 min ne dîn wek gurê zer, / bê mêjû û zirt û ker
 malbata me roviyan / di nav weş û koviyan
 têne nasîn bi jîrî, / para me ye kizîrî
 çavên gur ên zîq û çep / dêla wi a hişk û rep
 bela bir ji derê min / pir eqil xist serê min.

OSMAN SEBRÎ, *Hawar* 29 (1941)

31. *Bilûra min*

Bilûra min a şîrîn
 tu di sariya sibehê
 û hingûra êvarê de
 hevalê bêhevalan,
 destbrayê şivan û dilketiyan î.
 Dengê te
 hêstirên dilên xemgîran,
 silava ji hev-veqetiyan,
 girîn î zarîna dilketiyan
 tîne bîra min.
 Bilûra min tu î,
 xemrevîna terkeserên dinyayên!

Dengê bilûra min,
 çiya û zozanên bilind,
 kaniyên bi gul û rîhan dorgirtî,
 guhê şkeft û serê zinaran
 guhdarên te ne!
 Û sura bayê xerbî
 te di nav pelên darê de digerîne.

Bilûra min, were emê
 bi wî çiyayê bilind re
 bi hewa kevin,
 û bibin cîranê bayên xurt

û hevalê kimtên wan
 yên bi mij û dûman,
 û tê de dengê xwe berdin,
 û zarîna dengê me
 bikeve nav kortal û geliyan
 û bêcaniya erdên jêrîn
 bihejîne;
 û pêlên ava heftreng
 ên xemzebaz
 nalîna me bigehîne
 deşta Sirûç û Diyarbekrê;
 û beriya mêrxasên Berazan;
 û kalîna berxan
 tev şehîna hespan
 li me vegeerînin.

Bilûra min, binêre û bibihîse!
 Roj çû ava,
 stêra êvarê bû geş,
 kolosên çîyan ên gewr
 û hewraniyên wan ên sor û zêrîn
 bûne çûn;
 û pêlên ava şevê ên reş
 ketine deşt û newalan
 heta rûyê gir û kepezan.
 Di qeraca de
 kevir piyê şevgera dixapînin
 û bêdengiya şevê de
 pêjna lingên mêrxasan tên.

Bilûra min,
 dengê xwe berde!
 Dinya, mina zarokekî berşîr,
 ket dergûşa xwe;
 Denge xwê berde, bilûra min,
 û jê re bilorîne,
 xema wê birevîne!
 Bilûra min tu f.

Xemrevîna terkeserên dinyayê;
 û li rohelatî
 dema ko dinya hişyar dibe
 ji xew radibe
 ji me re
 strana azahî û serbestiya
 Kurdistanê
 binehwirîne,
 û dengê wê stranê, bila,
 mîna tirêjên rojê ên pak û zêrîn
 bikeve nav dil û guhên me.
 Bilûra min,
 Tu î xemrevîna dilketiyên welêt.

SEYDAYÊ GEROK, *Hawar* 32 (1941), 14

32. *Şam şekir e, welat şêrîntir e*

Welatê min tiwî bûka cihanî
 Hemî merg û bihişt û bağ û kanî
 Şepal û şeng û şox û naz û gewrî
 Gelek şêrîn û rind û pir ciwanî.
 Serî taca Silaheddîne Kurdî
 Enî roje, di brica asîman î.
 Du birhên te kevanê Rustemê Zal
 Du zulfên te ji tîrên qehremanî.
 Riwê te agirê Zerdeşt û Mezdîk,
 Ji te hêstir şeraba Kamîranî.
 Çena te gohê Cûd û Şax û Hebler
 Qirik eywan û taqa kesrewanî.
 Du lêvên te kitêba Hacı Qadir
 Zimanê te ji benda şêxê Xanî.
 Du çavên te wekî deryayê Hurmiz
 Kepû elmase şuxlê Muş û Wanî.
 Du destên te tixubên Tirk û Iran
 Hero cenge bi tîrên zerveşanî.

Di sînga te kitêba Zendewista
 Memik ferfûrê tê de neqşê Manî.
 Ji sînga te bi jêr de gelyê Laleş
 Ziyaretgah e bo me her zemanî.
 Bi nişan û bi nan û xwîn rijandin
 Me dest girt û qelen da û tu anî.
 Ser û pa zend û bazin tev bi hinne
 Hemî sorin ji rengê zaferanî.
 Bi te em şa nebûn ev bû du sed sal
 Ji me dengê tivinga çûye banî.
 Bira û law û bav û ap û pismam
 Li ser te hev di kuştin Pehlewanî.
 Ji Loran ta bi Zazan tev bi xencer
 Dihatin hev li meydanê beranî.
 Bi talan û bi kuştin, hem bi sotin
 Me konê şer li ser sînga te danî
 Emîr û begler û paşa û axa
 Kirin wêran sera û birc û xanî.
 Li alîkî te deng û ceng û halan
 Li alîkî sedayê xewsê sanî.
 Hemî bûne mirîd û şêx û sofi
 Bihişti ne çikin nav û nişanî.
 Li axur radizin lê şêx diçî jor
 Berî nivro ji banî tê giranî.
 Ser û Pa tev dikî gulav û ember
 Dibê nûre kero ma tu çi zanî?!
 Bi van xapan dixwarin xwarinên xweş
 Wekî şêx û melayên vî zemanî.
 Dû derdên me hebûn dijwar û xeddar
 Xizanî yek, ewê di her nezanî.
 Weke şêr û pilingan em diçûn hev
 Penîr rovî ji meydanê hilanî.
 Me ew rojên ciwanî tev bi derdan
 Bi zîvarî, belengazî, şicanî.

Herê bûkê pepûkê jar û mestê
 Li ser sînga te zava man biyanî.
 Te reş daye serê xwe her li ser me
 Li te rokê dibî pîroz kitanî.
 Cegerxwîne kurê te her dinalî
 Ji ber jana nezani û xizani ...

CEGERXWÎN, texte dicté
 (cf. la version imprimée *Dîwana Cegerxwîn 2*,
 Damas 1954, 42-43)

33. *Pendnameh*

Ezê bêjim, lê hun dilê xwe megirin
 dinya ne hêja ye, emê tev bimirin
 Mala me gelekî kûr e, yek maş e,
 ew ji li bin şeş heft tebeqê ax e.
 Em tev bira ne, ji yek dê û yek bav
 ji miriyan re çi maye ji bil nav?
 Hûn şiyar nabin, ta kengî razin?
 Hûn mezin in, em ji we dikin gazin.
 Xelk dibêjine me şêx û hem mela
 çaxê zekatê dibêjin bela.
 Ma çima hezretê peyğember gotiye
 zekatê me xwe, ger tu Haşimî ye!
 Malûmê we ye, ev qerêja mal e,
 lewre ji şerifan re ne helal e.
 Hûn bi dilê xwe tev hakim û mîr in
 di zekatê de, ji qismê feqîr in.
 Madam ko em warisê enbiyan e,
 ma çima em xerîkê karê dinya ne?
 Bes e, hon ji xew rabin, ez gorî zû,
 ji zarokên xwe re bêjin ilmên nû.
 Ma çima hezretê fexrilalemîn
 gotiye: “itlibulilm welew fis-Sîn!”

Misilman kengî li Sîn hebûn ew çax
ax! li destê we, şêx û mela, ax, ax!

Çima ji bona ax û gund û xwelî
perê xwe didin û li hev dikin gilî?

Her yek perên xwe bixun bi serbest,
di hemberê dijminan de bibine yek dest.

Ji hev re pir baş in û guh bidêrin,
li çerxa felek hun xweş binêrin.

Gerek ji bo neyar e û yek ji bo me,
a neyar hat, lê a me bi dom e.

Em ji şîva xwe bajon û tov biçênin,
dê zû şîn be û emê wî zû hilênin.

Carna em rezekî datênin deh sal.
Em naxun, lê ji kurê me re dibî mal.

Ewê ku çêkir papur û balafir
deh sal bi şûn ve nema, zû çû, mir.

Ev tev ji me re riya dîn û îman:
“Hubbulwetenî delîl û burhan.”

Ew kesê bê xwendin û eql û zanîn
li rêza kera ye, çi bidîn û bédîn!

Ez bi xwe bê êl û êşîr û ebr im,
pêlek umrê min maye, ezê bimirim.

Bes ji bona we ye, ev qîrçîra min
lê ez çi bikim, hun guh nadin şihra min.

Hûn dizanin, le hûn li xwe nakin bar.
Em jî ji ber dilêşî dikin hawar.

He bêjim, hûn bêjin bûye kafir
Hûn nabînin dinya tev bûye agir.

Hûn dibêjin: “Em bûne qutbê razî.”
Qet yek ji we nabe miftî û qazî.

Hûn bi van her dû rutban ne razî ne
lewre hun belangaz û pîtazî ne.

Hûn xort û hûn çeleng û mêt û ciwan
hun ji pîsa parsê dikin ji bo nan.

Ez mela me, lewre dile min têşî
 Xwedê rehma xwe nekî li ê pêşî.
 Em hîmî tu karî ne kirin yek car,
 lewre em tim mane tiral û bêkar.
 Axa, ez ketime bextê te û Xwedê,
 ezê çend pirsan bêjim, tu guh bidê!
 Di bin destê we de hebûn pêsed xan,
 hemî rençber û cotyar û şivan û gavan.
 Te malê wan distand her û her bi dil eş
 hemî dixin devê mamur û derwêş.
 Ger we tev bidana bi top û tiving,
 de hûn ji bibûna hemberê Firing,
 Lakin çî bikim tev de bi şabaşa?
 Qet yek ji we nebû wezir û paşa!
 Li ser bextê min bî, hun mêrê çê ne,
 Sed ax, hûn êsirê destê xelkê ne!

Bes e, eqîlê xwe bidin serê xwe,
 destê xwe bigirin vêcar li perê xwe.
 Fikra min maye, min ev tenê ne dixwest,
 lê ez çî bikim, li vir qeîlema min şikest.
 Bi kêrê min, min tûj kir serê qeîlema zil,
 vê digel a tê binivîsim, dibin çil.
 Eger hun ji gotinên min pir aciz bûn,
 hêvî dikim efû bikin Cegerxûn.

CEGERXWÎN, texte dicté
 (cf. les versions imprimées *Hawar* 24, 1934
 et *Diwana Cegerxwîn* 2, Damas 1945, 18–20)

VI. TRADUCTIONS

34. *Évangile de Luc XV, 11-32*

11. Û got: Mirovekî du kurên wî hebûn; 12 piçûkê wan ji bavê xwe re got, Bavo, ji malê te pişka ber min dikeve, bide min. Ewî jî malê xwe li wan paye kir. 13 Û gelik wext ne borî, kurê piçûk her tişt da hev û çû welatekî dûr; û li wê bi tolazî malê xwe telef kir. 14 Û çaxê hemî xerc kir, li wî welatî xelayekî dijwar çêbû û ewî dest bi hewcebûnê kir. 15 Û çû, xwe bi yekî bajarî ve girt: ewî jî ew şand mezrayê xwe ko berazan biçêrîne. 16 Û minêkar bû ko zikê xwe bi xernûfên ko berazan dixwarin teji bike; lê kesî ne didayê. 17 Lê bi ser xwe hat û got: çend xulamên bavê min hene ko nan ji ber wan dimîne û ez li vir jî birçîna helak dibim! 18 Rabim herim ba bavê xwe û ji wî re bêjim: Bavo, min li zidê ezmanan û li ber te guneh kir; 19 û eydî ez ne layiq im ko kurê te bême gotin; min wekî xulamekî xwe bike! 20 Û rabû, hat ba bavê xwe. Lê hêj ko dûr bû, bavê wî ew dît û pê dilsotî bû, û bezî û xwe li stoyê wî da, û ew ramûsî. 24 Û kur jê re got: Bavo, min li zidê ezmanan û li ber te guneh kir; û eydî ne layiq im ko kurê te bême gotin. 22. Lê bav ji xulamên xwe re got: Bi lez xeftanê ji hemiyar qencîr derînin û lê kin; hingûştir bêxine tiliya wî û pêlav bêxine peyên wî 23 û conegayê qelew binin û şerjêkin û em bixwin û şa bin; 24 lewra ew kurê min veye mirî bû û sax bû, wînda bû û hate dîtîn. Û dest bi şahî kirin. 25 Û kurê wî yê mezin li zeviyê bû, û çaxê ko hat û nîzikî malê bû, dengê saz û govendan bihîst. 26 û yek ji xulamên gazi ba xwe kir û pirsî ka ev çi ye? 27 Wî jî jê re got: Brayê te hat û ji ber sax û selîm dîtina wî bavê te conegayê qelew şerjêkir. 28 Lê ew xezibî û ne dixwest bikeve hundur. Eydî bavê wî derket, jê hêvî dikir. 29 Û ewî li bavê xwe vegerand û got: Eve evqas sal in ko ez ji te re xulanîtiyê dikim û qet ji xeberê te derneketim; û te qet karîkek ne da min ko min bi dostên xwe keyf bikira. 30 Le gava ewî kurê te, yê ko malê te bi qehban re xwarî, hat, te conegayê qelew ji wî re şerjêkir! 31 Û ewî jê re got: Lawo, tu daim bi min re yî û her çi yê min heye yê te ye. 32 Lê layiq bû ko em şa û geş bibin, çima ko ev brayê te mirî bû û sax bû, wînda bû û hate dîtîn.

Inçîla Lûqa Bêrût 1953

35. *Kardûx û welatê Kardûxan**(Xénophon, Anabasis III, 5-IV, 3, 2.)*

III. 5

1. Eskerê Ksénofon xwe gihandi bû bilindcihan û raserî dijminan bû bû. Ece man xwe dida paş û diketin rêke din. Xrîsof — kumandarekî yewnanî — bi eskerê xwe ve daketi bû deştê, eskerê xwe li gundên têrzad û zexîre bi cih dikir. 2. Piştî nivro dijmin ji nişkekê ve daket deştê û li me der bû. Kardûxan Yewnanên, ko ji ordiwê dûr keti bûn û da bûn pey talên, kuştin. Li hire me gelek pez, ji pezên ko şivanan dikir li avê derbas bikin, standin. 3-5. Ece man gava dît ko em zadê xwe ji gundan dibin, rabûn, agir berdan gundan, Ksénofon digot: Em herin arîkariya gundiyan û nehêlin ko gundên wan bişewitînin». 6. Lê Xerîsof ne di vê fikrê de bû. Yewnan gotina Xerîsof di ser gotina Ksénofon re girt û wan ji dest bi şewitandina gundên Kardûxan kir.

IV. 1

4. Lê ji ber ko Yewnanan nikarî bû di Diclê re derbas bibin, berê xwe dan çiyayên welatê Kardûxan. 5. Tevdîra me ev bû, ko em ji ker ve ji deştê rabin û beriya dijmin xwe bigehînin bilindcihan. Ji xwe ji şevê kotekî ew zeman ma bû, ko em bêî ko bêne dîtin ji deştê derbas bibin. Me emrê barkirinê da û bi spêdê ve em gihane çiyê. 6. Xerîsof digel firqe û segmanên xwe ên sivik keti bû pêşiyê. Ksénofon di dimdarê de ma bû û pê re tu segmanên sivik nûn bûn. Eskerên wî tev de piyadeyên giran bûn. Ji ber ko Yewnanan mihtemel ne didît ko Ece man bidin çiyê, ji par re li wan digerin, bidin pey û li wan xin. 7. Xerîsof, beriya ko Kardûx pê bihesin, digel eskerê xwe giha bû pehna çiyê. Ordîwê dida pey. Bi vî awayî em gihane gundên ko di newal û di gêran de bûn. 8. Kardûx gava bi me hesiyan, ji gundên xew rabûn û digel jin û zarowên xwe berê xwe dan çiyên. Di gundên Kardûxan de me gelek zad û zexîre dîtin. Xaniyên Kardûxan bi kiloz û dizikên tinc û sifir xemilandî bûn. Yewnanan dest ne dane wan, û ne ketin pey Kardûxên ko direvin. Ji ber ko me di dilê xwe digot: »Heke me bi wan xweş kir, heye ko em ji welatê wan bê teq û req û bi awakî dostane derbas bibin. Ji xwe Kardûx bi xwe neyarê şahê Ece man bûn. 9. Lê Yewnanan herqî zad û zexîre ne, tev de dibirin ji ber bêgaviyê. Kardûxan guh ne da xweşkirina Yewnanan û tu rûyê dostî û aşiyê şanî wan ne dan. 10. Dimdar heta bi tariyê di cihê xwe de ma û bi şev dakete gundan. Ji ber ko rê gelek teng bû, bi hewa ketin û dahatin rojekê ajoti bû. Hinek ji Kardûxan giha bûn hev û ajoti

bûn ser Yewnanên ko ji par re ma bûn. Kardûxan ew bi tîr û kevan û kevir kuştin, hinek jî birîndar kirin. Ji xêra xwedê re Yewnanên, ko ji par re ma bûn hindik bûn. 11. An ne birekî ordiwê î mezin bihata şerjêkirin. Bi şev em di gundan de man. Kardûxan li ser çiyayê agir dada bû. Me guhdariya hev dikir.

12. Bi şefeqê ve herçî zabit û kumandar gihane hev û qerar dan ko barxana ordiwê sivik sivik bikin û hêsîrên ko vê paşiyê hati bûn girtin, berdin. 13. Ji ber ko qelebalixa hêsîr û dewaran em aciz dikirin. Eskerên ko li wan miqate dibûn nikari bûn şer dikin. Hêsîran nanê me jî dixwar. Li ser vê qerarê ji dewarên baş herçî ko ji me re diviya bû, me ew ji xwe re bijartin û ên mayîn berdan. 14. Piştî taştîyê ordû bi rê ket. Rojê pê de em meşyan. Me carina şer dikir, carina jî me bihna xwe dida. 15. Sibetirê bapûkek li me qelibî. Digel vê hindê diviya bû em bi rê ve herin, ji ber ko zadê me ne ma bû. Xerîsof da bû pêşiyê, Ksênofon di dimdarê de ma bû. 16. Kardûxan derbeke xurt li me da. Kardûxan nîzingî li me dikir û kevir û hesin li me dibarandin. Yewnanan dida pey û ji par re dikişyan. Bi vî awayî em ji rûveçûnê diketin. Gava dijman li me dişidand, Ksênofon eskerên xwe disekinand û şargeh dikir. Me elam dida Xerîsof: wî jî eskerên xwe disekinand. 17. Lê carekê Xerîsof li şûna ko bisekîne, xwe wer lezand ko ji adetê der ji me bi dûr ket. Bivê nevé tiştêk li wan qewimî bû. Lê Ksênofon nikari bû here pêşiyê û seh bike. Dimdar jî bêgav ma û lez da xwe. Bi awakî welê ko meşa me bû bez û rev.

18. Di vê navê de segmanekî hêja, Klêonîm, hate kuştin. Tîrek li kêleka wî keti bû. Tîrê mirtal û kirasê wî î çerm qul kir û ji par re avêti bû. Segmanekî din, yekî bijarte, bi navê Basyas jî hati bû kuştin. Tîrek di serê wî re çû bû.

19. Gava em gihîştin cihê ko em lê bimana, Ksênofon bi lez çû cem Xerîsof û gazind jê kirin. Ksênofon gote wî ko bi vê lezandinê dimdar mecbûr bû bû hem bi rê ve here hem şer bike. Dîsan ji ber vê lezandinê Yewnanan cendekên du peyayên hêja jî li erdê hişti bûn bêî ko bikarin wan veşêrin. 20. Xerîsof lê vegerand û got: »Tu van çiyayên asê dibînî? Mîrov di ser destê wan re nikare here. Divêt em xwe li wan biqelibinin. Tu vê riyê dibînî, jû pê ve tu re nîne ko em tê re bikarin derbas bibin û ji vê derê xelas bibin. Ev jî rêke zehf asê û nexweş e. Ji ber vê yekê min xwe lezand û ez li hêviya te ne mam. Min xwe ne lezanda hebû ko dijmin beriya me biketa bilind cihan û rê li me bigirta. Rêberên me bi xwe dibêjin ko ji vê pê ve tu rê nînin. Ksênofon gote Xerîsof: »Bi min re du hêsîr hene. 22. Her du ji xelkê vê derê ne, em carekê ji wan jî bipirsîn. Hêsîr anîn û ew ji hev dûr xistin û ji ê pêşin pirsîn heke rêke din nas

dike. Kirin ne kirin wî hêsîrî ji »no» pê ve tu tişt ne got. Rabûn, ew ji pêş çavên hevalê wî ve şerjêkirin. Hevalê wî anîn û jê pirsîn. Ewî got: 24. »Hevalê min ji we re got ko rêke din nas nake, ji ber ko di van gundan de keçeke wî bi mêr e. An ne rêne din hene. Evî Kardûxî soz da Yewnanan ko wan di rêke qenc biborîne, rêke welê ko dewar ji te re bi rahetî bikarin derbas bibin. 25. Ji gotinên rêber dixuya ko di pêşiya wan de girek heye û heke Kardûx bi wan hesiyan û beriya wan ketine gir, Yewnanan wê hew bikarin di ber re derbas bibin. 26. Şewrek danîn. Herçî zabit û kûmandar û segmanên bijarte gihane hev. Diviya bû birek esker here pêşiyê û beriya dijmin bikeve wî girî û rê bihemîne.

2. 1. Roj diçû ava. Canfedan emrê xwe girti bû. Piştî şivê wê bi rê ketin. Me rêberê girêdayî jî sparte wan. Wezîfa canfedan ev bû: Ewê bi şev biketan gir û heta spêdê, wê tê de biman. Bi şefeqê ve, bi dengê stirihan, wê îşaret bidana ordiwê û dirêjî dijminê ko riya mezin girti bû, bikirana. Hingê tevayiya ordiwê xwe bigihanda wan. 2. Ji bo vî karî du hezar canfeda hatine bijartin. Baraneke hûr dibarî. Ji bo veşartina hereketa canfedan û xapandina dijmin, Ksênofon digel eskerên dimdarê li ber riya mezin şargeh bû bû. 3. Newalek diket neqeba me û çiyê. Diviya bû em tê re derbas bibin û bi hewa kevin. Kardûxan ji jor de kevirine gir û hûr li me gêr dikirin, kevirine girover. Di nav wan keviran de hin hebûn dibûn barê erebekê. Ev kevir gava gêr dibûn, li tehtan diketin, dipengizîn, dişeqitîn, dişikestîn û wek kevirên kuçkaniyê, di hewayê re, bi filkîneke tîj, difirîn. Di bin barana van keviran de me nikari bû em nîzingî li rê bikin. 4. Em li rêke din digeriyan: ev jî bi dest ne diket. Heta bi şevê halê me û Kardûxan bi vî karî bû. Li me bû şev. Em ji şargehên xwe rabûn, me xwe da paş û me şiv xwar. Ji xwe eskerên dimdarê taştê jî ne xwari bûn. Kardûxan bi şev jî dev ji me berneda, kuç û kevir li me gêr dikirin. Me pêjna wan dikir. 5. Canfedayan me bi rêberê xwe ve derbasî çiyê bû bûn. Ji nişkekê ve bi ser qerekona dijmin de girtin. Kardûxan agir dada bû û di dora wî de rûniştî bûn. Bi hatina Yewnanan ne hesiya bûn. Yewnanan hinek ji wan kuştin, hinên din jî ji hevrazan de gêr kirin û ketin şûna wan. Canfedan di dilê xwe de digot qey bû bûn raserî dijmin û ji ordiwê re rêke baş temîn kiri bûn. 6. Lê ew ne şaş bûn. Di paş wan re kelhoşkek hebû û rê di ber wî re derbas dibû. Kardûxan mîfrizekî mezin êxisti bun kelhoşki û rê birî bûn. Digel vê hindê di neqeba girê ko keti bû destên Yewnanan û wî kelhoşki de Miyek hebû. 7. Kardûx bi şev di gir de beyitîn û bi sibehê ve bê deng û pêjin dane rê. Mijî girti bû ser erdê. Kardûx û Yewnanan ji hev ne dixuyan. Yewnanan nîzingî li Kardûxan kir û dema ko bi darî hev ketin, borizanan

li boriyên xwe xist û Yewnanan bi zirt û fortan dirêjî Kardûxan kir. Kardûxan xwe ne girt, ji cihê xwe rabûn û revin. Ji ber ko gelek çist û çalak bun, Kardûxan xwe bi lingên xwe xelas dikir û kêr dihatine kuştin.

8. Xerîsof gava dengê borizanan kir, bi eskerên xwe ve û di riya mezin re ajote pêş. Kûmandarên din dane rê û şivreyên ko diketin pêşiya wan. Herkesî bi awakî qesta çiyê dikir û hildikişiya ser. Hinekan rimên xwe paş xwe ve dirêj dikir û hevalê xwe kaş dikir.

9. Riya ko rêber şanî me da bû ji bo dewar û barxanê ji hemî riyên din çêtir bû. Ksênofon bi esker û barxanê ve tê ve diçû.

10. Li ser vê riyê mitikek hebû û dijmîn keti bû ê. Lê Ksênofon nikari bû riya xwe biguherîne, ji ber ko dewar û barxane nikari bûn di rêke di ve herin.

11. Yewnanan halan di hev hildan û êriş kirin. Lê li mitik wer ne hatin û cihekî revê ji dijmînê xwe re hiştin.

12. Kardûxan jî dest ne birine xwe, ji mitik rabûn û xwe dane paş. Eskerên me tev da di ber gir re derbas bûn. Lê girekî din diket pêşiya me û tê de dijmîn hebû. Yewnanan dil kir wî girî ji mîna girê pêşin bi êrişekê bibin û riya xwe vekin.

13. Ksênofon pê qail ne bû; ji ber ko esker tev da dirêjî wî girî bikira, hebû ko Kardûx vegezin girê ko dihî lê bûn û ji par re li barxanê xin. Ji xwe ji ber tengiya rê dewar yeko yeko da bûn pey hev û barxane bû bû karwanekî dûdirêj. Ksênofon di bin femandariya sê zabiten heja, Kefîsodor, Emfikrat û Erxegoras de birek esker di girê pêşin de hişt û bi eskerê mayîn ve dirêjî girê din kir û ket ê.

14. Di pêşiya gir de kelhoşkekî asê hebû û Kardûx tê de şargeh bû bûn. 15. Ksênofon nîzingî lê kir. Kardûxan, bê ko dest bibin xwe, kelhoşk heliştin û baz dan. Yewnanan lê ecêbmayî man û di dilê xwe de gotin qey çavên dijmînên xwe şkenandine û Kardûx yekcar ji desthilanîne ketine. Yewnanan şaş bun, dixapiyan: çavên Kardûxan ne şkiya bûn. Kardûxan tiştê ko di dimdarê de çebû bû tev de dîti bûn, xwe ji kelhoşkî da bûn paş û dikirin ko li girê pêşin bêne wer û li dimdarê xin.

16. Ksênofon digel eskerên xwe ên ciwantir hilkîşiya bû ser kelhoşkî û talûkê bi çavên xwe dîti bû. Ksênofon emrî eskerê xwe kir ko hêdî hêdî bimeşin da ko ên bişûndemayî bikarin xwe bigihînin wan û gava li hev civiyan, diviya bû esker tev de xwe bidin erdekî rast û bikevin qora şer.

17. Ksênofon hêj emrê xwe ne qedandî bû ko Erxegoras ji nişkekê ve lê der bû û got ko Kardûxan bi êrişekê ew ji gir rakiri bûn, Kefîsodor, Emfikrat û heçî, ko nikari bûn xwe ji zinaran de çeng bikin, hati bûn kuştin.

18. Kardûxan piştî ko zora Yewnanên girê pêşin birin, pey hev gir u mitikên din jî rakirin û ketin pêşiya kelhoşkê ko Ksênofon bi xwe lê bû. Ksênofon bi wasta dilbendekî (tercimaneke) deng li Kardûxan kir û

mitarekek ji wan xwest da ko Yewnan bikarin kuştîyên xwe veşêrin. 19. Kardûxan pêşnihada Yewnanan qebûl kir, bi şertê ko Yewnan nema gundên Kardûxan bişewitînin. Ksênofon ji ev şert qebûl kir. Dema ev mizakere yanî mizakera çekdaniyê çêdibû û dawîya ordîwa Yewnanan hêj dikişîya û dihate pêş, Kardûxên ko ji kumbîr û kelhoşkên dorê dihatin der, li hev dicivîyan. 20. Yewnan ji xwe digihandin hevalên xwe yên ko çekên xwe danî bûn. Ji nişkekê ve Kardûxan da ber qîran û bi heyteholê hilkişîyane kelhoşke ko Ksênofon hêj jê daneketi bû û ji nû ve kevir li ser Yewnanan gêr kirin. Peyayê ko mirtalê Ksênofon hildigirt jê bi dûr keti bû. 21. Segmanekî bi navê Êrîlok baz da û mirtalê xwe li ber Ksênofon girt. Her diwan di ber talda mirtalekî de meşîyan û xwe gihandine ordîwê. 22. Yewnan ji ber Kardûxan kişîyan, gihane hev û ketin xaniyên têr zad û qwît. Di wan xaniyan de ewçend şerab hebû ko xwedîyan şerabên xwe ber bîr û sarîncên çementokirî da bûn. 23. Me kustiyan xwe bi rêberê xwe guhartin. Rêber çû cem xwedîyan: Kardûxan ji destûr da, ko em miriyên xwe veşêrin. 24. Sibetirê Yewnan bê rêber û rêzan bi rê ketin. Kardûxan dida pey û li wan dixist û carina ji beriyan wan diketin geliyan û rê li wan digirtin. 25. Dema pêşdar disekinî, Ksênofon ji par re hildikişîya serê çîyan û bera dijminan dida: ew belav dikirin. 26. Xerîsof ji aliyê xwe ve, gava dijmin dirêj dikir, xwe dida ber û rê ji dimdare re vedikir. Bi vî awayî pêşdar û dimdar li ber dengên hev bûn û li hev miqate dibûn. 27. Wextê Yewnan ji bilindcihên, ko hilkişîya bûn ser, dadiketî jêr, Kardûxan ew gelek têşandin. Gava me dida pey wan ji, me bi wan ne dikari. Carina cihê xwe ne diterikandin, heta ko em bi temamî nîzingî wan dibûn. Bi tenê ji çar pênc gavan ji ber me radibûn. Lê Kardûx hewqas çist û pêsvîk bûn, ko dîsan me ne dikari em xwe bigihînin wan û wan bigirin an bikujin. Kardûxan ji tîrkevan û kuçkaniyê pê ve tu çekên din hilnedigirtin. 28. Kardûx tîrkevanîne serdeste bûn. Kevanên wan qederê du gaz û nîv dirêj û tîrên wan ji gaz û nîvekê dirêjtir bûn. Gava tîrkevanên xwe tavêtin, xwe berdidan ser lingên xwe ên çepê, weris ber bi jêr û ber bi xwe ve dikişandin. Tîrên wan di zirilî û mirtalên me re derbas dibûn. Tîrên Kardûxan ko diketin destên Yewnanan: zolek çerm bi serên wan re girêdidan û wek yadigarekê ew ji xwe re hiltanîn. Di vî welatê çîyayî de ji xelkê her derê bêtir xelkê Girîtê bi kêr hatin.

3, 1. Di roja heftan se em ghiştî bûn dawîya tixûbê welatê Kardûxan û daketi bûn deştê. Me qerargeha xwe li ber ava mezin danî. Av ji çîyayên Kardûxan ne gelekî dûr bû. Me di gundên deştê de gelek zad û zexîre peyda kirin. Ji ber pirahiya zadê, ko keti bû destên me, û ji ber şahîya,

ko em ji destên Kardûxan xelas bû bûn, ew roj ji me re bû bû rojekê cejn û şahînetê. 2. Em ji welatê Kardûxan di heft rojan de derbas bû bûn. Di van heft rojan de bîstekê ji me çekên xwe dananî bûn. Ezab u eziyeta, ko me di van heft rojan de dîtî bûn, me ew ne di şerê şahê Ecem, ne jî piştî kuştina Korûş û di wextê perîşaniyê de jî ne dîtî bûn. Bi xeyala ko ji wan ezaban xelas bû bûn, Yewnanan di bin tîrêjên tavê ên germ de bihna xwe dida û kêf dikir.

HEREKOL AZİZAN *Hawar* 32,4-7.

36. *Keçika kibrîtîfiroş*

Çiqas sar bû . . . şevine hişkesahiyê . . . Berf dadiket, pê re jî tariya şevê. Şeva salê a paşîn bû. Sibetirê sersal . . .

Di vê şeva sar de keçikeke piçûk di nav kûçe û kolanan de digeriya . . . pêxwas û serkot. Gava terka mala xwe da, şeqalîn bi pê bûn: lê bi kêrî wê ne hatin. Êw pêlavine diya wê bûn, pêlavine kevin û lê fireh. Gava keçikê bi lez ji ber erebekê xwe dida alî, ew winda kiri bûn. Keçik li wan geriya, lê ew peyda nekirin. Sêwlekekî fereke wan peyda kir û ew ji erdê hilanî. Lê temaşa kir, kenî û got: »Gava ji min re zaro çêbûn, ezê ji wan re bi vê şeqalê landikekê çêkim.»

Keçika kibrîtîfiroş bi peyên xwe ên werinî û morbuyî di nav berfê de diçû: li rizqê xwe digeriya. Di berwanga wê de pakêtine kibrîtan hebûn û elbikek bi destî ve bû. Lê bû bû şev û hêj tiştê ne firotî bû. Birçî bû, diranên wê dirikrikîn, ji xurtiya sermayê rûyê wê diqermiçî.

Kuliyên berfê diketin ser keziyên wê ên şeh û di pora wê a gungilî û hûrgurpik re diçûn. Lê tê de ne diheliyan, û li ser diqerisîn. Heçko xwîna keçikê jî cemidî bû.

Ji pencereyên xaniyan ronîke şîne li kuçan diherikî û bihîna qazên biraştî şîva şeva sersalê li hewayê belav dibû. Belê, şeva sersalê bû.

Keçikê dida eqilê xwe, nizani bû çî bikira. Vegere mal? Ne wêrî bû. Hêj tiştê ne firotî bû. Çawan destvala wê vegeriya mal. Ma ji bavê xwe re wê çî bigota? Dizanî bu ko bavê wê dê jê bipirsiya, te çiqas firotin? Gava jê re bigota, »min tiştê ne firot», kalo dê li wê bidaya.

Bi van raman û texmînan keçik ket navbera du xaniyan û xwe bi talda xanîkî bihind girt. Heçko ew der talde bû û xurtiya sermê lê dişkiya. Ma xaniyê wan ji derve ji talda wî xaniyê mezin û depdepe germtir bû? Ma xaniyê wan çî bû? Koxikek, ji her derê qulêr. Qulên koxikê bi ka û kincikan girtî bûn. Lê bayê kanûnan tê re dihat û carena ew ji qulan

derdixistin, tavêtin erdê û baranê jî bi xwe re dixiste hundirê koxikê. Keçikê li destên xwe ên bêgoşt û terikî dinihêrt. Hestiyokên destên wê di çermê wê re xuya dikirin. Qey çerm ji ser de keti bû.

Tiştêk hate bîra keçikê. Kibrîteke vêxista û di rivîniya wê de xwe germ bikira, çi dibû? Ne wêrî bû . . . Lê piştî midekî, bêî ko bide eqilê xwe, kibrîteke ji qûtîkê kişand û ew li teniştê elbikê şidand . . . Xirç . . . çi ronahîke geş, çi germîke şêrîn! Destên xwe ên qerisî li pêta kibrîtê gerand. Di germiya wê kibrîtê de canê wê ê mirî qey vejîya.

Sehwîrin didîtîn. Digot qey li ber sobeke çînî û li ser doşekan rûniştiye. Çiqas lê germ bû bû! Kir ko lingên xwe jî bêxe ber wê sobê, wan jî germ bike. Lê sobe ji nişkekê ve winda bû. Kibrît vemirî bû. Li destên xwe nihêrt. Tiştêkî di nav tiliyên wê de reş dikir . . . bizotê kibrîtê.

Keçikê kibrîteke din vêxist. Dîwarê xaniyê mezin di ber ronahiya wê de qey bû bû pîpoqek. Bînahiya mirov tê re diçû: digihaşte heta saloneke biheşmet. Di orta salonê de maseke xwarinê xuya dikir. Li ser masê, di nav lengerîke isfehanî de qazekî biraştî hebû: kêr li piştê wî daçikandi bûn. Niho wê bihatana, bi kêrê ew perçe bikirina û li mêvanan lêk vekirana. Lê welê ne bû. Qaz xwe ji masê zer kir, daket erdê û berê xwe da keçikê . . . Kibrît vemirî. Di pêşiya keçikê de ji dîwarekî stûr pêve tu tişt ne ma bû.

Keçikê kibrîteke din vêxist. Nihêrtinên keçikê dîsan di dîwêr re çun. Ma ne şeva sersalê bû? Qirdikek çêkiri bûn û li dorê diyariyên danî bûn. Bi sedan find vêketî bûn. Çi temaşeke cazîbebar! Keçikê kir ko destên xwe dirêjî wan bike . . . Kibrît vemirî, dîwarê stûr ket ber çavên keçikê. Bi tenê find bi hewa diketin û qesta ezmên dikirin. Gava gihaştinê dibûn stêrk. Yek ji wan stêrkan ket û wek stêrkeke pekok li singa ezmên xeteke sor kişand û winda bû. Keçikê got: Yek dimire. Belê, dapîra wê jê re digot: »Gava stêrkek dikeve, canekî ber bi Xwedê dibe.« Ax, ew dapîra delal, mirova tekane, ya ko jê re qene bû. Heyhat stêrka wê jî keti bû. Keçikê kibrîteke din vêxist û ew da ber dîwêr. Vê carê çi dibîne? Dapîra xwe! Keçikê xwe avête himbêza wê, da ber qîran û got: »Dapîra min, dadika min, min zûka bi xwe re bibe! Ez dizanim, heke kibrît vemirî, ez te jî, wek soba çînî, qazê biraştî û qirdikê sersalê, te dapîra xwe jî dê diwinda bikim«. Keçikê pey hev kibrîtên elbikê hemî vêdixistin, ko dapîra xwe winda nekit. Dapîra xwe tucaran evçend û spehî û dilovan ne dîtî bû.

Di ronahiya pêtên kibrîtê de dapîrê neviya xwe kir himbêza xwe; her du bi perwaza milyaketan ber bi ezmanê jorîn firîn. Ewçend bi hewa ketin ko nema bi serma û birçitîyê dihesiyan. Gihaştî bûn nik Xwedê.

Sibetirê emeleyên belediyê, gava kuçe û kolan reş dikirin, di navbera du xaniyan de keçîkek dîtî. Keçîk li erdê rûniştî bû: hinarikên wê sor dikirin, kenekî zîvariyê di ser lêvên wê re diqeliqî. Keçîk mirî bû: ji sermayê qufilî . . . di şeva sersalê de emirê Xwedê kiri bû. — Dema ko tavîka roja sersalê dida cendeke wê ê hûr, xelk lê dicivîyan û ew seh kirin. Di nav tiliyên wê de darîkê kibrîteke vemirî reş dikir. Elbikeke vala li rex cendekê keçîkê bû. Xelkê digot: »Dixwest xwe bi kibrîtê germ bike, lê . . .»

Lê ew tiştên spehî, yê ko keçîkê şevêdî dîti bûn, ne dihate bîra tukesî. Dîsan kesî ne dizanî, çawan û bi çi awayî di hembêza dapîra xwe de pê li roja salê a pêşîn kiri bû.

H. C. ANDERSEN, traduit par Bişarê Segman, *Ronahî*, 19, 1943

VII. GRAMMAIRE

37. Çend gotin di warê elefbeya kurdî û tîp û dengên têde

Elefbeya kurdî ji 32 tîpan digehî hev ko ji van 8 dengdêr yanî bideng û 25 dengdar yanî bêdeng in.

Dengder jî dibin du biran, dirêj û kûrt.

Dengdêrên dirêj ev in: a o û ê î.

Dengdêrên kûrt ev in: u e i.

Dengdar: b c ç d f g h ħ j k l m n p q r s ş t v w x x̄ y z.

Ji van tîpên han dudu ħ û x̄ ji kokê xwe ne tîpên kurdî ne, lê liser dirêjiya babliskan û cinariya Kurdan bi Erebb û Farsan re ev her du tîpên han êxistin nav zimanê kurdî ko pêşdetir bê şivîşk de têde bikevin û bimirin.

Ji van pêve di zimanê kurdî, nemaze di zaravayê kurmançî de, sê dengên xweser hene ko ev in: ç p k̄. Di elefbeya kurdî de sê tîpên din hene ko bi dengê wan radibin. Heke mirov gelekî ji dengên wan hûr nebe, serweqt nabe ko ev tîp ev in: ç p k. Bi van her se dengên pêşîn bi sedan bêje di zimanê kurdî de hene ko dixwazim ji bo dan nasînî ji her dengî çend bêjeyan û bi tîpa nizingî wê ji çend bêjeyan bêjim: ç: çav çira çem çilo çêlek, çîrîn, çiv çîn maç kuç çêl çûk çîç çûç ço.

ç: tîpa nizingî wê ye:

çar çol çep çel çay çûn çîn paç pûç pirç hirç xirç mirç çawa çere.

denge p̄: p̄ar p̄er p̄îst p̄ehnî p̄êlav p̄êçek p̄ê.

tîpa nizingî wê p: pale pol paç porr pirr pell pî pot.

denge k̄: k̄ar k̄ûr k̄êr k̄urm k̄ul k̄urr k̄eç.

tîpa nizingî wê k: kar kûr kêm ker kaş kês ket.

Di sala hezar û neh sed bist duwan de Mîr Celadet Bedirxan elefbeya xwe çêdikir. Fikra çend hevalan di vî warî de pirsî bû. Hingê min heyîna han dangan di zimanê kurdî de da bû ber çavên wî. Wê çaxê wî jî Şewket Zulfî jî ev gotîna min ne di cî de dîtî bûn çima ko di elefbeya kurdî de nizingî her dengekî ji van jî xweser heye, ko bi karê wan radibin ji xwe li jor min (hem) ev tîp û ev deng dane hev û bi her dengekî ji wan çend

bêje gotine. Gelek çak tête bîra min wê gavê Mîr Celadet holê bersîva min dabû: »Malava, xelk dixwazin elefbeyayê xwe xweser û kûrt bikin: ez dinihêrim tu dixwazî dirêj bikî! Ev her sê dengên han di elefbeya ermenî de hebûn, lê paşî tevî hin dengên din jî bider xistin. Ma ji bo çî em wan têxin nav elefbeya xwe?» — Min bawer dikir ko Şewket Zulfî arîkariya min dike, lê dema min dît ko ew jî gotina Mîr Celadet rast dibîne, min dev ji gotina xwe berda! Îro piştî bîst yek salan piştî ko ev her du camêr jî çûne rehma Xwedê, ez dinihêrim ko gotina wan rast bû, ê şaş ez bûm. Ji xwe her du jî di warê zimanê kurdî de zanaterîn kurdiyê Sûriyê bûn.

Di elefbeya kurdî de tişteki din heye ko lingê min ew jî goti bû Mîr Celadet û rast ne dîtî bû. Îro yez xwe ji bo vî yekî rast dibînim ko ev e: hebûna reya stûr û lama stûr di zimanê kurdî de. Hingî min gelekî ji bo van her du dangan bi Mîr Celadet qirên kiri bû, lê min nidikarî wî bi rastiya gotina xwe bidim bawer kirin. Ev e ji reyâ stur û lama stûr çend bêjeyan dibêjim ko nivisandina wan bêjeyan bi rê û lama zirav bêjeyeyî ji şiveya kurdî bi dût dixe:

(reya stûr): berr birr birrîn birrek berrik buhurr bûrrîn barrîn cerr cîrr-cîrrîn cîrrik cirre pîrr perr perrî porr porrik pîrrani pîrrik perrîtîn pîrrparr kîrr kurr kîrrîn kîrrîn kerr kurrîn kerrick kvîrr kirrik kerrixîn kerrax qîr qîrr qîrrên qîrros qarrîn qorrîn qerrî qorr qorrik qorrqorr qîrrik wîrrwîrrok çîrr çîrrî çîrrav çekurr çerrixîn virr virrek virrîn varrik warrîn merr dirrîn zirrîn zirre zîrr zirzop zirrtone zurrîn hîrr hêrrî hîrrîn herrixîn şerr şîrrîk şîrrîn şorrik şorrax hêrr tarî terrî tîrrone terral terrîk.

(bi lama stûr):

qollîk qullîk pellîk pallîk pîllîk pellît pellîxî çell çelle çellîk çollîk çîllîk mellîxîn şîllîkî şîllatî billatî qîllêr eîllîk collîk xîllîk kullî kollîx mille fille gîllîk tollîk.

Tevî ko demekî dirêj bi ser de çûye û hemî nivîsariyê xwe wek dawaza Mîr Celadet dikim jî, pir caran bê hemdê xwe rê û lama stûr dinivîsim. Vê paşiyê min elfebeyayeke nuh pek anîye lê ji bo çapa wê kes neketiye min. Di vê elfebeya han de min reya stûr û lama stûr danîne. Çîqas ko min dev ji ç p k berdan jî, ji ber gelek sebebên hêja, em nikarin dev ji rê û lama stûr berdin.

OSMAN SEBRÎ

38. *Bingehên gramêra kurdmançî*

6. Tewang

52. Zimanê kurdmançî zimanekî tewangbar e. Yanî bêjeyên wî di qisetê de weke xwe namînin û li gora cihê ko di qisetê de dikevin ê, û wezîfa ko li ser xwe digirin têne tewandin û hin parkît bi wan ve dibin, an hin tîpên wan bi tîpine din diguhêrin.

53. Ji birên qisetê bi tenê ên guhêrbar têne tewandin. Ên neguhêrbar tucaran nayine tewandin û ew hergav weke xwe dimînin.

54. Bi gelemperî bêje di qisetê de an kirar an bireser in. Gava ew kirar in, weke xwe dimînin, û gava dibin bireser, hîngê têne tewandin. Tewanga her birê qisetê herçend yekcar ji hev cida nebin jî, ew kê û zêde ji hev biferq in. Tewanga her birî di cih û di devera wê de dê bête gotin.

55. Tewanga navdêran: Navdêr, hevenav bin sernav bin, li gora mêjer û zayêndên xwe têne tewandin. Bi gelemperî û di yekejmariyê de navdêrên nêr bi »î» yê û navdêrên mê bi »ê» ye û gelemjara her diwan bi »an» ê têne tewandin. Ev parkît bi paşya navdêran ve dibin:

Hesp hat

Hesp hatin

Mehîn hat

Mehîn hatin.

Di komekên jorîn de navdêrên »hesp» û »mehîn» ne hatine tewandin, ji ber ko ew her du jî di wan komekan de kirar in û kirar nayine tewandin. Lê ev navdêr bi xwe di komekên jêrîn de hatine tewandin, ji ber ko tê de êdî ne kirar lê bireser in:

Ez hespî dibînim

Ez hespan dibînim

Ez mehîne dibînim

Ez mehînan dibînim

Di mîsalên jorîn de navdêr hemî bireserê lêkerê ne. Lê navdêr bireserê navdêreke din jî dibin. Hîngê jî têne tewandin. Herwekî:

Ev goştê çêlekê ye. Ava golê şêrîn e. Di çiyayên Kurdistanê de her texlît dehbe û cenawir hene. Gola Wanê goleke spehî ye.

57. Herçî navdêrên nêr in, heke di wan de tîpên »e» û »a» hene, ev navdêr dikarin bi guhartina van tîpan bi »ê» kê ji bêne tewandin. Herwekî di van komekan de:

»Soro ji kêvir ket. Gurgîn çû eş. Balafir ber bi ezmên firî. Ez li hêsp siwar bûm. Ferzo ji bajêr têt. Kî li ser bên bû? Em ji xênî derketin.»

Bi vê qeydê ve, divêt di qisetê de hin navdêrên nêr bê tewang bimînin. Ji ber ko di hemî navdêrên nêr de dengdêrên »e» û »a» peyda nabin. Ji lewre û li nik kurdmançên ko bi vê qeydê ve diçin, bêjeyên wek »kum, goşt

dil, hiş, mirov, mêrik, gir, kur, mîr, mêr, gund» nayine tewandin, ji ber ko di wan de ne »e» ne jî »a» heye. Ji ber vê yekê, gava ew di qisetê de dibin bireser jî, weke xwe dimînin. Piştî ko ev qeyde di zimên de cih bûye, navdêrên bi »e» û »a» jî di qisetê de bê tewang hatine gotin. Ji lewre herwekî mirov dikare bibêje »ez ji kevirî — an — kêvir ketim», dikare bibêje jî »ez ji kevir ketim» û bêjeya »kevir» netewîne.

Şanek. Ji raveka jorîn dixuye ko di navdêrên nêr de meyildariya zimên ber bi terikandina tewanga wan a yekejmar e; nemaze şiklê pêşîn. Ji lewre her sê şiklên jêrîn rast in:

Soro kevirî tavêje. Soro kêvir tavêje. Soro kevir tavêje.

Gurgîn çû aşî. Gurgin çû eş. Gurgîn çû aş.

Balafir ber bi ezmanî firî. Balafir ber bi ezmên firî. Balafir ber bi ezman firî.

Ez li hespî siwar bûm. Ez li hêsp siwar bûm. Ez li hesp siwar bûm.

Ferzo ji bajarî têt. Ferzo ji bajêr têt. Ferzo ji bajar têt.

Kî li ser banî bû? Kî li ser bên bû? Kî li ser ban bû?

Em ji xaniyî derketin. Em ji xênî derketin. Em ji xanî derketin.

CELADET A. BEDIRXAN *Hawar* 32 (1941), 9–10.

39. (*Le système verbal du kourmandji*)

Çax الزمان

180. Kirin giş di çaxekê de nabe û çax jî tîm di demekê de namîne, her tê û dibuhure. Ji ber vê, pişk bi çaxêve girêdiyayîye, hin movik û xurde yên pirsan hene, ku bi pişkve têne girêdan, çax a qewimandinê didin xuya kirin.

Wek: çû çûye diçe é biçe.

Parçe yên wek *ye*, *dî*, *é bi*, ku bi pişkve hatine girêdan çax a ku pişk tê de qewimîye didin xuya kirin.

181. Di pişk de *sê* çax hene:

1. çax a buhurî, jê re *buhêrk* tê gotin, min *do* kirî.

2. çax a ku em tê de ne, jê re *nuhok* tê gotin: *ez nuha* di kirim.

3. çax a ku hêj ji wêve tê, jê re *mand* tê gotin: *ez é bikirim*.

182. Du celeb buhêrk hene: *nêzbuhêr*, *mêjbuhêr*:

1. *Nêzbuhêr* — Eger me kirin û bûn a pişk bi çav é xue dîtibe, yan jî bûn a wî bawerbin, em é bibêjin: çûm, hatim.

2. *Mêjbuhêr* — Eger me kirin û bûn a pişk bi çav é xue ne dîtibe,

yan jî ji bûn a wî ne bawerbin, yan jî di çaxek dûrtir de qewimibe, em ê bibêjin:

çûme hatime çûye hatiye

3. Eger pişk di çax a nuha de diqewime, em ê bibêjin:

diçim têm diçe tê

4. Eger pişk hêj ne bûye, lê ew ê di pêşiyê de biqewime, em ê bibêjin:

ez ê biçim

ez ê b'em

Sazkirin a çaxan

192. Çax ên buhêrk ji pêşingê û ên nuhok û mand ji fermaniyê saz dibin. Çar buhêrk hene: nêzbuhêr, mêjbuhêr, mêjbêj, buhêrkbêj.

a. Nêzbuhêr — Bi hilanîn a paşingê ji makderan saz dibe. Eger piškeke derhingêv be, (متعددي *muta'addî*) pêşing rast a rast nêzbuhêre.

wek: ji kirîn.

min *kirî*, te *kirî*, wî *kirî*, me *kirî*, we *kirî*, wan *kirî*.

Eger pişkekî saltgîr be (لازم *lazim*), bernavên *dûmdar* bi pêşingêve têne girêdan.

Wek: ji hatin:

ez *hatim*, tu *hatî*, ew *hat*, em *hatin*, hûn *hatin*, ew *hatin*.

b. Mêjbuhêr ji pêşingan saz dibe.

Eger pişkekî derhingêv be, *ye* li dû pêşingê te.

wek: min *kirîye*, te *kirîye*, wî *kirîye*, me *kirîye*, we *kirîye*, wan *kirîye*.

Eger pişkekî saltgîr be, li dû bernav ê kes ê peyvok *e* û li dû guhdar û nediyar *ye*, li dû koma her sêyan *e* tê.

wek: ez *hatime*, tu *hatiye*, ew *hatiye*, em *hatine*, hûn *hatine*, ew *hatine*.

c. Mêjbêj — bi anîn a pêşing a pişk a bûn li dû pêşingê saz dibe.

wek: min *kiribû*, te *kiribû*, wî *kiribû*, me *kiribû*, we *kiribû*, wan *kiribû*

Di pişk ên saltgîr de bernav ên *dûmdar* li dû *bu* tên.

Wek: ez *hatî bûm*, tu *hatî bû*, ew *hatî bû*, em *hatî bûn*, hûn *hatî bûn*, ew *hatî bûn*.

d. Buhêrkbêj — Bi anîn a *di* berî pêşingê saz dibe wek: min *di kirî*, te *di kirî*, wî *di kirî*, me *di kirî*, wan *di kirî*; ez *di hatim*, tu *di hatî*, ew *di hat*, em *di hatin*, hûn *di hatin*, ew *di hatin*.

حال

مستقبل

193. Çax ên nuhok, mand û pêşro (مضارع *muḍārî'*) ji fermaniyê saz dibin. Ev her sê çax ji bo her du celeb pişk bernav ên salt distînin.

N=456
C=89

a. Nuhok (حال *hal*) bi pêşxistin a *di* û dûxistin a dûmdar bi ferma-
niyê re saz dibe. Eger tîp a ser ê pişk dengdarek be *di* dibe *t*. wek: Ez *di*
kirim, tu *di* kirî, ew *di* kire, em *di* kirin, hûn *di* kirin, ew *di* kirin;’ ez
têm, tu têt, ew tê, em tên, hûn tên, ew tên.

b. Mand (مستقبل *mustaqbil*) Bi berxistin a (*ê*, *bi*) û dûxistin a
bernav ên dûmdar saz dibe, wek: ez *ê* bikirim, tu *ê* bikirî, ew *ê* bikire, em
ê bikirin, hûn *ê* bikirin, ew *ê* bikirin.

c. Pêşro (مضارع *mudâri*) — Bi pêşxistin a *bi* dûxistin a bernav ên
dûmdar saz dibe, wek: ez *bikirin*, tu *bikirî*, ew *bikire*, em *bikirin*, hûn
bi kirin, ew *bikirin*.

Dûzan الصيغة

194. Dûzan ew şax ên pişkanin ku awa yên ravekirin a kirinê pêş
dikin. Di pişkan de ji havil a çaxan pêve awa yên ravekirin a kirinê
heye, wek: çûm, çûme, diçim, ê biçin. Ev her çar çax ên xurû bûn a
karekî di kînga de çêbûye yan hêj ew ê cê bibe pêş me dikin. Lê ku min
got: çûbim, biçûma, îcar bi van pirsan ne bûn a karekî di çaxekê de,
bervajî hêvî û lavayî ya xue ji bo bûn a wî beyan dikin.

195. Du celeb dûzan hene, gur (الخبر *al-ħabar*) û bir (الشرط *al-šart*).

a. Dûzan a gurê sê çax ên xurû û hevbend ên wanin, ku buhêrk nuhok
û mand û ên ji wan zêde dibin. Ku me ew beyan kirine.

b. Dûzan a birê-şeş şaxin: lajiv, gûman, bijoke, nuhgo ya lavij, nuhgo
ya gûman, nuhgo ya bijokene.

Lajiv — bi berxistin a *bi* u bi pexistin a *a* yan *ya* li dû paşingê saz dibe,
wek: Ez biçûma, tu biçûya, ew biçûya, em biçûna, hûn biçûna, ew
biçûna.

Gûman — ji pêşingê û fermaî ya pişk a bûn *bi-be* saz dibe: Ez çûbim,
tu çûbî, ew çûbe, em çûbin, hûn çûbin, ew çûbin.

Bijoke — ji pêşingê û pêşing a pişk a *bûn* saz dibe wek: Ez çûbûma,
tu çûbûya, ew çûbûya, em çûbûna, hun çûbûna, ew çûbûna.

Nuhgo ya lavij: Ez *ê* biçûma, tu *ê* biçûya, ew *ê* biçûya, em *ê* biçûna,
hûn *ê* biçûna, ew *ê* biçûna.

Nuhgo ya gûman — Ez *ê* çûbim, tu *ê* çûbî, ew *ê* çûbe, em *ê* çûbin, hûn *ê*
çûbin, ew *ê* çûbin.

Nuhgo ya bijoke — Ez *ê* çûbûma, tu *ê* çûbûya, ew *ê* çûbûya, em *ê*
çûbûna, hûn *ê* çûbûna, ew *ê* çûbûna.

I Uppsala Universitets Årsskrift ha utkommit:

- Språketenskapliga sällskapet i Uppsala förhandlingar.* Sept. 1882—Maj 1885. (Utsåld.) — Sept. 1885—Maj 1888. (Utsåld.) — Sept. 1888—Maj 1891. 2: 25. — Sept. 1891—Maj 1894. 2: 25. — Sept. 1894—Maj 1897. 2: 25. — Sept. 1897—Maj 1900. 2: 25. — Sept. 1900—Maj 1903. 2: 25. — Sept. 1903—Maj 1906. (Utsåld.) — Sept. 1906—Dec. 1909. 2: 50. — 1910—1912. 2: 50. — 1913—1915. 3: 25. — 1916—1918. 2: 50. — 1919—1921. 4 kr. — 1922—1924. 4 kr. — 1925—1927. 4 kr. — 1928—1930. 5 kr. — 1931—1933. 4: 50. — 1934—1936. 6 kr. — 1937—1939. 2: 50. — 1940—1942. 5: 50. — 1943—1945. 5 kr. — 1946—1948. 6 kr. — 1949—1951. 8 kr. — 1952—1954. 10 kr. — 1955—1957. 10 kr.
- Almkvist, H.*, Den semitiska språkstammens pronomen. 1. 1875. 2: 25.
—, Ibn Baṭūṭahs resa genom Maghrib. 1866. 2 kr.
—, Om det sanskritiska ahám. 1879. 50 öre.
- Arbman, E.*, Rudra. Untersuchungen zum altindischen Glauben und Kultus. 1922. 12: 50.
- Charpentier, J.*, Kleine Beiträge zur indoiranischen Mythologie. 1911. 3: 75.
—, Indische Erzählungslitteratur. 1. Paccekabuddhageschichten. 1908. 3 kr.
—, Brahman. Eine sprachwissenschaftlich-exegetisch-religionsgeschichtliche Untersuchung. 1, 2. 1932. 4: 50.
- Collinder, B.*, Über den finnisch-lappischen quantitäswechsel. 1. 1929. 10 kr.
—, Indo-uralisches sprachgut. 1934. 3: 50.
—, Reichstürkische Lautstudien. 1939. 3 kr.
—, Jukagirisch und Uralisch. 1940. 4: 50.
—, Lappisches Wörterverzeichnis aus Härjedalen. 1943. 4: 50.
- Haldar, A.*, Studies in the Book of Nahum. 1946. 7 kr.
- Holmer, N. M.*, On some Relics of the Irish Dialect spoken in the Glens of Antrim. 1940. 4 kr.
- Johansson, K. F.*, Solfågeln i Indien. 1910. 1: 50.
—, Etymologisches und Wortgeschichtliches. 1927. 2: 75.
- Lagercrantz, O.*, Indogermanisches Prädikativ. 1933. 1: 25.
- Landberg, C.*, Étude sur les verbes *فعل*. Publ. par K. V. Zetterstéen. 1939. 3 kr.
—, Glossaire de la Langue des Bédouins 'Anazeh. Publ. par K. V. Zetterstéen. 1940. 10 kr.
- Leander, P.*, Ueber die sumerischen Lehnwörter im Assyrischen. 1903. 2 kr.
- Leffler, L. F.*, Några ljudfysiologiska undersökningar rörande konsonantljuden. 1. De klusila konsonantljuden. 1874. 1: 75.
- Lewin, B.*, The Book of Plants of Abū Ḥanīfa ad-Dīnawarī. Part of the Alphabetical Section. 1953. 27 kr.
- Löfgren, O.*, Ein Hamdānī-Fund. 1935. 2 kr.
—, Studien zu den arabischen Danielübersetzungen. 1936. 6 kr.
—, Ambrosian Fragments of an Illuminated Manuscript containing the Zoology of al-Ġāhiz. With a Contribution: »The Miniatures: their Origin and Style» by C. J. Lamm. 1946. 5 kr.

- Nordling, J. T., C. J. Tornbergs Koránöversättning granskad. 1876. 1 kr.*
 — Den svaga verb-bildningen i beleviskan. 1871. 1 kr.
Nyberg, H. S., Studien zum Homsboche. 1935. 5 kr.
 — Texte zum mardayanschen Kalender. 1934. 2:75.
 — Homsbochen. Ny översättning med anmärkningar. 1941. 1:50.
Persson, P., Wurzelweiterung und Wurzelvariation. 1891. 6 kr. (Utdild.)
Ringgren, H., Fatalism in Persian Epica. 1952. 10 kr.
Rundgren, F., Intensiv und Aspektkorrelation. Studien zur äthiopischen und akkadischen Verbalstambildung. 1959. 30 kr.
Ruong, J., Lappische Verbalbildung dargestellt auf Grundlage des Pitelappischen. 1943. 10 kr.
Rönnow, K., Trita Äptyr, eine vedische Gottheit. I. 1927. 6:50.
Seltmann, J., Proöömian et specimen lexicæ synonymicæ arabicæ Anla'Alibi. 1863. 30 öra.
Smith, H., Inventaire rythmique des Purva-Mīmāṃsā-sūtra. 1953. 15 kr.
Stave-Söderbergh, T., The Navy of the Eighteenth Egyptian Dynasty. 1946. 5 kr.
Wickman, B., The Form of the Object in the Uralic Languages. 1955. 15 kr.
Widengren, G., Hochgotische im alten Iran. 1938. 13 kr.
Wikander, S., Répert. de textes kurmandji. 1959. 10 kr.

Pris 10 kr.